

ESITUTKINNAN TOIMITTAMISEN KIIREELLISYYDEN TOTEUTUMINEN LAPSEN
OLLESSA RIKOSASIASSA ASIANOMISTAJANA TAI RIKOKSESTA EPÄILTYNÄ

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Lapsioikeus
Pro gradu -tutkielma
Silva Tuomela
Kevät 2023

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Esitutinnan toimittamisen kiireellisyyden toteutuminen lapsen ollessa rikosasiassa asianomistajana tai rikoksesta epäiltynä

Tekijä: Silva Tuomela

Koulutusohjelma/oppiaine: Lapsioikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma x Lisensiaatintutkimus __

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: XVI + 81, liitteet I - V

Vuosi: 2023

Tiivistelmä:

Tutkielman tarkoituksena oli selvittää, miten esitutinnan kiireellisyys toteutuu lapsen ollessa asiassa rikoksesta epäiltynä taikka asianomistajana. Lisäksi tutkielman avulla haluttiin selvittää, esitutinnan toimittamisaikoja koskevia alueellisia eroja alaikäisten rikoksesta epäiltyjen ja rikosten uhrien välillä. Myös esitutkintojen toimittamisaikojen alueelliset erot ja esitutkintojen suorittamisajan kehitys kymmenen vuoden aikana olivat tarkastelun kohteena. Tutkielmassa pohditaan myös tulevan esitutkintalain lakimuutoksen vaikutusta esitutkintojen toimittamisaikaan.

Tutkielman alussa käydään läpi lapsen oikeudellista asemaa koskevaa sääntelyä sekä sääntelyhistoriaa, ja viime vuosina aiheesta käytyä ajankohtaista keskustelua. Tältä osin tutkimusmetodina on käytetty lainoppia. Teoreettisen osuuden jälkeen käydään läpi tilastot koskien esitutkintojen kestoja, jonka jälkeen esitellään esitutkintaviranomaisen antama haastattelu. Tutkielman johtopäätökset on pyritty löytämään tilastoista ja haastattelusta saaduista tiedoista empiirisen tutkimusmenetelmän avulla.

Tutkielman johtopäätöksiä todetaan ensinnäkin, että etenkin vakavammissa rikoslajeissa lapsia koskevien esitutkintojen osalta kiireellisyysvaatimuksen ei voida katsoa toteutuvan. Toisena johtopäätöksenä tutkielmassa todetaan, että alaikäisiä rikoksesta epäiltyjä koskevat esitutkinnat suoritetaan lähtökohtaisesti nopeammin kuin alaikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnat. Kolmantena johtopäätöksenä tutkielmassa todetaan, että alueellisia eroja ei voida pitää merkittävänä. Toisaalta tutkielmassa kuitenkin tuodaan aiemman tutkimustiedon avulla esille, että yksityiskohtaisempi tarkastelu osoittaa myös alueellisia eroja olevan olemassa. Esitutkintojen toimittamisajan kehityssuunnan todetaan olevan huolestuttavana: esitutkintojen toimittamisajat ovat hidastuneet. Erityisen huolestuttavana pidetään vakavia rikoslajeja koskevaa esitutkintojen toimittamisajan kehitystä. Lakimuutoksen osalta todetaan muutoksen sinänsä olevan hyvä parannus lapsen oikeuksien näkökulmasta, mutta jos tarvittavia resursseja ei turvata, lainmuutoksella ei saada riittävää muutosta aikaan.

Avainsanat: lasten oikeudet, oikeusturva, esitutinnan toimittamisaika, esitutinnan kiireellisyys, lapsi rikoksen uhrina, lapsi rikoksesta epäiltynä

x Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän omia henkilötietoja.

Sisällysluettelo

LÄHTEET.....	IV
LYHENTEET.....	XV
KUVIOT	XVI
LIITTEET	XVI
1 JOHDANTO.....	1
1.1 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYS.....	1
1.2 AIHEEN KANNALTA RELEVANTTI TUTKIMUSHISTORIA.....	3
1.3 ASIASTA KÄYTY AJANKOHTAINEN KESKUSTELU	5
1.4 TUTKIMUKSEN POIKKITIETEELLISYYS JA SIOITTUMINEN OIKEUSTIETEELLISELLÄ TUTKIMUSKENTÄLLÄ	10
1.5 TUTKIMUSAINEISTO	12
1.6 TUTKIMUSMETODI.....	13
1.6.1 Lainopillinen vai empiirinen oikeustutkimus	13
1.6.2 Empiirisen tutkimuksen keinot.....	15
1.7 TUTKIMUKSEN RAKENNE.....	16
2. AIHEEN TEOREETTINEN TAUSTA	18
2.1 KÄSITTEET	18
2.2 LAPSEN OIKEUDELLISESTA ASEMASTA	19
2.4 LAPSEN ASEMA ESITUTKINNASSA	27
2.5 SÄÄNTELYHISTORIA	31
2.6 ESITUTKINNAN JA TAPAHTUNEEN RIKOKSEN VAIKUTUKSET LAPSEEN	32
3. ESITUTKINNAN TOIMITTAMISAIKAA KOSKEVAT TILASTOT SEKÄ HAASTATTELU.....	36
3.1 MITÄ TUTKIMUKSEN KOHTEEKSI ON VALITTU JA MIKSI.....	36
3.2.1 Tilastot alueittain.....	37
3.2.2 Tilastot rikoslajeittain.....	46
3.3 HAASTATTELU.....	58
3.3.1 Tutkittavien asioiden priorisointi.....	59
3.3.2 Lapsen edun periaatteen huomioiminen esitutkinnassa.....	59
3.3.3 Erytisympiirteet lapsia koskevissa esitutkinnoissa	60
3.3.4 Alaikäisiä koskeva kiireellisyysvaatimus	62
3.3.5 Esitutkintojen toimittamisaikojen kehitys.....	62
3.3.6 Lakimuutoksen vaikutukset	63
4. ANALYYSI	65
4.1 TILASTOTIEDON SOVELTAMINEN TEORIAAN.....	65
4.1.1 Kiireellisyysvaatimuksen toteutuminen käytännössä	65
4.1.2 Esitutkinnan ajalliset erot eri osapuolten välillä	69
4.1.3 Esitutkintojen suorittamisajan alueelliset erot.....	71
4.1.4 Esitutkintojen ajallisen keston kehitys kymmenessä vuodessa	73
4.3 YHTEENVETO	77
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	79

Lähteet

KIRJALLISET LÄHTEET

Aaltonen, Mikko – Pajuniemi, Ari: Rikosprosessin kestosta tarvitaan tutkimustietoa. Haaste 2/2019, s. 10-11.

Aarnio, Aulis: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta. Teoksessa Häyhä, Juha (toim.): Minun metodini. Helsinki 1997, s. 35–56.

Danielsson, Petri: Nuorten väkivaltarikollisuuden määrä ja piirteet poliisin tietoon tulleen rikollisuuden valossa. *Keskusrikospoliisi, Tiedusteluosasto 2022.*

Ervasti, Kaijus: Juristien haastatteleminen. Teoksessa Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora (toim.): Empiirinen oikeustutkimus. Tallinna 2021, s. 147-160.

Ervo, Laura: Suomalaisen prosessin kompastuskivet Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä. Teoksessa Männistö, Jarkko (toim.): Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä. Juhlajulkaisu Antti Jokela 26.1.2005. Turun yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta 2004, s. 11-29.

Fagerlund, Monica – Toivonen Virve-Maria: Rikosprosessin kesto lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:3. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki 2021.

de Godzinsky, Virve: Lapsen etu ja osallisuus tahdonvastaisissa huostaanottoasioissa. Teoksessa Hakalehto-Wainio, Suvianna – Nieminen, Liisa (toim.): Lapsioikeus murroksessa. Viro 2013, s. 155-182.

Hakalehto, Suvianna: Lapsioikeuden perusteet. Helsinki 2018.

- Hakalehto-Wainio, Suvianna*: Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa. Teoksessa Hakalehto-Wainio, Suvianna – Nieminen, Liisa (toim.): Lapsioikeus murroksessa. Viro 2013, s. 17-52.
- Heikkilä, Marjukka – Rantaeskola, Satu – Suikkanen-Malin, Tuija*: Lapsen edunvalvonta lastensuojelu- ja rikosprosessissa. Tyrvää-Vammala-Sastamala 2018.
- Helenius, Dan*: Asianomistaja. Teoksessa Vuorenpää, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus, Helsinki 2021, s. 424-427.
- Helminen, Klaus – Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko*: Esitutkinta ja pakkokeinot. Helsinki 2014.
- Hetemäki, Inka – Rontu, Kaisa*: Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja, UNICEF Suomi. Helsinki 2011.
- Hintikka, Satu*: Uhrin traumaattinen kriisi. Teoksessa Kjällman, Petra (toim.): Rikoksen uhrin käsikirja. Juva 2011, s. 21-40.
- Hirvelä Päivi*: Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen. Juva 2007.
- Hirvelä, Päivi*: Rikosprosessi lapseen kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Vantaa 2006.
- Hirvonen, Ari*: Mitkä menetit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.
- Honkatukia, Päivi*: Uhrin rikosprosessissa - Haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. Helsinki 2010.
- Jokela, Antti*: Rikosprosessioikeus. Helsinki 2018.

Joki-Erkkilä, Minna – Jaarto, Marika – Sumia, Maria: Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Teoksessa Söderholm, Annlis – Kivitie-Kallio, Satu (toim.): Lapsen kaltoinkohtelu. Porvoo 2012.

Kaisto, Janne: Lainoppi ja oikeusteoria – Oikeusteorian perusteista aineellisen varallisuus oikeuden näkökulmasta. Helsinki 2005.

Kangas Urpo: Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. Helsinki 2012.

Keinänen, Anssi – Vääänen, Ulla: Empiirinen oikeustutkimus – Mitä ja milloin? Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.): Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edita Publishing Oy 2016, s. 246-71.

Kolehmainen, Antti: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.): Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edita Publishing Oy 2016, s. 106-134

Laajasalo, Taina – Korkman, Julia – Rajala, Rika: Lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosten tutkintaa nopeutettava. Julkaisusarjassa Päätösten tueksi, THL 2020.

Laajasalo, Taina: Tiivistelmä. Teoksessa Laajasalo, Taina (toim.): Miten toteutuu väkivaltaa kokeneen lapsen psykososiaalinen tuki? – Tuki ja hoitomuodot sekä potentiaalisten lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tekijöiden ehkäisevä kuntoutus. THL – Raportti 17/2020. Vantaa 2020. s. 5-7.

Lappi-Seppälä, Tapio – Ojala, Timo: RL 21. Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio - Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Helsinki 2022, s. 569-676.

Lappi-Seppälä, Tapio: RL 28. Varkaus, kavallus ja luvaton käyttö. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Helsinki 2022, s. 877-929.

Lehtinen, Miia – Rossi, Maria: Poliisin näkökulma palvelupolkuihin. Teoksessa Laajasalo, Taina (toim.): Miten toteutuu väkivaltaa kokeneen lapsen psykososiaalinen tuki? – tuki ja hoitomuodot sekä potentiaalisten lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tekijöiden ehkäisevä kuntoutus. THL – Raportti 17/2020. Vantaa 2020, s. 54-57.

Linna, Tuula: Oikeudenkäynnin täytäntöönpanon perusteet. Teoksessa Niemi, Marja-Leena (toim.): Oikeus tänään – Osa I. Rovaniemi 2015, s. 298-413.

Lönnroth, Kaarle – Rantaeskola, Satu: Esitutkinnan toimittamisen yleiset säännöt. Teoksessa Rantaeskola, Satu (toim.): Esitutkintalaki – Kommentaari, Tampere 2014, s. 75-115.

Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora: Johdatus empiirisen oikeuden tutkimiseen. Teoksessa Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora (toim.): Empiirinen oikeustutkimus. Tallinna 2021, s. 11-33.

Pajulammi, Henna: Lapsen oikeus osallistua. Teoksessa Hakalehto-Wainio, Suvanna – Nieminen, Liisa (toim.): Lapsioikeus murroksessa. Viro 2013, s. 89-123.

Pirinen, Johanna - Abrahamsson, Outi – Björn, Öst: TYKS erva-alueen vastausten tarkastelua. Teoksessa Laajasalo, Taina (toim.): Miten toteutuu väkivaltaa kokeneen lapsen psykososiaalinen tuki? – tuki ja hoitomuodot sekä potentiaalisten lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tekijöiden ehkäisevä kuntoutus. THL – Raportti 17/2020. Vantaa 2020, s. 109-124.

Rautio, Ilkka – Ojala, Timo: RL 20. Seksuaalirikokset. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Helsinki 2022, s. 507-568.

Rautio, Jaakko: Vastaaja. Teoksessa Vuorenpää, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi,

Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus, Helsinki 2021, s. 438-439.

Saastamoinen, Kati: Lapsen suojelu – Viranomaisten ja muiden toimijoiden välisenä yhteistyönä. Keuruu 2016.

Saraviita, Ilkka: Perustuslaki. Hämeenlinna 2011.

Saukko, Maarit: Lapsi ja nuori rikoksen uhrina. Teoksessa Kjällman, Petra (toim.): Rikoksen uhrin käsikirja. Juva 2011, s. 83-98.

Saukoniemi, Teemu – Rantaeskola, Satu: Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen. Teoksessa Rantaeskola, Satu (toim.): Pakkokeinolaki – kommentaari. Tampere 2014, s. 39-63.

Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:0 234. Vammala 2003.

Springare, Sanna – Rantaeskola, Satu: Esitutinnan periaatteet. Teoksessa Rantaeskola, Satu (toim.): Esitutkintalaki – kommentaari. Tampere 2014, s. 117-168.

Tamminen, Tuula: Kriisihoito. Teoksessa Räsänen, Eila – Moilanen, Irma – Tamminen, Tuula – Almqvist Fredrik (toim.): Lasten- ja nuorisopsykiatria. Jyväskylä 2000, s. 359-361.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosoikeuden yleinen osa – vastuuoppi. Helsinki 2013.

Tenhunen, Tiina: OYS erva-alueen aineiston tarkastelua. Teoksessa Laajasalo, Taina (toim.): Miten toteutuu väkivaltaa kokeneen lapsen psykososiaalinen tuki? – tuki ja hoitomuodot sekä potentiaalisten lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tekijöiden ehkäisevä kuntoutus. THL – Raportti 17/2020. Vantaa 2020, s. 86-100.

Tolvanen, Matti: Liikennerikokset. Teoksessa Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus (toim.): Keskeiset rikokset. Keuruu 2018, s. 303-365.

Utriainen, Terttu: Rikosoikeuden systematiikkaa. Teoksessa Niemi, Marja-Leena (toim.): Oikeus tänään – Osa II. Rovaniemi 2016. s. 15-96.

Virolainen – Vuorenpää: Johdatus prosessioikeuteen. Teoksessa Vuorenpää, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus, Helsinki 2021, s. 43-228.

VIRALLISLÄHTEET

Kansainväliset sopimukset

Euroopan ihmisoikeussopimus (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi), SopS 63/1999.

Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan, SopS 87-88/20211.

Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta, SopS 53/2015.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, SopS 8/1976.

Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus, SopS 59–60/1991.

Hallituksen esitykset

HE 14/1985 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 233/2008 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 222/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 144/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain 3 luvun 11 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta.

Valiokunta-asiakirjat

LaVL 28/2009 vp. Lakivaliokunnan lausunto valtioneuvoston selonteosta Suomen ihmisoikeuspolitiikasta.

LaVL 13/2010 vp. Lakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi vuodelle 2011.

LaVL 3/2019 vp. Lakivaliokunnan lausunto eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksesta vuodelta 2018.

LaVL 1/2021 vp. Lakivaliokunnan lausunto eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksesta vuodelta 2019.

LaVM 8/2001 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä ehdollista vankeutta koskeviksi rikoslain säännöksiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

LaVM 13/2012 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä annetun lain ja hallintolainkäyttölain muuttamisesta

LaVM 17/2022 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi esitutkintalain 3 luvun 11 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta.

PeVL 9/2004 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä sähköisen viestinnän tietosuojalaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Muu lainvalmisteluaineisto

EV 192/2022 vp. Eduskunnan vastaus hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi esitutkintalain 3 luvun 11 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta.

HE 144/2022 vp LaV 12.10.2022. Oikeusministeriö. Valiokuntien asiantuntijalausunnot.

HE 144/2022 vp LaV 12.10.2022. Tolvanen Matti. Valiokuntien asiantuntijalausunnot.

HE 144/2022 vp LaV 12.10.2022. Tuomioistuinvirasto. Valiokuntien asiantuntijalausunnot.

HE 144/2022 vp LaV 18.10.2022. Etelä-Suomen syyttäjäalue. Valiokuntien asiantuntijalausunnot.

HE 144/2022 vp LaV 18.10.2022. Poliisihallitus. Valiokuntien asiantuntijalausunnot.

YK:n lapsen oikeuksien komitea

CRC/GC/2002/2. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 2 (2002) - Kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden rooli lapsen oikeuksien edistämässä ja suojelussa.

CRG/GC/2003/5. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 5 (2003) - Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet (4 artikla, 42 artikla ja 44 artiklan 6 kohta).

CRC/C/GC/14. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 (2013) - Lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta).

Muut virallislähteet

Euroopan neuvosto 2010. Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä.

Euroopan unionin perusoikeusvirasto 2017. Child-friendly justice – perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU member states.

K 11/2019 vp. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2018.

K 15/2020 vp. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2017:1. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2017: Onko lapsella oikeusturvaa?

Oikeusministeriön julkaisu 44/2018. Uhri rikosprosessissa – ehdotus hyvistä menettelytavoista uhrien tarpeiden huomioon ottamiseksi.

Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2022:14. Rikosprosessin tehostaminen. Työryhmän mietintö.

Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2020:6. Rikosketjun LEAN-hanke. Selvityshenkilön raportti.

POL-2019-34669. Poliisihallituksen ohje: Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa.

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27. Väkivallaton lapsuus – Toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020-2025.

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 32/2018. Selvitys Lasten oikeuspsykiatrian yksikön toiminnasta – Lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosten selvittäminen terveydenhuollossa.

Työryhmämietintö 2004:12. Oikeusministeriön nuorisorikostyöryhmän mietintö.

OIKEUSTAPAUKSET

Eduskunnan oikeusasiamies

EOAK/3566/2018

EOAK/1084/2019

EOAK/3462/2019

EOAK/5625/2020

EOAK/1510/2021

MUUT LÄHTEET

Internetlähteet

Lastensuojelun keskusliitto, 29.04.2022. Lausunto koskien Rikosprosessin tehostamishanketta OM046:00/2020. Osoitteessa https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/08b85435-516f-4357-bb75-e9c53692b49c/ca2bd8b6-e6b8-4beb-9898-55dd8fa78fa1/LAUSUNTO_20220501103408.PDF. (Luettu 15.5.2023)

Latvala, Johanna 2021. 'Onko Suomessa oikeusturva vaarassa, kun ratkaisua oikeusjuttuun voi joutua odottamaan vuosia? – "Voidaan kysyä vaikkapa kansalaisilta, että mikä se kohtuullinen aika on".' Keski-suomalainen, 10.10.2021. Osoitteessa: <https://www.ksml.fi/uutissuomalainen/4325293>. (Luettu 21.12.2022)

Nivukoski, Adina 2022. 'Oikeusministeri haluaa nopeuttaa lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittelyä: "Yksi päivä tai viikko on lapsen elämässä liikaa, puhumattakaan vuodesta".' Helsingin Sanomat, 19.8.2022. Osoitteessa: <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000009008559.html>. (Luettu 21.12.2022)

Reinboth, Susanna 2022. "Lapsiin kohdistuneet rikokset halutaan pikakaistalle – Vakavienkin rikosten tutkinta kestää nyt kohtuuttoman kauan." Helsingin Sanomat, 18.3.2022. Osoitteessa: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008691779.html>. (Luettu 21.12.2022)

Rikosprosessin tehostamishanke OM046:00/2020. Säädosvalmistelu. Osoitteessa <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM046:00/2020>. (Luettu 9.5.2023)

Sisä-Suomen poliisilaitos, 28.04.2022. Lausunto koskien Rikosprosessin tehostamishanketta OM046:00/2020. Osoitteessa https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/08b85435-516f-4357-bb75-e9c53692b49c/077b18f9-3abd-4d42-91e8-2282b8f80c8c/LAUSUNTO_20220428193909.PDF. (Luettu 15.5.2023)

Suomen syyttäjäyhdistys ry, 29.04.2022. Lausunto koskien Rikosprosessin tehostamishanketta OM046:00/2020. Osoitteessa https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/08b85435-516f-4357-bb75-e9c53692b49c/b56e83c0-5c7c-4b0a-bfc4-b2c54a4d9409/LAUSUNTO_20220501094947.PDF. (Luettu 9.5.2023)

Tilastokeskus 2022. Rikos- ja pakkokeinotilasto, Tietoon tulleet rikokset ja niiden selvittäminen rikosryhmittäin ja hyvinvointialueittain. Tilastokeskus, Helsinki. Osoitteessa: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__rpk/statfin_rpk_pxt_13f3.px/. (Luettu 9.5.2023)

Uhari, Markku 2022. 'Laillisuusvalvoja: Tutkintojen viivästyminen voi jo rapauttaa kansalaisten luottamusta.' Helsingin Sanomat, 25.10.2022. Osoitteessa: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000009156866.html>. (Luettu 21.12.2022)

Lyhenteet

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EOAK	Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
ETL	Esitutkintalaki
EV	Eduskunnan vastaus
HE	Hallituksen esitys
LaV	Lakivaliokunta
LaVL	Lakivaliokunnan lausunto
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
LOS	YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus
LSL	Lastensuojelulaki
OM	Oikeusministeriö
PeVL	Perustuslakivaliokunta
PL	Suomen perustuslaki
POL	Poliisi
RL	Rikoslaki
SM	Sisäministeriö
SopS	Sopimussarja
THL	Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
UNICEF	Yhdistyneiden kansakuntien lasten rahasto
VN	Valtioneuvosto
vp	Valtiopäivät
YK	Yhdistyneet kansakunnat

Kuviot

- Kuvio 1* Esitutkintojen kesto koko Suomessa, s. 37.
- Kuvio 2* Esitutkintojen kesto Pohjois-Suomen syyttäjääalueella, s. 38.
- Kuvio 3* Esitutkintojen kesto Etelä-Suomen syyttäjääalueella, s. 39.
- Kuvio 4* Esitutkintojen kesto Itä-Suomen syyttäjääalueella, s. 41.
- Kuvio 5* Esitutkintojen kesto Länsi-Suomen syyttäjääalueella, s. 42.
- Kuvio 6* Esitutkintojen kesto Ahvenanmaan syyttäjääalueella, s. 43.
- Kuvio 7* Esitutkintojen kesto syyttäjääalueittain koskien alaikäisiä vastaajia, s. 45.
- Kuvio 8* Esitutkintojen kesto syyttäjääalueittain koskien alaikäisiä asianomistajia, s. 46.
- Kuvio 9* Syyttäjälle ilmoitettujen henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten lukumäärä, s. 47.
- Kuvio 10* Syyttäjälle ilmoitettujen seksuaalirikosten lukumäärä, s. 49.
- Kuvio 11* Syyttäjälle ilmoitettujen omaisuusrikosten lukumäärä, s. 50.
- Kuvio 12* Syyttäjälle ilmoitettujen liikennerikosten lukumäärä, s. 51.
- Kuvio 13* Esitutkintojen kesto rikoslajeittain koskien alaikäisiä asianomistajia, s. 52.
- Kuvio 14* Esitutkintojen kesto rikoslajeittain koskien alaikäisiä vastaajia, s. 53.
- Kuvio 15* Esitutkintojen kesto henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa, s. 54.
- Kuvio 16* Esitutkintojen kesto seksuaalirikoksissa, s. 55.
- Kuvio 17* Esitutkintojen kesto omaisuusrikoksissa, s. 56.
- Kuvio 18* Esitutkintojen kesto liikennerikoksissa, s. 57.

Liitteet

- Liite I Syyttäjälaitokset ja poliisilaitokset.
- Liite II Esitutkintojen kestot syyttäjääalueittain koskien asianomistajia.
- Liite III Esitutkintojen kestot rikoslajeittain koskien asianomistajia.
- Liite IV Esitutkintojen kestot syyttäjääalueittain koskien vastaajia.
- Liite V Esitutkintojen kestot rikoslajeittain koskien vastaajia.

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymys

Esitutkintojen sekä oikeusprosessien kesto on ollut viime aikoina useasti otsikoissa¹ ja esitutkinnan kestoja koskevat kantelut eduskunnan oikeusasiamiehelle ovat yleisiä. Eduskunnan oikeusasiamies on arvioinut esitutkintojen viivästymisen voivan heikentää rikosoikeudellisen järjestelmän uskottavuutta ja luottamusta poliisiin. Pahimmillaan viivästykset ovat johtaneet jopa syyteoikeuden vanhentumiseen.² Pitkään viipyvä esitutkinta on siis ongelmallinen yksittäisen jutun asianosaisten ja esitutkinnan tuloksellisuuden kannalta, mutta myös koko rikosoikeudellisen järjestelmän toiminnan ja uskottavuuden näkökulmasta.³ Eduskunnan oikeusasiamiehen huoli on perusteltu ja aiheellinen; rikosprosessien ja esitutkintojen venyminen vaarantavat kansalaisten oikeusturvan. Ongelma on ollut tiedossa jo useamman vuoden ajan, ja viime vuosina erityistä huomiota on kiinnitetty lapsiin kohdistuvien esitutkintojen keston.

Vaikka julkisessa keskustelussa on toistuvasti todettu rikosprosessien kestävän liian pitkään, varsinaista tutkimustietoa asiasta on kuitenkin hyvin vähän. Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää kuinka kauan esitutkinnat kestävät sellaisissa esitutkinnoissa, joissa lapsi on rikoksesta epäiltynä tai rikoksen uhrina. Vaikka keskustelua on käyty koko rikosprosessin kestoista aina esitutkinnasta tuomion antamiseen, tämän tutkielman laajuudelle asetettujen rajojen vuoksi aihe on rajattu koskemaan vain esitutkintoja. Edelleen julkisessa keskustelussa huolena on ollut rikosprosessien kesto myös sellaisissa asioissa, joissa epäillyn rikoksen uhri tai epäilty on täysi-ikäinen. Tämä tutkielma on kuitenkin lapsioikeudellinen tutkimus, ja näin ollen keskittyy vain sellaisiin esitutkintoihin, joissa asian toisena osapuolena on lapsi.

Esitutkintalaissa (805/2011, jäljempänä myös ETL) säädetään rikosten esitutkinnan toimittamisesta. Esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 1 momentin mukaan esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä. Toisessa momentissa säädetään lisäksi, että alle 18-vuotiaan ollessa

¹Ks. esimerkiksi *Reinboth 2022; Nivukoski 2022; Uhari 2022; Latvala 2021*.

²*EOAK/1510/2021*, s. 6 - 19.

³*K 11/2019 vp*, s. 161 - 162.

epäiltynä rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta teosta esitutkinta on toimitettava kiireellisesti. Tällä hetkellä laissa ei ole erikseen säädetty, että myös silloin, kun alaikäinen on asianomistaja asemassa, tulee esitutkinta toimittaa kiireellisesti. Tämän tutkielman kirjoittamisen aikana lainsäädäntöä kuitenkin muutettiin niin, että esitutkintalain 3 luvun 11 §:n lisättiin 3 momentti, jolla kiireellisyysvaatimus ulotetaan koskemaan myös alaikäisiä asianomistajia tiettyjen rikosten osalta. Kyseinen lakimuutos tulee voimaan lokakuussa 2023. Tähän saakka lainsäädäntö suojaa ainoastaan alaikäisten vastaajien asemaa esitutkinnan ajallisen keston suhteen. Poliisihallitus on kuitenkin antanut 23.12.2019 asiassa oman ohjeensa 'Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa (POL-2019-34669)' koskien myös asianomistajia. Ohjeen mukaan lapsen ollessa asianomistajana rikosasiassa esitutkintatoimenpiteet tulee aloittaa ja suorittaa aina viipymättä.⁴ Lisäksi Suomi on sitoutunut useisiin kansainvälisiin sopimuksiin, joissa korostetaan lapsen etua ja hänen suojaamistaan ja tukemistaan myös rikosasioissa. Tällaisia sopimuksia ovat muun muassa YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 59–60/1991, jäljempänä myös lapsen oikeuksien sopimus tai LOS), Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (SopS 53/2015, jäljempänä Istanbulin sopimus) ja lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan tehty Euroopan neuvoston yleissopimus (SopS 87-88/20211, jäljempänä Lanzaroten sopimus).

Esitutkinnat kestävät yleensä useita kuukausia, ja etenkin silloin, kun tutkinta liittyy lapseen, voidaan tutkinnan venymistä pitää erityisen ongelmallisena. Rikosprosessin pitkän keston haitat korostuvat lasten kohdalla muun muassa siitä syystä, että heidän aikakäsityksensä ei ole samanlainen kuin aikuisilla.⁵

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää

- 1) miten esitutkinnan kiireellinen ja joutuisa suorittaminen käytännössä toteutuu silloin, kun rikoksesta epäiltynä tai rikoksen uhrina on lapsi,*
- 2) millaisia eroja esitutkinnan toimittamisajoilla on esitutkinnoissa, joissa kyse on rikoksesta epäilystä alaikäisestä tai rikoksen uhrina olevasta alaikäisestä, kun vain epäiltyjen osalta kiireellistä esitutkinnan toimittamista edellytetään lain tasolla,*

⁴ POL-2019-34669, s. 15.

⁵ Laajasalo – Korkman – Rajala 2020, s. 2. Ks. myös CRC/C/GC/14, kohta 93.

3) onko esitutkintojen toimittamisajoilla merkittäviä alueellisia eroja, ja

4) miten esitutkintojen suorittamisajat ovat kehittyneet kymmenessä vuodessa?

Lisäksi tutkielmassa pohditaan tulevan esitutkintalain muutoksen mahdollista vaikutusta esitutkintojen toimittamisaikaan tulevaisuudessa.

Saatavilla olleiden tilastojen vuoksi tutkimuksessa tarkastellaan vain sellaisten esitutkintojen ajallista kestoa, jotka ovat päättyneet syyttäjälle. Aiheen ulkopuolelle jäävät siis asiat, jotka on sovitettu sakoilla tai joissa esitutkinta on keskeytetty tai päätetty ilman asian saattamista syyttäjän käsiteltäväksi.⁶ Tästä johtuen tilastojen ulkopuolelle jäävät myös ne tapaukset, joissa esitutkinta on päätetty sen vuoksi, että rikollisesta teosta epäilty on alle 15-vuotias, sillä alle 15-vuotiaat eivät ole rikosoikeudellisessa vastuussa, eikä heitä vastaan voida näin ollen nostaa syytettä.⁷

1.2 Aiheen kannalta relevantti tutkimushistoria

Lainsäädännön avulla pyritään vaikuttamaan ihmisten käyttäytymiseen, jonka vuoksi arviointitiedolle ja -tutkimukselle on annettava painoarvoa päätöksenteossa. Oikeudellinen sääntely voidaan ymmärtää julkisen päätöksentekijän keinona, jolla pyritään edistämään asetettuja tavoitteita, korjaamaan epäkohtia tai ohjaamaan eri toimijoiden käyttäytymistä haluttuun suuntaan. Suomessa oikeutta koskeva empiirinen tutkimus on kuitenkin ollut vähäistä. Tämä voi johtua muun muassa siitä, että perinteisesti oikeustieteessä on pidetty oikeustieteen ydinalueena lainoppia, keskittyen oikeussääntöjen tulkintaan ja systematisointiin. Empiirisen oikeustutkimuksen asema opetuksessa on pieni, eikä perinteiseen lakimieskoulutukseen kuulu empiiristen työkalujen hallintaa.⁸ Myös lapsiin liittyvien rikosprosessien ajallisesta kestosta on tehty Suomessa hyvin vähän tutkimusta siitäkin

⁶ ETL 3 luvun 13 §:n mukaan esitutkinta voidaan keskeyttää tutkinnanjohtajan päätöksellä, jos rikoksesta ei epäillä ketään ja jos asiaan vaikuttava selvitystä ei ole satavissa. Keskeyttämisestä päätettäessä on huomioitava epäillyn rikoksen laatu. Esitutkinnan päättämisestä säädetään puolestaan esitutkintalain 10 luvun 2 §:ssä, jonka 2 momentin mukaan esitutkinta päätetään saattamatta asiaa syyttäjän käsiteltäväksi, jos tutkinnassa on selvinnyt, että rikosta ei ole tehty, taikka asiassa ei voida nostaa ketään vastaan syytettä tai esittää muuta rikokseen perustuvaa julkisoikeudellista vaatimusta.

⁷ ETL 3 luvun 4 § 1 momentin mukaan rangaistusvastuun edellytyksenä on, että tekijä on teon hetkellä täyttänyt viisitoista vuotta ja on syyntakeinen.

⁸ Keinänen – Väättänen 2016, s. 3.

huolimatta, että aihe on ollut useiden vuosien ajan esillä julkisessa keskustelussa ja tällaisesta tutkimustiedosta olisi lainsäätäjälle hyötyä sen arvioimiseksi, millaisia epäkohtia asiassa ilmenee, ja miten ne voitaisiin korjata.

Valtioneuvoston alkuvuodesta 2021 julkaisemassa tutkimuksessa tarkasteltiin lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rikosprosessin kestoja ja sitä, mitkä tekijät selittävät rikosprosessin pitkittymistä näissä rikoksissa. Tutkimuksessa lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rikosprosessien todettiin kestävän keskimäärin kauemmin kuin muiden vakavien seksuaali- ja väkivaltarikosten. Lisäksi käsittelyajoissa todettiin olevan huomattavia alueellisia eroja etenkin esitutkintavaiheessa. Tämän katsottiin selittyvän viranomaistyön resurssien suuntaamisen, organisoinnin ja yhteistyön välisillä eroilla.⁹

Myös EU:n perusoikeusviraston vuonna 2017 julkaisemassa tutkimuksessa nostettiin esiin prosessien pituus EU jäsenmaissa lapsiin kohdistuneissa rikosasioissa. Prosessien keskiarvo oli 25 kuukautta, ja 19 % haastatelluista lapsista oli ollut osallisena prosessissa, joka kesti yli kolme vuotta. Tutkimusta varten haastatellut lapset kokivat prosessin pituuden vaikuttavan suoraan sen lapsiystävällisyyteen: mitä kauemmin prosessi kesti, sitä vähemmän se koettiin lapsiystävälliseksi. Tutkimuksen mukaan 35 % haastatelluista lapsista koki prosessin lapsiystävälliseksi silloin, kun se kesti enintään 1.5 vuotta, mutta kun prosessin kesto oli 2 vuotta, vain 11 % lapsista koki sen lapsiystävälliseksi.¹⁰ *Tutkimuksen mukaan EU:n jäsenvaltioiden tulisi varmistaa, että rikosasioiden käsittelyajat olisivat oikeassa suhteessa lapsen edun periaatteen kanssa ottamalla käyttöön tehokkaat turvatoimet kohtuuttomien viivästysten ja tarpeettomien kuulemisten välttämiseksi.*¹¹

Muita tutkimuksia rikosprosessien taikka esitutkintojen kestoista lapsiin liittyvissä asioissa ei ole tehty, vaikka tällaiselle tutkimustiedolle onkin katsottu olevan tarvetta.¹² Aiheesta on kuitenkin laadittu muun muassa useita selvityksiä ja eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuja, jotka esitellään seuraavassa kappaleessa 1.3.

⁹ Fagerlund – Toivonen 2021, s. 89.

¹⁰ Euroopan unionin perusoikeusvirasto 2017, s. 36.

¹¹ Euroopan unionin perusoikeusvirasto 2017, s. 14.

¹² Aaltonen – Pajuniemi 2019, s. 10 - 11.

1.3 Asiasta käyty ajankohtainen keskustelu

Jo useiden vuosien ajan lakivaliokunnan lausunnoissa on kiinnitetty huomiota oikeusprosessien pitkiin käsittelyaikoihin.¹³ Lisäksi Suomi on saanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta useita langettavia tuomioita koskien oikeudenkäyntien kestoa.¹⁴ Oikeusprosessien pitkä kesto ei siis ole Suomessa uusi ongelma, vaan asia on ollut tiedossa jo pitkään. Tässä kappaleessa käydään läpi kronologisessa järjestyksessä sitä keskustelua, jota lapsiin liittyvien esitutkintojen kestosta on käyty viime vuosien aikana, ja mihin tämä keskustelu on johtanut.

Vuoden 2017 lapsiasiavaltuutetun vuosikirjassa on nostettu esiin nuoriin henkilöihin kohdistuneiden rikosten pitkät käsittelyajat. Vuosikirjassaan lapsiasiavaltuutettu ehdottaa, että kiireellinen rikosasioiden käsittely laajennettaisiin koskemaan myös rikoksen uhrina olevia lapsia.¹⁵ Eduskunnan oikeusasiamies puolestaan otti asiaan kantaa vuoden 2018 ja 2019 kertomuksissaan. Vuoden 2018 kertomuksessaan eduskunnan oikeusasiamies totesi, että esitutkintaa koskevissa kanteluissa arvostellaan usein esitutkinnan kestoa¹⁶ ja vuoden 2019 kertomuksessa eduskunnan oikeusasiamies katsoi oikeusprosessien pitkien käsittelyaikojen olevan yksi keskeisimpiä puutteita perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa.¹⁷

Vuonna 2018 oikeusministeriö julkaisi lausunnon 'Uhri rikosprosessissa – ehdotus hyvistä menettelytavoista uhrien tarpeiden huomioon ottamiseksi'. Kyseisessä lausunnossa on kiinnitetty erityistä huomiota lapsiuhrien asemaan. Lausunnossa rikosprosessin pitkä kesto on nostettu suurimmaksi yksittäiseksi ongelmaksi tapauksissa, joissa lapsi on rikoksen uhrin asemassa.¹⁸ Eri tahot ovat esittäneet lausunnossa, että rikosprosessin eri vaiheisiin tulisi asettaa "takuu-aika", jonka sisällä prosessit tulisi käsitellä. Lausuntoa varten toteutettiin kysely, johon vastanneiden poliisien mukaan tutkinta-ajat venyvät resurssipulan vuoksi. Työryhmän mukaan lapsiin kohdistuvien rikosten tutkintaan sekä muihin rikosprosessin vaiheisiin tulisi kohdentaa riittävästi resursseja.¹⁹ Työryhmällä on ollut käytössään oikeusministeriön tilastoja vuosilta

¹³ Ks. esim. *LaVL 1/2021 vp*, s. 2. *LaVL 3/2019 vp*, s. 2 – 3. *LaVL 13/2010 vp*, s. 1 – 3. *LaVL 28/2009 vp*, s. 3 – 4.

¹⁴ EIT:n näkökulmasta esitutkinta katsotaan osaksi oikeudenkäyntiä arvioitaessa rikosasioiden käsittelyaikaa. Ks. *K 11/2019 vp*, s. 162. Ks. myös *LaVL 13/2010 vp*, s. 2.

¹⁵ *Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2017:1*, s. 34.

¹⁶ *K 11/2019 vp*, s. 161-162.

¹⁷ *K 15/2020 vp*, s. 132.

¹⁸ *Oikeusministeriön julkaisu 44/2018*, s. 62.

¹⁹ *Oikeusministeriön julkaisu 44/2018*, s. 63.

2014-2017, joista on ilmennyt, että lähes kaikissa taulukkoon valituissa rikoksissa esitutkinta vei prosessissa keskimäärin eniten aikaa. Tilastojen mukaan lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa esitutkinta vei keskimäärin huomattavasti enemmän aikaa kuin muissa taulukossa esitetyissä rikoksissa (mm. raiskaus, törkeä raiskaus, pakottaminen seksuaaliseen tekoon, pahoinpitely ja törkeä pahoinpitely).²⁰ Myös alueellisesti rikosprosessien kestoilla todettiin olevan huomattavia eroja.²¹ Lausunnossa on ehdotettu tehtäväksi tutkimus, jossa selvitetäisiin, miksi rikosprosessi kestää lapsiin kohdistuvissa (seksuaali)rikoksissa niin pitkään, ja mistä alueelliset erot prosessin kestossa johtuvat sekä ehdotettaisiin ongelmiin ratkaisuja.²²

Vuonna 2019 eduskunnan oikeusasiamies antoi kaksi ratkaisua koskien lasta koskevan esitutkinnan kestoa. Ratkaisussa EOAK/3462/2019 oli kyse lapseen kohdistuneesta pahoinpitelystä, jossa esitutkinta oli valmis lähes kaksi vuotta tapahtumista. Ratkaisussa EOAK/1084/2019 kyse oli 1,5 vuotta kestäneestä seksuaalirikoksen tutkinnasta, jossa molemmat osapuolet olivat alaikäisiä. Eduskunnan oikeusasiamies katsoi esitutkinnan kestäneen liian pitkään molemmissa tapauksissa. Eduskunnan oikeusasiamies on nostanut ratkaisuisaan esille poliisihallituksen antaman ohjeen (Lapsi asianomistajana ja todistajana esitutkinnassa 2020/2013/5071), jonka mukaan esitutkintatoimenpiteet tulee aloittaa välittömästi lapsen ollessa asianomistajana.²³ Lisäksi oikeusasiamies on todennut, että esitutkinta on yleensäkin tuloksekkainta silloin, kun se voidaan toimittaa mahdollisimman pian rikoksen tapahduttua. Etenkin lapsen kertomuksen luotettavuus ja laatu saattaa heikentyä, jos lasta kuullaan pitkän ajan jälkeen tapahtumista.²⁴

Vuonna 2020 eduskunnan oikeusasiamies otti omana aloitteenaan selvitettäväksi lainsäädännön mahdolliset kehittämistarpeet lapsiin kohdistuneiden rikosten käsittelyn kestoa koskevaan sääntelyyn liittyen. Oikeusasiamiehen mukaan laillisuusvalvonnassa, kanteluita tutkittaessa ja tarkastuksilla on tullut ilmi tapauksia, joissa vakavienkin lapsiin kohdistuneiden rikosten esitutkinta on viipynyt kohtuuttoman pitkään. Ratkaisussa oikeusasiamies kiinnittää erityistä huomiota siihen, että laissa ei ole säädetty, että asianomistajan ikä vaikuttaisi esitutkinnan

²⁰ *Oikeusministeriön julkaisu 44/2018*, s. 64-65.

²¹ *Oikeusministeriön julkaisu 44/2018*, s. 66.

²² *Oikeusministeriön julkaisu 44/2018*, s. 100.

²³ Kyseinen ohje on kumottu uudemmalla ohjeella (POL-2019-34669). Uusi ohje on tältä osin sisällöltään samanlainen kuin ohje, johon eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisussaan viitannut.

²⁴ EOAK/3462/2019, s. 1-2.

kiireellisyyteen, vaikka näin on säädetty epäillyn ollessa alaikäinen. Oikeusasiamies toteaa, että olisi perusteltua säätää, että esitutkinta on toimitettava kiireellisesti, kun asianomistaja on alle 18-vuotias, koskien ainakin henkeen, terveyteen ja seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuneita rikoksia. Lakimuutoksen lisäksi oikeusasiamies katsoo, että esitutkintaviranomaisille tulisi turvata riittävät resurssit ja ammattitaito hoitaa asiat joutuisasti, jotta säädösuudistukset näkyisivät myös käytännössä. Oikeusasiamies on saattanut lainsäädännön kehittämistarpeet oikeusministeriön ja sisäministeriön tietoon, ja pyytänyt niitä ilmoittamaan mahdollisista toimenpiteistään asiassa.²⁵

Oikeusministeriö ja sisäministeriö asettivat 4.4.2019 tehdyllä päätöksellä (VN/2119/2019) professori Matti Tolvasen selvityshenkilöksi arvioimaan rikosketjun toimivuutta LEAN-periaatteiden näkökulmasta.²⁶ *Eriyistä huomiota tuli ministeriöiden mukaan kiinnittää lapsiin kohdistuviin vakaviin rikoksiin liittyviin menettelytapoihin.* Kyseisen selvityksen valmistuttua oikeusministeriö asetti 27.5.2020 työryhmän ("Rikosprosessin tehostamishanke OM046:00/2020") arvioimaan keinoja tehostaa rikosprosessia ja esitutkintalain muutostarpeita ja tarkastelun perusteella valmistelemaan tarvittavat lainsäädäntömuutokset. Työryhmän oli määrä tarkastella muun muassa viimeksi mainitun eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisun johdosta tarvittavia lainsäädäntömuutoksia koko rikosprosessiketjun osalta. Työryhmän toimikaudeksi asetettiin 27.5.2020-31.12.2020.²⁷

Oikeusministeriön asettaman rikosprosessin tehostamishankkeen tarkoituksena oli arvioida keinoja tehostaa rikosprosessia ja nopeuttaa rikosasioiden käsittelyä, sekä esitutkintalain muutostarpeita. Hankkeen tavoitteena oli rikosasioiden käsittelyn tehostaminen ja nopeuttaminen, ottaen erityisesti huomioon LEAN-hankkeessa mainitut kehittämisehdotukset. Työryhmän tehtäväksi annettiin ehdotusten valmistelemisen tarvittaviksi

²⁵ EOAK/5625/2020, s. 1-10.

²⁶ LEAN-hankkeen tarkoituksena oli arvioida rikosketjun toimivuutta LEAN-periaatteiden näkökulmasta. LEAN-periaatteissa on kyse mm. hukan vähentämisestä, arvoketjun varmistamisesta ja asioiden virtauksesta huolehtiminen. Hankkeen tavoitteena oli käsittelyaikojen lyhentäminen ja erityistä huomiota tuli kiinnittää lapsiin kohdistuviin vakaviin rikoksiin liittyviin menettelytapoihin. LEAN-ajattelussa keskeistä on tunnistaa ja eliminoida nopeasti tuottamattomat ja ylimääräiset toiminnot, jotka hidastavat prosessia tai tuottavat tarpeettomia kustannuksia. LEAN-hankkeen johdosta laadittuun kyselyyn vastanneiden poliisien mukaan poliisissa on koettu juttujen ruuhkautumista, jonka syynä pidettiin muun muassa rikostutkijoiden huonoa palkkausta suhteessa muihin poliisin tehtävissä toimiviin, puutteita johtamisessa sekä huonosti toimivaa yhteistoimintaa eri viranomaisten välillä. Kyselyyn vastanneet esittivät ruuhkautumisen estämiseksi resurssien lisäämistä ja joustavampaa käyttöä. Lisäksi poliisin ja syyttäjän välinen yhteistoiminta nähtiin konkreettisena toimena ruuhkien hallitsemiseksi. Ks. lisää *Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2020:6.*

²⁷ Epäviralliset sähköpostitse saadut vastaukset oikeus- ja sisäministeriöltä.

lainsäädäntömuutoksiksi.²⁸ Työryhmä antoi asiassa mietintönsä 18.3.2022. Lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyn nopeuttamiseksi esityksessä ehdotettiin, että lapsen henkeen, terveyteen, yksityisyyteen, rauhaan, kunniaan, vapauteen tai seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvat rikokset olisi jatkossa käsiteltävä kiireellisinä.²⁹ Erityisen tärkeänä käsittelyn joutuisuutta ja esitutinnan kiireellisen toimittamisen säätämisestä pidettiin tietyissä rikostyypeissä, jotka mietinnön mukaan olisivat ainakin henkeen, terveyteen ja seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuneet rikokset.³⁰ Lisäksi mietinnön mukaan joutuisuudella on suuri merkitys mm. yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistuvissa sekä vapauteen kohdistuvissa rikoksissa, jotka voivat olla alaikäiselle asianomistajalle erityisen vahingollisia.³¹ Työryhmä on ehdottanut käsittelyaikojen nopeuttamista kiireellisyys- ja määräaikaavelvoittein sekä käytännön toimenpitein. Työryhmä esitti mietinnössään rikosprosessin tehostamiseksi muun muassa tutinnan keskittämistä lapsia koskeissa asioissa lapsiin erikoistuneille tutkijoille. Tällöin tutkinta olisi alusta alkaen sujuvaa, eikä lisätutkintaa jouduttaisi myöhemmässä vaiheessa tekemään.³²

Useat eri tahot antoivat lausunnon työryhmän ehdotukseen. Keskeisimmät lausunnoissa esiin nousseet seikat olivat esitutkintaviranomaisten resurssit.³³ *Ehdotusta pidettiin sinänsä hyvänä, mutta usean lausunnonantajan huolena oli se, turvataanko uudistukselle riittävät resurssit, jotta kiireellisten asioiden käsittely ei hidastaisi muiden juttujen käsittelyä ennestään.* Lisäksi lausunnoissa pohdittiin myös sitä, että työryhmä esittää lähes kaikkia rikoslajeja kiireellisyysvaatimuksen piiriin. Ehdotuksen mukaan kiireellinen käsittely koskisi omaisuusrikoksia lukuun ottamatta kaikkia lapsiin kohdistuvia rikoksia. Osan lausunnonantajista mukaan kiireellisyysvaatimuksen tulisi koskea esimerkiksi vain alaikäisen henkeen, terveyteen, vapauteen ja seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvia rikoksia. Esimerkiksi Suomen syyttäjähdistys ry toteaa lausunnossaan, että jos lähes kaikki rikokset, joissa alaikäinen on asianomistajana, tulisi käsitellä kiireellisesti, esimerkiksi aikuisiin kohdistuvien seksuaali- ja lähisuhdeväkivaltarikosten tutkinta "väistää" nykyisessä resurssitilanteessa, ja jää alaikäisten lasten priorisoinnissa taka-alalle.³⁴

²⁸ Rikosprosessin tehostamishanke OM046:00/2020.

²⁹ Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2022:14, s. 10.

³⁰ Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2022:14, s. 36.

³¹ Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2022:14, s. 37.

³² Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2022:14, s. 37-38.

³³ Ks. esim. Lastensuojelun keskusliitto 29.04.2022, s. 4. Ks. myös Sisä-Suomen poliisilaitos 28.04.2022, s. 1.

³⁴ Suomen syyttäjähdistys ry, 29.04.2022, s. 3.

Elokuussa 2022 valtioneuvosto antoi hallituksen esityksen esitutkintalain ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta. Esityksessä ehdotetaan, että esitutkinta olisi toimitettava kiireellisesti silloin, kun epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaalirikosta tai alle 18-vuotiaan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunutta rikosta.³⁵

Lakivaliokunta totesi lausunnossaan, että asiantuntijakuulemisissa tuotiin esille näkemyksiä siitä, että yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuvien rikosten osalta kiireellisyysvaatimuksen säätäminen ei olisi vastaavalla tavalla välttämätöntä kuin muiden ehdotetun sääntelyn kattamien rikosten osalta. Myös lakiesityksen valmisteluvaiheessa mahdollisena on pidetty ratkaisua, jossa säännösten piiristä olisi suljettu pois yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuvat rikokset. Asiassa oli kuitenkin katsottu, että näiden rikosten vähäisen määrän vuoksi viranomaisten resurssitarvearvioinnissa tällaisella rajauksella olisi ollut varsin vähäinen merkitys. Myös lakivaliokunta päätyi asiaa kokonaisuutena harkittuaan siihen, että kiireellinen käsittely on perusteltua ulottaa koskemaan kaikkia lakiesityksessä ehdotettuja rikoksia.³⁶ Eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen joulukuussa 2022. Lisäksi eduskunta edellytti, että hallitus seuraa aktiivisesti lapsiin kohdistuvien rikosten kiireelliseen käsittelyyn osoitettujen resurssien riittävyyttä, ja ryhtyy välittömiin toimenpiteisiin resurssien lisäämiseksi, mikäli ne osoittautuvat käytännössä riittämättömiksi erityisesti siten, että muiden rikosasioiden käsittely viivästyy.³⁷ *Uusi laki tulee voimaan lokakuussa 2023, jonka jälkeen esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 3 momentin mukaan esitutkinta on toimitettava kiireellisesti, jos asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut seksuaalirikos tai asianomistajan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunut rikos.* Vuosia jatkunut keskustelu lapsiin kohdistuvien oikeusprosessien kestoista on siis johtanut lainmuutokseen.³⁸

³⁵ HE 144/2022, s. 1.

³⁶ LaVM 17/2022 vp, s. 5.

³⁷ EV 192/2022 vp, s. 1.

³⁸ Esitutkinnan kiireelliseksi säätämisen lisäksi lakimuutoksia tehtiin myös prosessin muihin vaiheisiin. Lokakuussa 2023 voimaan tulevat myös oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin tehdyt muutokset. Lain 1 luvun 8 a §:n lisätyn 3 momentin mukaan syyttäjän tulee ratkaista kiireellisesti, nostaako hän syytteen, sekä nostaa syyte ilman viivytystä, jos asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut seksuaalirikos tai hänen henkeensä, terveyteensä, vapauteensa, yksityisyyteensä, rauhaansa tai kunniaansa kohdistunut rikos. Saman lain 5 luvun 13 §:n lisätyn 3 momentin mukaan alaikäisen ollessa edellä mainituissa rikosasian asianomistajana, tulee pääkäsittely aloittaa 30 päivän kuluessa rikosasian vireille tulosta.

1.4 Tutkimuksen poikkitieteellisyys ja sijoittuminen oikeustieteellisellä tutkimuskentällä

Oikeudellisella tutkimuskentällä tämä tutkielma sijoittuu pääasiassa lapsioikeudenalaan, sillä tutkielmassa tarkastellaan lasten oikeuksien toteutumista silloin kun lapset ovat esitutkinnassa joko asianomistajan tai vastaajan asemassa. Tutkielmalla on kuitenkin myös vahva liityntä prosessioikeuteen sekä rikosoikeuteen jäljempänä tässä kappaleessa tarkemmin kuvatulla tavalla. Lisäksi tutkielmassa on otettu huomioon aiheeseen liittyvä psykologinen näkökulma, eli se, millaisena lapsi kokee häntä koskevan esitutkinnan ja miten esitutkinnan pitkittyminen mahdollisesti vaikuttaa lapseen.

Prosessioikeus on oikeudenala, joka koskee aineellisten oikeuksien ja velvollisuuksien vahvistamista ja täytäntöönpanoa.³⁹ Kyse on siis menettelyllisestä oikeudesta, joka vastaa kysymykseen siitä, millä tavoin menettelemällä jokin oikeusriita tai asia on ratkaistava. Prosessioikeuden säännöksiä tarvitaan, jotta aineellinen oikeus voi toteutua.⁴⁰ Prosessioikeudenalaan kuuluvia prosessin lajeja ovat sekä siviiliprosessi että rikosprosessi⁴¹. Siviiliprosessilla tarkoitetaan riita-asian oikeudenkäyntiä.⁴² Rikosprosessilla tarkoitetaan puolestaan lailla säänneltyä menettelyä, jonka tarkoituksena on rangaistusvastuun toteuttaminen yksittäistapauksessa. Rikosprosessin vaiheita ovat esitutkinta, syyteharkinta, oikeudenkäynti tuomioistuimessa sekä rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen täytäntöönpano.⁴³ Rikosprosessin tarkoituksena on rikosoikeudellisen vastuun toteuttaminen konkreettisissa tapauksessa. Tarkoitus on siis selvittää mahdollisimman hyvin asian 'aineellinen totuus', eli oikeudellisesti asiaan vaikuttavat relevantit seikat.⁴⁴ Koska tämän tutkielman prosessioikeudellinen osuus liittyy rikosprosessioikeuteen, tarkemmin rajattuna esitutkintaan, tarkastellaan seuraavaksi rikosprosessioikeudellista sääntelyä tältä osin. Keskeisin esitutkintaa koskeva laki on esitutkintalaki.⁴⁵ Esitutkinnan ensisijaisena

³⁹ Linna 2015, s. 298.

⁴⁰ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 46 - 47.

⁴¹ Hallintoprosessia ei katsota yleensä kuuluvaksi prosessioikeudenalaan, vaan hallinto-oikeuden alaan. Hallintoprosessissa käsitellään hallintoviranomaisen ja kansalaisten välillä syntyneet hallintotoimien lainmukaisuutta koskevat erimielisyydet. Ks. Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 68.

⁴² Linna 2015, s. 298.

⁴³ Suppeassa mielessä rikosprosessilla voidaan tarkoittaa vain rikosoikeudenkäyntiä tuomioistuimessa. Ks. Helminen – Fredman – Kanerva – Tolvanen – Viitanen 2014, s. 15.

⁴⁴ Fredman – Kanerva – Tolvanen – Viitanen 2020, s. 10.

⁴⁵ Helminen – Fredman – Kanerva – Tolvanen – Viitanen 2014, s. 1.

tarkoituksena on hankkia riittävä selvitys syyteharkintaa ja oikeudenkäyntiä varten.⁴⁶ Esitutkinta on välttämätön osa rikosprosessia, sillä lähtökohtaisesti rikos voi tulla syyteharkintaan ja tuomioistuimeen ainoastaan esitutkinnan kautta.⁴⁷

Koska esitutkinnan aloittaminen esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan edellyttää, että esitutkintaviranomainen katsoo asiassa olevan syytä epäillä rikosta, on tutkielmalla tätä kautta kosketuspintaa myös rikosoikeuteen. Rikosoikeus pitää sisällään rikosprosessioikeuden aineellisen sisällön, eli määrittelee rikokset ja niiden seuraamukset.⁴⁸ Rikoksen voidaan määrittellä olevan tunnusmerkistön mukainen, oikeudenvastainen ja syyllisyyttä osoittava teko.⁴⁹ Tunnusmerkistön mukaisuus pitää sisällään eri rikossäännöksissä kuvatut rikosten tunnusmerkistöt, mutta myös rikosvastuun syntymisen yleiset edellytykset. Vaikka rikoksen tunnusmerkistö täytyisi, tulee teon olla myös oikeudenvastainen. Tunnusmerkistön mukaisen teon ei voida katsoa olevan oikeudenvastainen silloin, jos käsillä on jokin oikeuttamisperusteista. Oikeuttamisperusteissa kyse on siis vastuusta vapauttamisesta tilanteesta, jossa tekijän teko toteuttaa rikoksen tunnusmerkistön. Tällaisessa tilanteesta on kyse hätävarjelusta tai pakkotilasta.⁵⁰ Syyllisyys puolestaan merkitsee, että henkilö on tehnyt rikoksen tilanteesta, jossa hän olisi voinut toimia myös lainmukaisesti. Henkilöllä tulee siis olla ollut toisin toimimisen mahdollisuus.⁵¹ Tämän tutkielman kappaleessa 3.2.2 tarkastellaan esitutkintojen kestoa tiettyjen rikoslajien osalta. Näistä tarkastelun kohteena olevista rikoksista säädetään rikoslaissa. Rikoslajit esitellään tarkemmin edellä mainitun kappaleen yhteydessä.

Kuten rikosoikeus, myös lapsioikeus on aineellista oikeutta. Lapsioikeudessa säädetään millä tavoin lasten oikeudet on asiallisesti ratkaistava. Lapsioikeudella tarkoitetaan niiden säännösten muodostamaa kokonaisuutta, jotka määrittävät lapsen oikeudellista asemaa.⁵² Suomalaisessa lainvalmistelutyössä lapsen oikeuksien sopimus on alettu ottamaan huomioon johdonmukaisesti 2000-luvulla. Lapsen oikeuksien sopimusta voidaan pitää lapsioikeuden keskeisimpänä säännöksenä. Oikeustieteellisessä tutkimuksessa lapsioikeus on kehittynyt selvimmin vasta viime vuosikymmenen aikana. Yleisesti ottaen lapsioikeuden tarkoitus on tutkia lapsen oikeuksia eri yhteyksissä, sekä systematisoida ja tulkita alaikäisen oikeudellista

⁴⁶ Jokela 2018, s. 4.

⁴⁷ Fredman – Kanerva – Tolvanen – Viitanen 2020, s. 27.

⁴⁸ Utriainen 2016, s. 16.

⁴⁹ Utriainen 2016, s. 26.

⁵⁰ Tapani – Tolvanen 2013, s 3 - 4.

⁵¹ Utriainen 2016, s. 32 - 33.

⁵² Kangas 2012, s. 37.

asemaa koskevia normeja. Lapsioikeus määrittelee sen, mitä oikeuksia lapsille kuuluu ja kenen nämä oikeudet tulee toteuttaa. *Lapsioikeus on poikkioikeustieteellinen oikeudenala, sillä lapsen oikeusasemaa koskevissa kysymyksissä joudutaan tutkimaan kunkin kysymykseen liittyvän oikeudenalan normistoa sekä huomioimaan lapsioikeudellisten normien vaikutus asiaan.*⁵³ Tällä tavoin eri kysymysten tarkastelussa myös lasta koskevat oikeudelliset seikat tulevat huomioituksi. *Tässä tutkimuksessa on kyse lapsen oikeuksien toteutumisesta esitutkinnassa. Jotta lapsioikeus ja rikosoikeus aineellisena oikeutena voivat toteutua, ne tarvitsevat tuekseen prosessioikeudelliset säännökset, ja näin ollen nämä kolme oikeudenalaa kytkeytyvät toisiinsa tässä tutkielmassa.* Lapsen oikeudellisesta asemasta kerrotaan tarkemmin jäljempänä kappaleessa 2.4.

Vaikka tämä tutkielma on oikeudellinen, on huomioon otettu myös aiheeseen liittyvä psykologinen näkökulma. Tutkimuksessa on pyritty tuomaan lyhyesti esille se, millainen kokemus esitutkinta ja rikoksen uhriksi joutuminen on lapselle, ja miten esitutkinnan ajallinen kesto vaikuttaa tuohon kokemukseen. Näistä seikoista kerrotaan lisää kappaleessa 2.6.

1.5 Tutkimusaineisto

Tutkielman kannalta keskeisiä kansainvälisiä oikeuslähteitä ovat muun muassa YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 63/1999). Lisäksi tutkielmassa on käytetty virallislähteinä muun muassa lainvalmisteluaineistoja, sekä muita valtion toimesta tehtyjä selvityksiä ja tutkimuksia, sekä viranomaisten omia ohjeita. Kansallisesta lainsäädännöstä keskeisimmät säädökset ovat esitutkintalaki ja Suomen perustuslaki (1999/731, jäljempänä perustuslaki tai PL). Lisäksi lähteinä on käytetty kotimaista oikeuskirjallisuutta etenkin lapsioikeuden alalta, mutta myös muun muassa prosessioikeudellista ja rikosoikeudellista kirjallisuutta. Oikeuskäytännön osalta tutkimuslähteinä on käytetty lähinnä eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuja.

Merkittävänä tutkimusaineistona tässä tutkielmassa on käytetty oikeusministeriöltä saatuja tilastoja esitutkintojen ajallisesta kestosta. Poliisilaitoksilta taikka poliisihallitukselta ei ollut saatavissa tilastoja, joista olisi ilmennyt esitutkintojen kesto silloin, kun alaikäinen on asianomistaja asemassa, joten tarkastelu ikäjakaumittain ei ollut mahdollista poliisilta saatujen

⁵³ Hakalehto 2018, s. 11 - 15.

tilastojen perusteella. Oikeusministeriöltä saaduista tilastoista puolestaan ilmenee esitutkintojen kestot erikseen alaikäisten osapuolten osalta. Kyseiset tilastot ovat kuitenkin syyttäjänaluekohtaisia, ja tämän vuoksi tutkimusta varten saadut tilastot koskevat vain niitä esitutkintoja, jotka ovat päättyneet syyteharkintaan. Tilastot ovat kymmenen vuoden ajalta, vuodesta 2012 vuoteen 2021, ja niistä ilmenee esitutkinnan kesto alaikäisten rikoksesta epäiltyjen ja asianomistajien kohdalla erikseen. Lisäksi vertailun vuoksi huomioon on otettu myös esitutkintojen kesto silloin, kun asianomistajana tai vastaajana asiassa on täysi-ikäinen henkilö. Tilastojen avulla voidaan myös verrata esitutkintojen kestoja eri rikoslajien kohdalla. Tässä tutkimuksessa eri rikoslajeista tarkastellaan henkeen tai terveyteen kohdistuvia rikoksia, seksuaalirikoksia, omaisuusrikoksia sekä liikenne rikoksia koskevien esitutkintojen ajallista kestoja. Nämä tilastot esitellään yksityiskohtaisesti kappaleessa 3.

Tilastot eivät anna tietoa esitutkintojen suorittamisaikaan liittyvistä käytännön seikoista, jonka vuoksi tutkielmassa myös haastatellaan rikostutkinnanjohtajaa, joka työskentelee pääasiassa lapsia koskevien esitutkintojen parissa. Haastattelun kautta tutkielmaan on pyritty saamaan tilastotiedon lisäksi myös käytännönläheistä näkökulmaa. Haastattelun avulla on pyritty selvittämään muun muassa, miten lapsen oikeudellinen asema huomioidaan esitutkinnassa, ja millaisia esitutkinnan keston vaikuttavia erityispiirteitä lapsia koskeviin esitutkintoihin liittyy.

1.6 Tutkimusmetodi

1.6.1 Lainopillinen vai empiirinen oikeustutkimus

Oikeustieteessä metodin käsitteelle ei ole olemassa yksittäistä selitystä, vaan sitä voidaan luonnehtia usein eri tavoin.⁵⁴ *Aarnion* mukaan luonnontieteellisessä tutkimuksessa metodin voidaan ajatella olevan ns. 'laskusäännöstö', jonka avulla saadaan tulos syöttämällä siihen oikeat tosiseikat. Oikeustieteessä tällainen mekaaninen prosessi ei kuitenkaan ole mahdollista, sillä oikeudellinen ajattelu on harkintaa, esimerkiksi säädösten tulkintaa tai normien soveltamista käytäntöön. Tämän vuoksi *Aarnio* kuvaa oikeustieteessä metodin olevan *näkökulma oikeuteen*.⁵⁵ Oikeustieteessä tutkimusmetodi määräytyy tieteenalan,

⁵⁴ *Aarnio* 1997, s. 26 - 27.

⁵⁵ *Aarnio* 1997, s. 35 - 36.

tutkimuskohteen ja tiedonintressin mukaan.⁵⁶ Oikeustieteessä tiedonintressi koskee sitä, mitä tai millaista tietoa tutkimuksella tavoitellaan.⁵⁷

Lainopillisen, eli oikeusdogmaattisen, tutkimusmenetelmän tiedonintressinä on tuottaa perusteltuja tulkinta-, punninta ja systematisointikannanottoja koskien voimassa olevaa oikeutta. Lainoppi on siis normien tulkintaa ja systematisointia. Lainopin avulla pyritään selvittämään, mikä on voimassa olevaa oikeutta ja mikä merkitys laista ja muista oikeuslähteistä löytyvällä materiaalilla on.⁵⁸ Tiedonintressinä on siis se, mitä oikeus on.⁵⁹ Lainopissa tiedonkohteena voidaan pitää oikeusjärjestystä, ja tiedon sisältönä sitä, millaisia normeja oikeusjärjestyksessä on voimassa.⁶⁰

Empiirisellä tutkimuksella tarkoitetaan puolestaan kokemusperäistä, havainnointiin tai mittaamiseen perustuvaa tutkimusta. Empiirisessä tutkimuksessa kiinnostus kohdistuu esimerkiksi siihen, miten ihmiset kokevat oikeuden, miten he käyttävät sitä tai miten paljon ja millaisia oikeudellisia ongelmia esiintyy.⁶¹ Lainopillisessa tutkimuksessa keskeisin tutkimuksen kohde ovat oikeuslähteet, kun taas empiirisessä tutkimuksessa tarkastelun kohteena on se aineisto, josta tutkimuskysymykseen pyritään löytämään vastaus.⁶² Empiirisestä oikeustutkimuksesta voidaan katsoa olevan kyse silloin, kun kaksi ehtoa täyttyvät. Ensinnäkin tutkimuksen kohteena tulee olla oikeudellinen ilmiö, tässä tapauksessa esitutkintojen ajallinen kesto. Toiseksi kokemusperäisen tiedon hankintaan, analysointiin ja päätelmien tekemiseen tulee käyttää empiirisen tutkimuksen metodeja.⁶³

Pääsääntöisesti empiiriseen tutkimuskysymykseen ei voida vastata lainopillisella tutkimuksella.⁶⁴ Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää muun muassa, miten esitutkintojen kiireellisyysvaatimukset käytännössä toteutuvat ja millaista kehitys on ollut kymmenen vuoden aikana esitutkintojen ajallisen keston suhteen. Tutkimus siis havainnoi ja mittaa oikeudellisia ilmiöitä. Lainopin avulla ei näin ollen voida vastata tutkielman tutkimuskysymyksiin, sillä kysymykset ovat empiirisiä. Tutkimuskysymyksiin voidaan sen

⁵⁶ *Siltala* 2003, s. 137.

⁵⁷ *Kolehmainen* 2016, s. 2.

⁵⁸ *Hirvonen* 2011, s. 23.

⁵⁹ *Kolehmainen* 2016, s. 2.

⁶⁰ *Kaisto* 2005, s. 162.

⁶¹ *Nieminen - Lähteenmäki* 2021, s. 11.

⁶² Ks. *Nieminen - Lähteenmäki* 2021, s. 42 - 46.

⁶³ *Keinänen - Väättänen* 2016, s. 4.

⁶⁴ *Keinänen - Väättänen* 2016, s. 6.

sijaan löytää vastaus empiirisen tutkimuksen keinoin tutkielmaa varten saatuja tilastoja apuna käyttäen. Pääasiallisesti tämä tutkielma on siis empiirinen oikeustutkimus.

Vaikka tutkielman pääpaino onkin empiirinen, hyödynnetään tutkielmassa myös lainopillista tutkimusmetodia. Ilman oikeussäännösten tulkitsemista tutkielman tekeminen olisi mahdotonta, sillä tarkoituksena on selvittää, miten voimassa oleva lainsäädäntö käytännössä toteutuu. Ennen tilastojen analysointia empiirisin keinoin, teoreettisessa osuudessa tulkitaan voimassa olevan lain sisältöä sekä muiden oikeuslähteiden merkitystä voimassa olevaan oikeuteen. *Tutkielmassa tarkastellaan siis ensin lainsäädäntöä sekä muita oikeuslähteitä, kuten kansainvälisiä sopimuksia ja viranomaisten ohjeita lainopin avulla, jonka jälkeen tutkielmaa varten saatuja tilastoja sekä haastattelumateriaalia voidaan tarkastella empiirisen oikeustutkimuksen keinoin.* Voimassa olevan oikeuden sisällön ymmärtäminen on sen edellytys, että voimme lopulta empiirisen tutkimuksen avulla vastata tutkimuskysymyksiin. Näin ollen tutkimus on sekä lainopillinen että empiirinen.

1.6.2 Empiirisen tutkimuksen keinot

Empiirisessä oikeustutkimuksessa lähestymistapa voi olla määrällinen eli kvantitatiivinen tai laadullinen eli kvalitatiivinen. Selvän rajan vetäminen näiden lähestymistapojen välille on kuitenkin hankalaa, sillä usein ne esiintyvät tutkimuksissa rinnakkain.⁶⁵ Määrällisessä tutkimuksessa tutkimusongelma voi olla esimerkiksi ilmiön kuvaileminen, syiden selvittäminen tai ratkaisun löytäminen siihen, miten jokin asia pitäisi toteuttaa. Tilastolliset aineistot katsotaan tyypillisesti kuuluvan määrälliseen tutkimukseen. Laadullisen tutkimuksen aineisto puolestaan on lähtökohtaisesti tekstiä, ja tutkimus auttaa ymmärtämään ja selittämään tutkimuskohdetta. Aineisto voi antaa tietoa esimerkiksi viranomaisten käyttäytymisen syistä.⁶⁶ Laadullisen tutkimuksen tarkoitus on yleensä *ymmärtää ilmiötä*, kun taas määrällinen tutkimus *mittaa ilmiötä ja tarkastelee sitä numeerisesti*. Usein määrällisessä tutkimuksessa aineistoa on enemmän kuin laadullisessa tutkimuksessa.⁶⁷ Laadullisessa ja määrällisessä tutkimuksessa aineistonkeruumenetelmät ovat osin samoja, mutta laadullisessa tutkimuksessa aineiston keruu ei ole yhtä strukturoitua kuin määrällisessä tutkimuksessa.⁶⁸

⁶⁵ Nieminen - Lähteenmäki 2021, s. 12.

⁶⁶ Keinänen – Väättänen 2016, s. 7 - 12.

⁶⁷ Nieminen - Lähteenmäki 2021, s. 19.

⁶⁸ Keinänen – Väättänen 2016, s. 11.

Haastattelun tarkoitus voi esimerkiksi olla uusien tai täydentävien näkökulmien etsiminen sen tiedon lisäksi, mitä saadaan tutkimuksessa käytetyistä muista aineistoista.⁶⁹ Haastattelua voidaan käyttää sekä määrällisissä että laadullisissa tutkimuksissa. Määrällisessä tutkimuksessa haastattelu on usein strukturoitu haastattelu, jossa esimerkiksi vastausvaihtoehdot ovat valmiiksi laadittu. Haastattelu voidaan kuitenkin toteuttaa esimerkiksi myös puolistrukturoituna haastatteluna eli teemahaastatteluna.⁷⁰ Tällainen haastattelu toteutetaan ennakolta väljästi muotoiltujen teemojen mukaan, ja se voi muistuttaa enemmän keskustelua kuin haastattelua.⁷¹ Yleensä haastattelut nauhoitetaan ja litteroidaan, jonka jälkeen aineisto on tekstimuodossa. Tämän jälkeen tutkija analysoi ja tulkitsee tekstiä, kiteyttäen aineistosta tekemänsä havainnot.⁷²

Tätä tutkielmaa varten hankittu keskeisin tutkimusaineisto koostuu tilastoista, joiden avulla pyritään mittaamaan ja tarkastelemaan esitutkintojen ajallista kestoa ja kehitystä. Näiden tilastojen avulla voimme löytää vastauksen tutkimuskysymyksiin. Tutkielmaa voidaan siis pitää kvantitatiivisena eli määrällisenä. Lisäksi tutkielman aineistona käytetään haastattelua. Tämän tutkielman yhteydessä toteutettu haastattelu on lajiltaan teemahaastattelu, ja sen tarkoitus on syventää tilastoista saatua tietoa. Tältä osin tutkielmassa on myös kvalitatiivisia piirteitä.⁷³ Jotta tutkimusta voitaisiin kuitenkin pitää kvalitatiivisena, tulisi haastatteluja suorittaa niin paljon, että asia voitaisiin esittää uskottavasti taikka siihen saakka, kunnes uudet haastattelut eivät tuota enää lisäinformaatiota.⁷⁴ Tässä tutkielmassa haastattelumateriaali koostuu kuitenkin ainoastaan yhden henkilön haastattelusta, ja sen tarkoitus on toimia tutkimuksessa ainoastaan tilastoista saadun tiedon tukena, jotta tilastoja voidaan ymmärtää paremmin. Pääasiallisena tutkimusmateriaalina tutkielmassa on siis tilastotieto, ja tutkimuksen lähestymistapa on näin ollen kvantitatiivinen.

1.7 Tutkimuksen rakenne

Seuraavassa luvussa eli tutkielman toisessa luvussa esitellään aiheen teoreettinen tausta. Kappaleessa esitellään tutkielman kannalta olennaiset käsitteet sekä aiheeseen liittyvä

⁶⁹ Kainulainen – Honkatukia 2021, s. 115.

⁷⁰ Avointa haastattelua voidaan pitää kaikkein vähiten strukturoituna haastattelumenetelmänä. Avoimessa haastattelussa haastattelija pyrkii ohjaamaan haastattelun kulkua ja sisältöä mahdollisimman vähän, pitäen kuitenkin mielessään tutkimusaiheen. Ks. lisää Nieminen – Lähteenmäki 2021, s. 16-17.

⁷¹ Nieminen – Lähteenmäki 2021, s. 16-17.

⁷² Nieminen – Lähteenmäki 2021, s.22.

⁷³ Nieminen – Lähteenmäki 2021, s. 12.

⁷⁴ Ervasti 2021, s. 147.

lainsäädäntöä, kansainvälisiä velvoitteita ja oikeuskirjallisuutta. Kappaleessa esitellään lapsen oikeudellista asemaa yleisesti, mutta myös lapsen asema esitutkinnassa. Lisäksi kappaleessa luodaan lyhyt katsaus aiheeseen liittyvään sääntelyhistoriaan, sekä perehdytään siihen, millaisia vaikutuksia esitutkinnalla ja tapahtuneella rikoksella voi olla lapseen.

Aiheen teoreettisen osuuden jälkeen, tutkielman kolmannessa luvussa, luodaan katsaus tutkimusta varten saatuihin tilastoihin. Tilastoista ilmenee esitutkintojen kesto alueellisesti, sekä tiettyjen rikoslajien osalta. Tilastojen avulla voidaan verrata esitutkintojen kestojen eroavaisuuksia esimerkiksi vastaajien ja asianomistajien välillä, tai sen mukaan onko kyse lapsesta vai aikuisesta. Tässä kappaleessa kiinnitetään huomiota myös siihen, millainen kehitys esitutkintojen ajallisella kehityksellä on ollut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Lisäksi kolmannessa luvussa esitellään tutkielmaa varten toteutettu rikostutkinnanjohtajan haastattelu.

Neljännessä luvussa tilastoista saatuja tietoja peilataan tutkielman teoreettiseen osuuteen. Tässä luvussa on siis tarkoitus löytää vastaus tutkimuskysymyksiin. Kappaleessa siis pohditaan muun muassa sitä, vastaako esitutkintojen ajallinen kesto todellisuudessa sitä, mitä sen teorialuvussa esitettyjen seikkojen valossa tulisi olla. Lisäksi kappaleessa tutkitaan esitutkintojen toimittamisaikojen alueellisia eroja sekä toimittamisaikojen kehitystä vuosien 2012 ja 2021 välillä. Näiden ohella kappaleessa pohditaan myös lokakuussa 2023 voimaan tulevan lakimuutoksen vaikutusta esitutkintojen kestoihin tulevaisuudessa.

Viidennessä luvussa eli tutkielman viimeisessä luvussa selostetaan tutkielman pohjalta tehtävät johtopäätökset, ja pohditaan neljännestä luvusta saatujen tulosten merkitystä tutkimukselle. Luvussa kerrataan myös tutkimuksen tavoitteet ja vaiheet, ja pohditaan millä tavoin tutkimusta voisi mahdollisesti jatkaa.

2. AIHEEN TEOREETTINEN TAUSTA

2.1 Käsitteet

Esitutkintalaki säätelee, miten rikosten esitutkinta tulee toimittaa. Esitutkinnalla tarkoitetaan viranomaisen toimesta suoritettavaa menettelyä, jonka tarkoituksena on selvittää muun muassa epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat (ETL 2§ 1 kohta). Poliisi tekee päätöksen esitutkinnan aloittamisesta, jos esitutkinnan edellytysten katsotaan olevan olemassa eli asiassa katsotaan olevan syytä epäillä rikosta. Kun esitutkinta päättyy, poliisin on laadittava siitä kertyneestä aineistosta esitutkintapöytäkirja. Jos poliisi siirtää asian syyttäjän ratkaistavaksi syyteharkintaan, esitutkintapöytäkirja toimii perustana syyttäjän syyteharkinnalle ja syytteen ajamiselle. Syyttäjän tehtävä on tutustua pöytäkirjaan ja päättää syytteen nostamisesta asiassa. Lisäksi syyttäjä voi tarvittaessa pyytää poliisia suorittamaan esimerkiksi täydentäviä kuulusteluja tai muita tutkintatoimia.⁷⁵

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa lapsella tarkoitetaan kaikkia alle 18-vuotiaita henkilöitä, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aikaisemmin. Myös lastensuojelulain (471/2007, jäljempänä LSL) 1 luvun 6 §:ssä lapseksi määritellään alle 18-vuotiaat henkilöt. Edelleen oikeuskirjallisuuden mukaan lapsioikeudessa lapsina pidetään kaikkia alle 18-vuotiaita.⁷⁶ *Näin ollen myös tässä tutkimuksessa käsitteellä lapsi tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä.*

Rikosprosessissa asianosaisia ovat syyttäjä, asianomistaja ja vastaaja.⁷⁷ Asianomistajan käsitettä ei ole erikseen määritelty laissa. *Oikeuskirjallisuuden mukaan asianomistajana voidaan pitää sellaista oikeushyvän haltijaa, jonka suojaksi teko on säädetty rangaistavaksi ja jota on myös ensi kädessä rikoksella loukattu.* Asianomistaja asema voi perustua myös yksityisoikeudelliseen vaateeseen. Jos siis jollekin syntyy yksityisoikeudellinen vaade rikoksesta epäiltyä vastaan, häntä voidaan pitää asiassa asianomistajana. Usein oikeushyvän

⁷⁵ Fredman – Kanerva – Tolvanen – Viitanen 2020, s. 30 - 35.

⁷⁶ Hakalehto 2018, s. 11.

⁷⁷ Jokela 2018, s. 57 - 83.

haltijalle syntyy yksityisoikeudellinen vaade rikoksen johdosta, mutta aina ne eivät kuitenkaan ole sidoksissa toisiinsa.⁷⁸ *Tässä tutkielmassa asianomistajista käytetään myös termiä rikoksen uhri.*

Rikosasiassa syyttäjän ja/tai asianomistajan vastapuolena ovat he, keihin vaatimus kohdistuu. Tällaista henkilöä kutsutaan vastaajaksi tai syytetyksi.⁷⁹ Ennen syytteen nostamista vastaajaa kutsutaan kuitenkin rikoksesta epäilyksi. Koska alle 15-vuotias henkilö ei ole rikosoikeudellisessa vastuussa, hän ei voi myöskään olla rikosasiassa vastaajana. Tätä tutkielmaa varten saadut tilastot koskevat tapauksia, joissa poliisi on saanut esitutkinnan valmiiksi ja asia on siirretty syyttäjälle. Tilastoissa puhutaan alaikäisistä vastaajista, sillä kun asia on päätyntä poliisilta syyttäjälle, henkilö ei ole enää rikoksesta epäilty vaan vastaaja. Tutkielma kuitenkin koskee esitutkintavaihetta, jolloin kyse on vielä rikoksesta epäilystä. Tästä johtuen tutkielmassa puhutaan sekä alaikäisistä rikoksesta epäillyistä että alaikäisistä vastaajista.

Kiireellisyysvaatimuksen käsitteelle ei ole olemassa vakiintunutta selitystä. Tämän tutkielman yhteydessä kiireellisyysvaatimuksella tarkoitetaan ensinnäkin esitutkintalain velvoitetta, jonka mukaan alle 18-vuotiaan ollessa epäiltynä rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta teosta esitutkinta on toimitettava kiireellisesti.⁸⁰ Toiseksi kiireellisyysvaatimuksella tarkoitetaan tässä yhteydessä kansainvälisiä velvoitteita koskien mm. asianomistajan asemassa olevan lapsen asemaa, sekä poliisihallituksen antamasta ohjeesta tulevaa velvoitetta, jonka mukaan lapsen ollessa rikosasiassa asianomistajana esitutkintatoimenpiteet tulee käynnistää ja suorittaa aina viipymättä.⁸¹ *Kiireellisyysvaatimus merkitsee siis tässä yhteydessä näitä edellä mainittuja velvoitteita, jotka edellyttävät, että esitutkinta tulisi toimittaa kiireellisesti aina silloin, kun lapsi on asiassa asianomistajana tai rikoksesta epäiltynä.*

2.2 Lapsen oikeudellisesta asemasta

⁷⁸ Helenius 2021, s. 425 - 426.

⁷⁹ Rautio 2021, s. 438.

⁸⁰ Rikollisesta teosta puhuttaessa kyse on teosta, johon alle 15-vuotiaan, rikoslain 3 luvun 4 § 1 momentin nojalla rikosoikeudellista vastuuta vailla olevan lapsen epäillänsä syyllistyneen. Ks. Fredman – Kanerva – Tolvanen – Viitanen 2020, s. 298.

⁸¹ POL-2019-34669, s. 15.

Tärkeimmät periaatteet koskien lapsen asemaa yhteiskunnassa ovat lapsen yksilölliset oikeudet syntymästään lähtien sekä lapsen etusija erityiseen suojeluun.⁸² Lapsioikeudellisella sääntelyllä määritellään muun muassa se, millaisia oikeuksia lapsille kuuluu ja kenen nämä oikeudet on toteutettava. Lainsäädäntö sisältää velvoitteita lasten oikeuksien toteuttamiseksi, mutta myös rajoitteita lasten oikeuksiin puuttumiselle. Lapsioikeudessa keskeisimpiä lapsen oikeudellista asemaa säänteleviä oikeuslähteitä ovat lapsen oikeuksien yleissopimus ja perustuslaki.⁸³

Lapsen yhteiskunnallinen ja oikeudellinen asema on muuttunut merkittävästi viime vuosikymmenien aikana. Lapsioikeuden katsotaan eriytyneen avioliitto-oikeudesta omaksi oikeudenalaksi 1970–1980-luvuilla toteutetun lapsilainsäädännön uudistuksen seurauksena.⁸⁴ Uudistusta ennen perinteinen lapsilainsäädäntö oli perhekeskeistä ja ensisijainen tavoite oli turvata lasten yhdenvertainen asema riippumatta siitä, millaiseen perheeseen lapsi syntyi. Vasta myöhemmin lapsi alettiin tunnustaa omien oikeuksiensa edustajana ja haltijana. Tuolloin huomio kiinnittyi lapsen oikeuksiin, asemaan ja etuun.⁸⁵ Myös lapsen oikeuksien komitea on katsonut, että lapset tulee tunnustaa omien oikeuksien haltijoina.⁸⁶ Lasten oikeudellinen asema on siis parantunut merkittävästi edellisten vuosikymmenten aikana. Esimerkiksi vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen yhteydessä hallitusmuotoon sisältyvät kansalaisten perusoikeudet ulotettiin koskemaan myös lapsia.⁸⁷ Tuolloin perustuslakivaliokunta totesi, että perustuslaissa turvatut perusoikeudet suojaavat lähtökohtaisesti myös alaikäisiä ja muita vajaavaltaisia. Perustuslakivaliokunta kuitenkin katsoi, että lainsäädäntöön voi sisältyä alaikäisiä koskevia perusoikeuksien rajoituksia, mutta niiden tulee olla hyväksyttävällä tavalla perusteltuja perusoikeussuojan kannalta.⁸⁸

Perustuslain 2 luvun 6 §:n 1 momentti sisältää yleisen yhdenvertaisuuslausekkeen, jonka mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Tämä tarkoittaa, että viranomaisen tulee soveltaa lakia kaikkiin ihmisiin samalla tavalla, ellei laista ilmene muuta. Säännös ei kuitenkaan kiellä positiivista erityiskohtelua, eli jonkin ryhmän asemaa tai olosuhteita parantavia toimia,

⁸² Saastamoinen 2016, s. 7.

⁸³ Hakalehto 2018, s. 11 - 14.

⁸⁴ Hakalehto 2018, s. 22 - 26.

⁸⁵ Saastamoinen 2016, s. 15.

⁸⁶ CRC/C/GC/14, kohta 16.

⁸⁷ Hakalehto 2018, s. 22 - 26.

⁸⁸ PeVL 9/2004 vp, s. 9. Ks. myös Saraviita 2011, s. 150.

tosiasiallisen tasa-arvon turvaamiseksi.⁸⁹ Yhdenvertaisuussäännöstö voidaan siis jakaa kahteen osaan. Yhtäältä se pitää sisällään muodollisen (oikeudellisen) yhdenvertaisuuden, eli ihmisten kohtelemisen lainsäädännössä, tuomioistuimissa ja viranomaistoiminnoissa samanlaisissa olosuhteissa samalla tavoin. Toisaalta se tarkoittaa tosiasiallista (aineellista) yhdenvertaisuutta, eli huomion kiinnittämistä yhteiskunnassa esiintyvään eriarvoisuuteen, jolloin oikeusjärjestyksen tehtävänä on edistää eriarvoisuuden poistamista.⁹⁰ Erilainen kohtelu on siis sallittua silloin, kun toimilla pyritään tosiasiallisen tasa-arvon edistämiseen ja erityinen kohtelu on oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Tämä positiivinen erityiskohtelu koskee muun muassa lapsia, jotta lasten tasa-arvoinen asema aikuisväestön kanssa voitaisiin turvata, heidän ollessa osin aikuisväestöä heikompi ryhmä.⁹¹

Vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen yhteydessä hallitusmuotoon otettiin perustuslakivaliokunnan ehdotuksesta nykyisen perustuslain 2 luvun 6 §:n 3 momentti koskien lasten yhdenvertaisuutta ja osallisuutta.⁹² Kyseisen säännöksen mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Säännös edellyttää, että lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti aikuisväestöön nähden, mutta myös keskenään yhdenvertaisesti. Tämä velvollisuus perustuu siihen, ettei lapsia saa asettaa eriarvoiseen asemaan toisiinsa nähden esimerkiksi asuinpaikan perusteella.⁹³ Tässä tutkielmassa tarkastellaan esitutkintojen ajallista kestoa lapsiin liittyvissä asioissa syyttäjäalueittain, ja yhtenä tarkastelukohteena on se, onko esitutkintojen kestoilla merkittäviä alueellisia eroja. Kyse on siis siitä, toteutuuko lasten alueellinen yhdenvertainen kohtelu eri puolilla Suomea.

Lapsen oikeuksien sopimus tuli voimaan perustuslakia koskevan uudistustyön aikana, ja sen myötä lapsen oikeudellista asemaa alettiin tarkastella laajemmin. 2000-luvulla julkaistiin useita tutkimuksia koskien lapsen perus- ja ihmisoikeuksia.⁹⁴ *Hakalehdon* mukaan lapsen oikeuksien sopimus soveltuu lapsioikeuden yleisten oppien luonnostelun perustaksi: sopimuksen

⁸⁹ *Saastamoinen* 2016, s. 22.

⁹⁰ *Saraviita* 2011, s. 147.

⁹¹ *Saastamoinen* 2016, s. 22.

⁹² *Saraviita* 2011, s. 150.

⁹³ *Saastamoinen* 2016, s. 22-23.

⁹⁴ Muun muassa eri oikeudenalojen asiantuntijoiden vuonna 2005 julkaisema artikkelikokoelma "Nuoren oikeudet", Päivi Hirvelän väitöskirja koskien rikosprosessia lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa (2006), Liisa Niemisen teos "Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe" (2013), jossa tarkastelun kohteena on mm. lapsen oikeuden perhepiirissä. Ks. *Hakalehto* 2018, s. 22 - 26.

yleisperiaatteet heijastavat lapsen oikeudellisen aseman keskeisiä tausta-arvoja ja ovat näin ollen olennaisia lapsioikeuden rakennetta ja sisältöä systematisoidessa.⁹⁵

Tämän tutkielman kannalta keskeisimmät lapsen oikeuksien sopimuksessa mainitut periaatteet ovat lapsen edun ensisijaisuuden periaate, lapsen oikeusturvan periaate sekä suojeluperiaate. Lapsen edun ensisijaisuuden periaate on keskeisin lapsioikeuden periaate. Sen mukaan lasta koskevissa ratkaisussa lopputuloksen tulee toteuttaa lapsen oikeudet mahdollisimman täysimääräisenä.⁹⁶ *Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan 1 kohdan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.* YK:n lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissaan nro 14 avannut lapsen edun periaatteen sisältöä. Komitean mukaan periaatetta tulee soveltaa kaikkiin lasta tai lapsia koskeviin asioihin. *Lapsen edun käsitteelle ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää, vaan sen sisältö tulee määritellä tapauskohtaisesti kyseisen lapsen erityistilanteessa.*⁹⁷ Sanamuodon mukaisesti lapsen etu on otettava ensisijaisesti huomioon, eikä valtiolle jää tämän suhteen harkintavaltaa. Periaatteen ensisijainen huomioiminen tarkoittaa, ettei sitä voida tarkastella samalla tasolla kuin muita asiassa huomioitavia seikkoja.⁹⁸ Jos periaate on kuitenkin ristiriidassa muiden etujen tai oikeuksien kanssa, tulee asia ratkaista tapauskohtaisesti, ja asiassa tulee pyrkiä löytämään sopiva sovitteluratkaisu.⁹⁹ YK:n lapsen oikeuksien komitea on korostanut, että 3 artiklan tulisi näkyä lainsäädännössä yhdessä muiden yleissopimuksen tunnistettujen yleisperiaatteiden kanssa. *Sen lisäksi, että periaate on osana kansallista lainsäädäntöä silloin kun lainsäädäntö liittyy yksittäisiä lapsia koskevaan päätöksentekoon, sen tulisi komitean mukaan sisältyä myös muuhun lapsiin vaikuttavaan lainsäädäntöön, joka ei ole erityisesti lapsiin kohdennettu.*¹⁰⁰ Lisäksi komitea on kuitenkin yleiskommentissaan nro 5 todennut, että jokainen lainsäädännöllinen, hallinnollinen, ja oikeudellinen laitos tai toimielin on velvollinen soveltamaan järjestelmällisesti lapsen edun periaatetta ja ottamaan huomioon heidän päätöstensä tai toimiensa vaikutukset lasten oikeuksien toteutumiseen ja lasten etuun.¹⁰¹ Euroopan neuvoston vuonna 2011 julkaiseman tutkimuksen mukaan kaikissa lapsiin liittyvissä

⁹⁵ Hakalehto 2018, s. 73.

⁹⁶ Hakalehto 2018, s. 96.

⁹⁷ CRC/C/GC/14, kohta 32.

⁹⁸ CRC/C/GC/14, kohta 36 - 37.

⁹⁹ CRC/C/GC/14, kohta 39.

¹⁰⁰ Lapsen edun periaate tulee ottaa huomioon ensisijaisesti myös tilanteissa, joissa päätökset tai toimet vaikuttavat lapseen epäsuorasti. Periaatetta tulisi soveltaa siis kaikissa lapsiin vaikuttavissa toimissa; työllisyysessä, suunnittelussa, liikenteessä ym. Ks. *Hetemäki – Rontu* 2011, s. 39.

¹⁰¹ CRG/GC/2003/5, kohta 12.

käsittelyissä kiireellisyysperiaatetta tulisi noudattaa lapsen edun suojaamiseksi, oikeusvaltioperiaatetta kunnioittaen.¹⁰² Myös lapsen oikeuksien komitea on katsonut, että päätöksenteon viivytyksillä ja pitkittymisellä on erityisen haitallisia vaikutuksia lapsiin näiden kehittyessä, jonka vuoksi komitea suosittelee, että lapsia koskeville tai heihin vaikuttaville menettelyille ja prosesseille annetaan etusija ja saatetaan päätökseen mahdollisimman lyhyessä ajassa.¹⁰³

Lapsen oikeusturvan periaatteen mukaan alaikäisen oikeudellista asemaa koskevan sääntelyn tulee olla mahdollisimman selvää, ja johtaa hänen oikeuksiensa tehokkaaseen toteutumiseen käytännössä. Lisäksi se edellyttää, että alaikäisillä on oltava käytössään hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa soveltuvat oikeusturvakeinot. Lapsen oikeusturvan periaatteen tarkoituksena on varmistaa, että lapsen oikeudet toteutuisivat mahdollisimman täysimääräisesti. Oikeusturvan periaate sisältyy myös perustuslain 21 §:n, sen mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Tämä säännös koskee täysimääräisesti myös alaikäisiä, ja heidän osaltaan se edellyttää myös sitä, että oikeusturva on suunniteltu alaikäisten tarpeet huomioiden.¹⁰⁴

Koska lapsen ei voida odottaa kykenevän itse huolehtimaan omasta hyvinvoinnistaan, kehityksestään tai oikeuksien toteutumisesta, se kuuluu huoltajien ja julkisen vallan tehtäväksi. Tämä tarkoittaa muun muassa lapsen suojaamista kaikelta hänen hyvinvoinnilleen haitalliselta kohtelulta. Suojeluperiaatteen toteutuminen on välttämätöntä lapsen turvalliselle kehitykselle.¹⁰⁵ Vajaavaltaisina lapset tarvitsevat erityistä suojelua ja huolenpitoa,¹⁰⁶ ja lasten oikeuden erityiseen suojeluun tulee syrjäyttää aina ristiriidassa olevat aikuisten edut.¹⁰⁷ Esitutkinnaassa suojeluperiaate siis edellyttää, että esitutkintaviranomaisten tehtävä on huolehtia lapsen oikeuksien toteutumisesta esitutkinnaassa ja lapsen etu tulee olla ensisijainen aikuisten etuihin nähden.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Jotta esimerkiksi lapsiin liittyvissä asioissa viranomaiset voivat täyttää tämän

¹⁰² Euroopan neuvosto 2011, s. 28.

¹⁰³ CRC/C/GC/14, kohta 93.

¹⁰⁴ Hakalehto 2018, s. 104 – 105.

¹⁰⁵ Hakalehto-Wainio 2013, s. 38.

¹⁰⁶ Hakalehto 2018, s. 78-80.

¹⁰⁷ Saastamoinen 2016, s. 8.

velvoitteen, heidän tulee tuntea kaikki asiaan liittyvät lapsen oikeudet. Perus- ja ihmisoikeussäännökset sitovat julkista valtaa sen kaikessa toiminnassa: lainsäädännössä ja lainkäytössä. Usein näiden oikeuksien toteutuminen edellyttää myös julkisen vallan aktiivisia toimenpiteitä. Lisäksi julkisen vallan tulee luoda tosiasialliset edellytykset perus- ja ihmisoikeuksien käyttämiselle. *Keskeisiin keinoihin perustuslain 22 §:n toteuttamiselle kuuluvat perusoikeuden käyttöä turvaavan ja täsmentävän lainsäädännön säätäminen sekä taloudellisten voimavarojen kohdentaminen.* Kaiken lasta koskevan sekä lapseen vaikuttavan lainsäädännön tulee olla YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen sekä perustuslain säännösten mukaista. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen keskeinen sisältö sekä perusoikeudet tulee näin ollen sisältyä lasten oikeuksia koskevaan lainsäädäntöön.¹⁰⁸ Myös muissa Suomea velvoittavissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa on turvattu erikseen lapsia koskevia tiettyjä oikeuksia.¹⁰⁹ Kyseisistä kansainvälisistä velvoitteista kerrotaan tarkemmin seuraavassa kappaleessa 2.3.

2.3 Kansainväliset velvoitteet

Aiheen kannalta keskeisimpiä Suomea velvoittavia kansainvälisiä sopimuksia ovat YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus ja Euroopan ihmisoikeussopimus. Lisäksi keskeisiä sopimuksia ovat Lanzaroten sopimus ja Istanbulin sopimus. Nämä kansainväliset sopimukset velvoittavat sopijapuolia suojelemaan lapsen oikeuksia ja järjestämään tehokkaan prosessin sellaisten rikosten tutkimisessa, joissa lapsi on rikoksesta epäiltynä tai rikoksen uhrina.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) käytännön mukaan rikosprosessin joutuisuus on merkittävä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tae.¹¹⁰ EIT:n oikeuskäytännössä ei ole määritelty kohtuulliseksi katsottavaa aikaa, vaan hyväksyttävän ajanjakson pituuteen vaikuttavat jutun laatu ja merkitys asianosaisille. Rikosjutuissa myös esitutkinta- ja syyteharkinta-ajat katsotaan

¹⁰⁸ Saastamoinen 2016, s. 27.

¹⁰⁹ Saastamoinen 2016, s. 8.

¹¹⁰ HE 222/2010 vp, s. 42.

kuuluvaksi oikeudenkäyntiin kuluva ajaksi.¹¹¹ Euroopan ihmisoikeussopimuksen vaatimus oikeudenkäynnin suorittamisesta kohtuullisessa ajassa koskee siis aikuisten lisäksi myös lapsia, riippumatta osapuolten prosessuaalisesta asemasta. Kansalaisyhteiskuntaa ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 7-8/1976, jäljempänä KP-sopimus) 14 artiklan 3 kappaleen c kohdassa turvataan lisäksi rikoksesta epäillyn asema. Sen mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi ilman kohtuutonta viivytystä tutkittaessa rikossyytettä häntä vastaan.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimiä toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Sopimusvaltioiden tulee sitoutua takaamaan lapsen hyvinvoinnille välttämätön suojeleminen ja huolenpito. Tähän pyrkiessään sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin tarpeellisiin lainsäädäntö- ja hallintotoimiin. Asian joutuisaa käsittelyä voidaan perustellusti pitää lapsen edun mukaisena.¹¹² Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentin nro 2 mukaan lasten ihmisoikeuksille tulee antaa erityishuomiota, sillä lapset ovat kehitystasonsa vuoksi erityisen alttiita ihmisoikeusloukkauksille. Lapsilla on myös suuria vaikeuksia käyttää oikeusjärjestelmää oikeuksiensa suojelemaan tai hyvityksen hakemiseen oikeuksiensa loukkauksissa, sekä rajalliset mahdollisuudet osallistua sellaisten järjestöjen toimintaan, jotka voivat suojelella heidän oikeuksiaan.¹¹³

Lanzaroten sopimuksella suojelemaan seksuaaliväkivallan ja riiston kohteeksi joutuneiden lapsiuhrien oikeuksia. Sopimus ei siis koske alaikäisiä rikoksesta epäiltyjä, eikä kaikkia alaikäisiä rikoksen uhreja. Lanzaroten sopimuksen 30 artiklan ensimmäisen kappaleen mukaan sopijapuolten tulee ryhtyä tarvittaviin lainsäädäntö- tai muihin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että tutkinta ja rikosprosessi toteutetaan lapsen parhaaksi eduksi ja lapsen oikeuksia kunnioittaen. Toisen kappaleen mukaan sopijapuolten tulee omaksua sellainen lähestymistapa, joka suojelee uhreja, varmistuen siitä, etteivät tutkinta ja rikosprosessi pahenna lapsen kokemaa traumaa. Kolmannen kappaleen mukaan sopijapuolten tulee varmistaa, että *tutkinta ja rikosprosessi ovat ensisijaisia ja ne toteutetaan ilman aiheetonta viivytystä.* 31

¹¹¹ Ervo 2004, s. 22.

¹¹² Jäljempänä kappaleessa 2.6 esitellyllä tavalla esitutinnan nopea suorittaminen mahdollistaa muun muassa rikoksen uhriksi joutuneen lapsen hoidon aloittamisen ajoissa ja edesauttaa lapsen toipumista. Alaikäisten rikosten epäiltyjen osalta tavoite on puolestaan muun muassa puuttua mahdollisesti alkavaan rikoskierteeseen, ja osoittaa lapselle, että hänen teoillaan on seuraukset, kuten kappaleesta 2.4 ilmenee.

¹¹³ CRC/GC/2002/2, kohta 5.

artiklan mukaan sopijapuolten on ryhdyttävä tarvittaviin lainsäädäntö- tai muihin toimenpiteisiin suojellakseen uhrien oikeuksia ja etuja mukaan lukien heidän erityistarpeensa todistajina, kaikissa tutkinnan ja rikosprosessin vaiheissa.

Istanbulin sopimuksen soveltamisalaan kuuluvat mm. lapset, jotka ovat joutuneet perheväkivallan uhriksi. *Sopimuksen 49 artikla edellyttää, että sen soveltamisalaan kuuluvien väkivallan muotojen tutkinta ja niitä koskevat oikeudenkäynnit suoritetaan ilman tarpeetonta viivästystä*, ottaen samalla huomioon uhrin oikeudet kaikissa rikosoikeudenkäyntien vaiheissa.

Suomea sitovista kansainvälisistä velvoitteista myös Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista (2012/29/EU, jäljempänä uhridirektiivi) edellyttää, että *lapsiuhrien kohdalla lapsen etu tulee huomioida ensisijaisesti*. Lisäksi uhridirektiivin 1 artikla edellyttää, että lapsikeskeisessä lähestymistavassa tulee ottaa huomioon asianmukaisesti lapsen ikä, kypsyys, näkemykset, tarpeet ja huolenaiheet.

Yhteenvedona voidaan todeta, että mitkään kansainväliset velvoitteet eivät *suoraan* edellytä, että *aina lapsen ollessa asianomistaja tai rikoksesta epäilty, esitutkinta tulisi suorittaa kiireellisesti*. Euroopan ihmisoikeussopimus sisältää yleisen vaatimuksen, jonka mukaan kaikki oikeudenkäynnit tulee suorittaa kohtuullisessa ajassa, mutta lapsiin liittyvistä oikeudenkäynneistä sopimuksessa ei ole erikseen mainintaa. Lanzaroten sopimus edellyttää, että tutkinnan ja rikosprosessin tulee olla ensisijaisia ja ne tulee toteuttaa ilman aiheetonta viivytystä silloin, kun lapsi on seksuaaliväkivallan uhri. Istanbulin sopimuksessa oikeudenkäyntien viivytyksetöntä suorittamista edellytetään ainoastaan perheväkivallan uhreiksi joutuneiden lasten osalta. KP-sopimuksessa turvataan puolestaan alaikäisten rikoksesta epäiltyjen oikeus saada asiansa käsiteltyksi ilman aiheetonta viivytystä tutkittaessa rikossyytettä häntä vastaan. Kansainväliset velvoitteet sulkevat siis osan lapsista soveltamisalansa ulkopuolelle riippuen kyseessä olevasta rikoksesta taikka lapsen prosessuaalisesta asemasta. Ainoastaan lapsen oikeuksien sopimuksen edellytys lapsen edun mukaisesta käsittelystä koskee kaikkia lapsia riippuen siitä ovatko he rikoksen uhreja taikka rikoksesta epäiltyjä. Lapsen oikeuksien sopimuksessa puolestaan edellytetään, että muun muassa tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten tulisi lapsiin liittyvissä asioissa ottaa ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Edellä perustellusti tähän voidaan katsoa kuuluvaksi myös rikosprosessien mahdollisimman nopea suorittaminen riippumatta lapsen prosessuaalisesta

asemasta, ja näin ollen kansainvälisten velvoitteiden voidaan tulkita ulottavan kiireellisyysvaatimuksen koskemaan myös alaikäisiä rikosten uhreja.

Kansainvälinen sääntely on siis lapsia koskevan rikosprosessin käsittelyajan suhteen jokseenkin hajanaista, mutta kansainväliset velvoitteet kuitenkin ilmentävät sitä, että lapsen etu, ja sitä kautta asian joutuisa käsittely ovat tulisi huomioida esitutkinnan toimittamisessa ja myös muissa rikosprosessin vaiheissa.

2.4 Lapsen asema esitutkinnassa

Esitutkintalain 1 luvun 2 §:ssä säädetään esitutkinnassa selvitettävistä asioista. Sen mukaan esitutkinnassa selvitetään asian laadun edellyttämällä tavalla epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat (kohta 1), mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi (kohta 2), asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan (kohta 3) ja suostuuko asianomistaja ja aikooko rikoksesta epäilty suostua asian käsittelemiseen käräjäoikeudessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvussa tarkoitetussa kirjallisessa menettelyssä (kohta 4). Saman pykälän toisen momentin mukaan esitutkinnassa asia on valmisteltava siten, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti, ja että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa, tai asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä.

Vaikka alle 15-vuotiaat eivät olekaan rikosoikeudellisessa vastuussa teoistaan, voi esitutkinta tulla suoritettavaksi myös heidän kohdallaan. Esitutkintalain 3 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan esitutkinta voidaan tällöin toimittaa tarvittaessa sen selvittämiseksi, onko 15 vuotta täyttänyt ollut osallisena teossa. Toisen momentin mukaan esitutkinta voidaan toimittaa myös asianomistajan pyynnöstä esimerkiksi teolla menetetyn omaisuuden saamiseksi takaisin tai hänen vahingonkorvausoikeutensa toteuttamiseksi (kohta 1); menettämisseuraamuksen edellytysten selvittämiseksi (kohta 2); tai epäiltyyn kohdistettavien lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen tai muun epäillyn etuun liittyvän selvittämistarpeen vuoksi

(kohta 3). Tällaisia alle 15-vuotiaita vastaajia koskevia esitutkintoja ei kuitenkaan ollut mahdollista tarkastella tässä tutkielmassa, sillä tutkielman ulkopuolelle rajautuivat tapaukset, jotka eivät ole päätyneet syyttäjälle.

Esitutkintalain 4 luvun 7 §:ssä säädetään lasten kohtelusta esitutkinnassa. Sen mukaan alle 18-vuotiasta on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei tutkintatoimenpiteistä aiheudu hänelle tarpeetonta haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä. Lisäksi lainkohta edellyttää, että alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille. Rikostutkinnallisten tavoitteiden lisäksi lasten erityisellä kohtelulla pyritään edistämään mahdollisuutta puuttua vaikuttavasti ja kasvattavalla tavalla rikoksesta epäillyn nuoren elämään. Alaikäisen asianomistajan kohdalla hänen kohteluunsa tulee kiinnittää erityistä huomiota esimerkiksi häneen kohdistuneen rikokseen liittyvien traumaattisten kokemusten vuoksi.¹¹⁴

Esitutkintalain 3 luvun 11 §:ssä säädetään esitutkinnan toimittamisajasta. Ensimmäisen momentin mukaan esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä. Toisen momentin mukaan alle 18-vuotiaan ollessa epäiltynä rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta teosta esitutkinta on toimitettava kiireellisesti. Hallituksen esityksen mukaan rikoksen selvittäminen on sitä vaikeampaa, mitä pidempi aika rikoksen tekemisestä tutkinnan aloittamiseen ja sen loppuun saattamiseen kuluu. Lisäksi esitutkinnan toimittaminen ilman aiheetonta viivytystä mahdollistaa rangaistuksen ja muiden rikosoikeudellisten seuraamusten tuomitsemisen ja täytäntöönpanemisen mahdollisimman pian rikoksen tapahtumisesta.¹¹⁵ Esitutkinnan kiireellistä toimittamista voidaan pitää perusteltuna myös sen vuoksi, ettei kukaan joudu olemaan rikoksesta epäillyn asemassa tarpeettoman pitkään. Alaikäistä rikoksesta epäiltyä koskeva esitutkinta säädettiin toimitettavaksi kiireellisesti vuoden 2010 lakimuutoksen yhteydessä. Hallituksen esityksen mukaan nuoren rikosentekijän kohdalla keskeisenä tavoitteena pidetään asian nopeaa käsittelyä. Ajatuksena tässä on ollut se, että nopealla puuttumisella nuoren rikokseen voitaisiin edistää sitä, että nuori ymmärtää paremmin teon ja siitä aiheutuvan seurauksen välisen yhteyden.¹¹⁶ Lisäksi nopea puuttuminen viestii yhteiskunnan vakavasta suhtautumisesta nuoren rikolliseen tekoon. Myös lakivaliokunta on

¹¹⁴ *Springare - Rantaeskola* 2014, s. 129.

¹¹⁵ *HE 14/1985 vp*, s. 19.

¹¹⁶ *HE 222/2010 vp*, s. 43.

mietinnössään korostanut nuorten tekemien rikosten nopeaa käsittelyä nuorten rikoskierteen katkaisemiseksi.¹¹⁷

Esitutinnan toimittamisaikaa koskeva säännös ei velvoita toimittamaan esitutkintaa kiireellisenä silloin kun epäillyn rikoksen asianomistaja on alaikäinen. Asianomistajien asema on kuitenkin otettu huomioon poliisihallituksen ohjeessa (POL-2019-34669), joka edellyttää esitutkintatoimenpiteiden käynnistämistä ja suorittamista viipymättä lapsen ollessa rikosasiassa asianomistajana.¹¹⁸ Myös oikeuskirjallisuuden mukaan rikosasia tulee käsitellä kiireellisenä lapsen ollessa asianomistajana.¹¹⁹

Kiireellisyydestä

Sitä, mitä kiireellisyydellä käytännössä tarkoitetaan, ei ole erikseen määritelty laissa. Kiireellisyyden mittariksi on esimerkiksi pohdittu asetettavaksi erilaisia aikarajoja¹²⁰, mutta tämä on nähty esitutinnan kohdalla ongelmalliseksi muun muassa siitä syystä, että tutkittavat jutut poikkeavat työmääränsä ja tutkintaan vaadittavan ajan puolesta merkittävästi toisistaan.¹²¹ Realistisen ja sopivan aikarajan asettaminen voisi siis olla haastavaa, sillä esitutinnan toimittamisaikaan vaikuttavat lukuisat eri seikat, kuten rikoksen laatu ja asianomistajien määrä.¹²²

Lakivaliokunta on katsonut, että lainsäädännössä kiireellisyyttä ei ole mahdollista määritellä tarkemmin. Lakivaliokunnan mukaan kiireellisyys tarkoittaa sitä, että *asia on käsiteltävä*

¹¹⁷ LaVM 8/2001, s. 2.

¹¹⁸ POL-2019-34669, s. 15.

¹¹⁹ Heikkilä – Rantaeskola – Suikkanen-Malin 2018, s. 184. Myös Lönnroth ja Rantaeskola katsovat, että voidaan pitää selvänä, että alle 18-vuotiaan ollessa asianomistajana, hänelle on erityistä merkitystä, että häntä koskeva rikosasia käsitellään kiireellisenä. Ks. Lönnroth - Rantaeskola 2014, s. 110.

¹²⁰ Sosiaali- ja terveysministeriö on raportissaan katsonut, että lainsäädäntöön olisi hyvä asettaa aikarajoja esimerkiksi tutkinnan suorittamiselle ja syyttämiseksi. Ks. *Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita* 32/2018, s. 40. Ks. myös *Oikeusministeriön julkaisu* 44/2018, s. 63.

¹²¹ HE 144/2022 vp, s. 7-8. Ks. myös esim. EOAK/1084/2019, s. 2.

¹²² Myös professori Matti Tolvanen on todennut asiantuntijalausunnossaan tutkintaan tulevien juttujen poikkeavan työmääränsä ja tutkintaan vaadittavan ajan puolesta merkittävästi toisistaan, ja katsonut riittäväksi, että laissa on ainoastaan velvoite kiireellisestä käsittelystä. Ks. HE 144/2022 vp LaV 12.10.2022 Tolvanen Matti, s. 2. Toisaalta esimerkiksi Tuomioistuinvirasto antamassaan lausunnossa kritisoi nykyistä mallia siitä, että kiireellisyysvaatimus ilman kiinteää määräaikaa ei ole tehokas vaihtoehto. Tuomioistuinlaitos pitää ongelmallisena sitä, että määrittelemätön kiireellisyys jää liian tehottomaksi. Tuomioistuinlaitos nostaa vertailukohteeksi Ruotsin, jossa lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkinta on keskitetty erikoistuneille tutkijoille, ja esitutinnan tulee olla valmis kolmessa kuukaudessa. Ks. HE 144/2022 vp LaV 12.10.2022. Tuomioistuinvirasto, s. 2. Myös poliisihallitus antamassaan lausunnossaan kritisoi kiireellisyyden määrittelemättömyyttä, ja pitää ongelmallisena sitä, jos määrittely jää myöhemmin laillisuusvalvontaratkaisulla linjattavaksi. Ks. HE 144/2022 vp LaV 18.10.2022. Poliisihallitus, s. 6.

*mahdollisimman nopeasti ottaen kuitenkin huomioon esitutkinnalle asetettujen tavoitteiden toteutuminen.*¹²³ Vaikka tyhjentävää ja yksiselitteistä määritelmää kiireellisyydelle on mahdoton tehdä, on kuitenkin ongelmallista, että lakivaliokunnan muotoilema kiireellisyyden määritelmä jättää paljon tulkinnanvaraa käytännön työssä toimiville. Jotta kiireellisyyttä arvioitaisiin samalla tavoin eri paikoissa, voisivat yhteiset suuntaviivat olla tarpeen arvioitaessa sitä, mitä seikkoja kiireellisyyttä tapauskohtaisesti määriteltäessä tulisi ottaa huomioon.

Poliisihallitus on esittänyt, että kiireellisyysvaatimuksen ei tulisi perustua esimerkiksi rikosnimikkeeseen tai asianomistajan ikään.¹²⁴ Tässä yhteydessä poliisihallitus on esittänyt, että kiireellisyysvaatimuksen tulisi perustua poliisin ja syyttäjän esitutkintayhteistyössä laatimaan kokonaisarvioon ja suunnitelmaan tutkintatoimenpiteistä, sillä kiireellisyyden tarkkarajainen määrittely lainsäädännöllä on haastavaa. Poliisihallituksen mukaan kiireellisyyttä arvioitaessa otettaisiin huomioon muun muassa *rikoksen vakavuus ja sen vahingollisuus asianomistajalle, ottaen huomioon tekojen mahdollinen toistuvuus, rikoksesta epäilty henkilö, asianomistajan ikä, kehitysaste ja henkilökohtainen tilanne kokonaisuutena*. Edelleen poliisihallituksen mukaan myös sille on annettava merkitystä, *onko rikoksentekijä lapselle tuttu ja mahdollisesti saman ikäinen henkilö vai vieras aikuinen.*¹²⁵ Esimerkiksi nämä poliisihallituksen mainitsemat seikat voisivat toimia suuntaviivoina harkittaessa sitä, mitä kiireellisyys kulloinkin yksittäisissä tilanteissa tarkoittaa.

Lisäksi kiireellisyyden määritelmän arvioinnissa huomioon voidaan ottaa myös oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä annetun lain (362/2009) 4 § 1 momentissa luetellut seikat oikeudenkäynnin viivästymisestä. Kyseisen lainkohdan mukaan arvioitaessa sitä, onko oikeudenkäynti viivästynyt, otetaan huomioon oikeudenkäynnin keston lisäksi erityisesti asian laatu ja laajuus (kohta 1), asianosaisten, viranomaisten ja tuomioistuinten toiminta oikeudenkäynnissä (kohta 2) sekä asian merkitys asianosaisille (kohta 3). Hallituksen esityksen mukaan rikosoikeudenkäynnin kokonaiskestossa otetaan huomioon yleensä myös esitutkintaan ja syyteharkintaan kulunut aika.¹²⁶ Tämän vuoksi kyseistä lainkohta voitaisiin

¹²³ *LaVM 17/2022 vp*, s. 4.

¹²⁴ Lakivaliokunta on kuitenkin katsonut kiireellisyyden perustumisen ikään tarpeelliseksi, sillä alle 18-vuotiaat henkilöt ovat lapsia ja tarvitsevat erityistä suojelua rikosten haitallisilta vaikutuksilta. Ks. *LaVM 17/2022*, s. 4.

¹²⁵ *POL-2022-121008*, s. 6.

¹²⁶ *HE 233/2008 vp*, s. 5.

soveltuvin osin hyödyntää myös arvioitaessa sitä, mitä esitutkinnan kiireellisyys kulloinkin tarkoittaa.¹²⁷

2.5 Sääntelyhistoria

Vanhassa esitutkintalaissa (449/1987) ei ollut erikseen säädetty esitutkinnan toimittamisesta sellaisissa tilanteissa, joissa lapsi on epäillyn rikoksen uhrina taikka rikoksesta tai rikollisesta teosta epäiltynä. Tuolloin lapsen kohtelusta esitutkinnassa säädettiin kuitenkin esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa (575/1988). Asetuksen 11 §:n 1 momentissa säädettiin, että lasta on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Kyseisen lainkohdan mukaan erityisesti oli huolehdittava siitä, ettei lapselle aiheuteta tarpeettomasti haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä. Pykälän 2 momentissa säädettiin, että lapsiin kohdistuvat tutkintotoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneiden poliisimiesten suoritettavaksi. Lisäksi momentissa edellytettiin, että esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko lapseen kohdistaa toimenpiteitä.¹²⁸ Lisäksi asetuksen 14 §:ssä säädettiin mahdollisuudesta kuulustella alle 15-vuotta nuorempaa rikollisesta teosta epäiltyä ja tutkia hänen epäiltyä tekoaan. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2004:12 (jäljempänä nuorisoriikostyöryhmän mietintö) ehdotti että edellä mainitut esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 11 §:n 1 ja 2 momentit siirretään niiden tärkeyden vuoksi esitutkintalakiin.¹²⁹ Hallituksen esityksessä (222/2010) tätä arvioita pidettiin edelleen oikeana, ja kyseiset lainkohdat tulivat osaksi vuonna 2011 voimaan tullutta esitutkintalakia.

Vuoden 2010 lakimuutoksen yhteydessä pohdittavana oli myös se, pitäisikö rikosten esitutkinta käsitellä kiireellisesti myös alaikäisten asianomistajien tapauksissa. Tuolloin tällaiselle sääntelylle ei kuitenkaan nähty tarvetta. Hallituksen esityksessä viitattiin perusteluina

¹²⁷ Lakivaliokunta on mietinnössään todennut, että arvioitaessa sitä, onko asianosaisen oikeutta oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa loukattu, kohtuullisuutta arvioidaan 4 §:n kriteerien pohjalta. Lakivaliokunnan mukaan kohtuullisuutta ei voida määrittellä lailla tarkemmin eri tilanteisiin liittyvien erojen vuoksi. Ks. LaVM 13/2012 vp, s. 2. Mielestäni kyseisiä kriteereitä voidaan hyödyntää myös arvioitaessa sitä, mitä kiireellisyys tarkoittaa kussakin tapauksessa, vaikka kiireellisyyttä ei terminä olekaan mahdollista määrittellä lain tasolla tarkemmin.

¹²⁸ HE 222/2010 vp, s. 47.

¹²⁹ Työryhmämietintö 2004:12, s. 111.

nuorisorikostyöryhmän mietintöön, jossa asiaa on käsitelty.¹³⁰ Nuorisorikostyöryhmä on käsitellyt asiaa mietinnössään tuolloin eduskunnan lakivaliokunnan käsiteltävänä olevan lakialoitteen 83/2003 vp johdosta. Tuolloin nuorisorikostyöryhmä totesi, että tiedossa ei ole sellaisia tutkimuksia tai selvityksiä, joiden mukaan rikosasian nopea käsittely edistäisi nuoren uhrin toipumista häneen kohdistuneesta rikoksesta. Lisäksi mietinnössä katsottiin nopean käsittelyn voivan vaarantaa asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen menestyksellistä esittämistä rikosasian käsittelyn yhteydessä. Tällöin asianomistaja voisi joutua saattaa asian erikseen vireille riita-asiana, mistä aiheutuisi hänelle lisäkustannuksia ja vaivaa. Lisäksi mietinnössä nostettiin esiin rajanveto-ongelma sen suhteen, mitä alaikäisiin kohdistuneita rikoksia kiireellisyysvaatimuksen tulisi koskea. Edellä mainittujen seikkojen valossa alle 18-vuotiaiden asianomistajien asioiden säätämiseksi kiireelliseksi ei tuolloin katsottu olevan perusteita. Toisaalta mietinnössä todetaan, että lapsiin ja nuoriin kohdistuvat, lähinnä henkeen ja terveyteen liittyvät rikokset ovat yleensä joka tapauksessa vakavuudeltaan ja rikostutkinnallisista näkökohdista sellaisia, että niiden selvittämistä ja käsittelyä on syytä kiirehtiä.¹³¹ Lapsiin kohdistuneiden rikosten selvittämisen kiireelliseksi säätämistä on siis pohdittu jo vuoden 2004 nuorisotyöryhmän mietinnössä, ja uudelleen vuoden 2010 lakimuutoksen yhteydessä, mutta tuolloin on katsottu ettei kiireellisyysvaatimuksen ulottaminen myös alaikäisiin asianomistajiin ole tarpeen.

2.6 Esitutinnan ja tapahtuneen rikoksen vaikutukset lapseen

Lapsioikeudellisten sääntöjen soveltaminen edellyttää perehtymistä myös muihin lasta koskeviin tieteenaloihin, kuten psykologiaan. Monitieteisyys on välttämätön ja luonteva osa lapsioikeudellista tutkimusta.¹³² Tässä kappaleessa tarkastellaan psykologisesta näkökulmasta sitä, millaisia vaikutuksia esitutkinnalla on lapseen, ja miten pitkittynyt esitutkinta vaikuttaa lapsen toipumiseen. Tämän kappaleen tarkoituksena on selvittää, millaisia hyötyjä alaikäisille asianomistajalle voi olla siitä, että lain mukainen esitutinnan kiireellisyysvaatimus ulotetaan koskemaan myös heitä.

Rikoksen uhriksi joutumisella on monenlaisia vaikutuksia jo aikuisenkin uhrin elämään. Seuraukset voivat näkyä välittömästi rikoksen jälkeen tai vasta myöhemmin, ja ne voidaan

¹³⁰ HE 222/2010 vp, s. 43.

¹³¹ Työryhmämietintö 2004:12, s. 61-63.

¹³² Pajulammi 2013, s. 93.

jakaa fyysisiin, psyykkisiin, sosiaalisiin sekä taloudellisiin seurauksiin.¹³³ Lapset ja nuoret ovat kuitenkin vielä haavoittuvammassa asemassa kuin aikuiset.¹³⁴ Lapset ovat riippuvaisia aikuisten antamasta turvasta ja huolenpidosta, mikä tekee heistä rikoksen uhreina erityisen haavoittuvaisia. Lapsen haavoittuvuutta voi lisätä myös se, jos lapseen kohdistuva rikos tapahtuu kotipiirissä läheisen aikuisen taholta. Tällöin lapsen on vaikeaa suojautua rikokselta tai hakea tilanteeseen apua.¹³⁵ Mitä nuoremasta lapsiasianomistajasta on kyse, sitä todennäköisemmin epäilty väkivalta on tapahtunut perheen sisällä.¹³⁶

Traumaattiset kriisit ovat yllättäviä, poikkeuksellisten ja ei-toivottujen elämäntapahtumien aiheuttamia tilanteita, joista selviämiseen tarvitaan ulkopuolista ammatillista apua. Esimerkiksi rikoksen uhriksi joutunut lapsi voi olla tällaisessa traumaattisessa kriisissä, johon hän tarvitsee apua.¹³⁷ Lapsen kehitysaste vaikuttaa siihen, millaisia oireita rikoksen uhriksi joutuminen hänessä aiheuttaa. Vaikka lapsi ei muistaisi tapahtumia, ne voivat ilmetä eri tilanteissa esimerkiksi kehollisina tunteina. Pitkäaikaisina seurauksina kokemukset voivat aiheuttaa esimerkiksi ahdistuneisuutta, pelkoja, painajaisia, aggressiivista käyttäytymistä ja mielenterveydellisiä häiriöitä.¹³⁸ Rikoksen uhriksi joutumisen lisäksi asiaan liittyvä rikosprosessi voi olla uhrille vaikea kokemus. Rikosprosessi ja siihen liittyvä epätietoisuus voivat aiheuttaa uhrissa hämmennystä. Rikoskokemus voi tuntua epätodelliselta ja painajaismaiselta sekä aiheuttaa uhrissa ahdistusta. *Rikosprosessin pitkittymisen on todettu lisäävän näitä tunteita.*¹³⁹ Rikosprosessin pitkän keston haitat korostuvat lasten kohdalla myös siitä syystä, että heidän aikakäsityksensä ei ole samanlainen kuin aikuisilla.¹⁴⁰ Lapsen mahdollinen hoito häntä kohdanneen rikoksen johdosta voikin edellyttää nopeita hoitotoimenpiteitä. Ne tulee aloittaa mahdollisimman varhain, lähtökohtaisesti kuitenkin vasta sitten kun hoitotoimenpiteet eivät voi enää häiritä rikosprosessin näytön hankintaa.¹⁴¹ Etenkin lasten kohdalla tapahtuman jälkeen saatu informaatio on merkittävä muistiainekseen vaikuttava tekijä. Esimerkiksi terapiassa lapsen todellisuuskäsitykset voivat muuttua.

¹³³ Hintikka 2011, s. 21.

¹³⁴ Saukko 2011, s. 83.

¹³⁵ Hirvelä 2006, s. 24.

¹³⁶ Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27, s. 51.

¹³⁷ Tamminen 2000, s. 359.

¹³⁸ Honkatukia 2010, s. 28.

¹³⁹ Hintikka 2011, s. 21 – 31.

¹⁴⁰ Laajasalo – Korkman – Rajala 2020, s. 2. Ks. myös CRC/C/GC14, kohta 93.

¹⁴¹ Heikkilä – Rantaeskola – Suikkanen-Malin 2018, s. 178.

Todistajanpsykologinen näkemys on, että terapian mielikuvia muuttava vaikutus ja terapian yhteydessä saatu kertomus voivat muodostaa oikeusturvariskin.¹⁴²

Rikosprosessin vaikutuksista lapseen on löydettävissä hyvin vähän Suomessa tehtyä tutkimustietoa, mutta näitä kysymyksiä on käsitelty esimerkiksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (jäljempänä THL) vuonna 2020 julkaisemassa raportissa, jossa perehdyttiin väkivaltaa kohdanneiden lasten tuen ja hoidon muotoihin. Raporttia varten on suoritettu kyselyitä ja haastatteluita lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa työssään kohtaaville eri alojen ammattilaisille.¹⁴³

THL:n raportin mukaan kaikkein suurin riski sille, että lapsi jää ilman oikea-aikaista tukea, on silloin, kun lapsen hoidolliset tarpeet tulee yhteensovittaa esitutkinnan asettamien vaatimusten sekä suojelullisten tarpeiden kanssa.¹⁴⁴ Kyselyyn vastanneet ja haastatellut kokivat poliisin keskeneräisen esitutkinnan hankaloittavan lapsen tuen tai hoidon saamista. Ongelmalliseksi koettiin etenkin esitutkinnan kesto ja epätietoisuus tapauksen tilasta.¹⁴⁵ Poliisin keskeneräisen tutkinnan koettiin hankaloittavan myös tuen ja hoidon tarjoamista, sillä vastaajat olivat siinä käsityksessä, että esitutkinnan aikana työskentelyä lapsen kanssa ei voi aloittaa ilman poliisin lupaa. Vastaajat myös kertoivat varovansa väkivaltakokemusten puheeksi ottamista esitutkinnan ollessa kesken.¹⁴⁶ Edelleen raportin mukaan tuen tarjoamista hankaloitti esitutkintojen viipyminen ja se, että poliisi tahtoo vastaajien mukaan haastatella lasta itse ennen kuin muut toimijat pystyvät tekemään asiasta omaa arviotaan.¹⁴⁷ Vastauksissa poliisin keskeneräisen esitutkinnan ja rikosprosessin viipymisen koettiin siis hankaloittavan tuen tarjoamista ja hoitoa. Viime vuosina on annettu ohjeita, joiden mukaan lapsen psyykinen hoito aloitetaan vasta esitutkinnan jälkeen (tai poliisin annettua siihen luvan), mikäli lapsi ei oireile vakavasti.¹⁴⁸ Tarkoituksena on ollut lapsen rikosepäilyyn liittyvän kertomuksen suojeleminen muiden henkilöiden vaikutukselta tai johdattelulta. Kyselyvastausten mukaan osa oli kuitenkin ymmärtänyt kaikenlaisen esitutkinnan aikaisen lapsen kanssa työskentelyn ja keskustelemisen

¹⁴² Hirvelä 2007, s. 95.

¹⁴³ Laajasalo 2020, s. 5.

¹⁴⁴ Laajasalo 2020, s. 5.

¹⁴⁵ Lehtinen – Rossi 2020, s. 54.

¹⁴⁶ Pirinen – Abrahamsson – Björn 2020, s. 120.

¹⁴⁷ Tenhunen 2020, s. 93.

¹⁴⁸ Esimerkiksi epäiltäessä, että lapseen on kohdistunut seksuaalista hyväksikäyttöä, kriisiavun antamista ei suositella ennen oikeuspsykologisen haastattelun toteuttamista ja lisäkysymysten esittämistä. Psyykinen hoito aloitetaan yleensä vasta esitutkinnan jälkeen tai poliisin annettua luvan hoidon aloittamista varten. Jos lapsi kuitenkin oireilee vakavasti, hoito tulisi alkaa viivytyksettä. Ks. esim. Joki-Erkkilä – Jaarto – Sumia 2012, s. 149.

olevan kiellettyä.¹⁴⁹ Tästä on saattanut seurata, että lasten haastattelujen viipyessä kuukausia tai jopa yli vuoden, lapsi ja muu perhe on jäänyt pitkäksi aikaa ilman asiallista tukea ja hoitoa. Esitutkinnaisten ja hoidollisten prosessien viipyminen voivat heikentää luonnollisen toipumisen alkamista ja tuen saamista oikea-aikaisesti.¹⁵⁰

Keskeneräisen rikosprosessin, etenkin esitutinnan, voidaan siis katsoa hidastavan lapsen toipumista, sillä varsinainen hoito voidaan aloittaa lähtökohtaisesti vasta esitutinnan valmistuttua. Lisäksi pitkittynyt rikosprosessi lisää rikoksen aiheuttamia lapsen kokemia negatiivisia tunteita. Lapsen toipumisen ja hoidon saamisen kannalta on siis ensisijaisen tärkeää, että etenkin esitutkinta, mutta myös muut rikosprosessin vaiheet suoritettaisiin mahdollisimman nopeasti.

¹⁴⁹ Todellisuudessa ohjeistukset koskevat lapsen *psykykkistä hoitoa*, johon katsotaan kuuluvaksi myös epäillyn väkivaltatapahtuman käsittely lapsen kanssa. *Ensivaiheen psykososiaalisen tuen* antamista ohjeistukset eivät kuitenkaan koske. Ammattitaidolla hoidettu ensivaiheen psykososiaalinen tuki lapselle ja vanhemmalle voi vakauttaa lasta niin, että hän kykenee puhumaan tapahtuneesta esitutkinnassa luotettavammin, edesauttaen näin myös rikosprosessin etenemistä. Lapselle voidaan siis antaa psykososiaalista *tukea* jo esitutinnan ollessa käynnissä, mutta varsinainen *hoito* on ohjeistettu aloitettavaksi lähtökohtaisesti vasta esitutinnan valmistuttua tai poliisin annettua siihen luvan.

¹⁵⁰ *Tenhunen 2020, s. 97-98.*

3. ESITUTKINNAN TOIMITTAMISAIKAA KOSKEVAT TILASTOT SEKÄ HAASTATTELU

3.1 Mitä tutkimuksen kohteeksi on valittu ja miksi

Alun perin tutkielman tarkoituksena oli selvittää esitutkintojen kestoja alaikäisten asianomistajien ja rikoksesta epäiltyjen kohdalla poliisilaitoksittain. Poliisihallituksesta tai poliisilaitoksista ei ollut saatavilla tilastoja ikäjakaumittain rikosten uhrien osalta, vaan tutkinta-aikoja oli mahdollista saada ainoastaan rikoslajikohtaisesti. Tämän vuoksi asian tarkastelu poliisilaitoskohtaisesti ei onnistunut. Oikeusministeriöstä oli kuitenkin saatavilla tilastoja esitutkintojen kestoista ikäjakaumittain. Kyseiset tilastot koskevat kuitenkin vain sellaisia esitutkintoja, jotka ovat päätyneet syyttäjälle syyteharkintaan. Näin ollen tutkimuksen ulkopuolelle jäävät sellaiset esitutkinnat, joissa poliisi on keskeyttänyt esitutkinnan esimerkiksi siitä syystä, että asiassa ei ole ollut syytä epäillä rikosta.

Saadut tilastot ovat kymmenen vuoden ajalta, vuodesta 2012 alkaen vuoteen 2021. Kyseisiä tilastoja tarkastellaan kahdesta näkökulmasta: ensin käydään läpi esitutkintojen kestoja syyttäjäluekohtaisesti, ja sen jälkeen rikoslajeittain. Lisäksi vertailun vuoksi tutkielmassa on otettu huomioon esitutkintojen keskimääräiset kestot myös täysi-ikäisten asianomistajien ja vastaajien kohdalla. Tilastoissa esitutkintojen kesto on laskettu siitä päivästä alkaen, kun rikosilmoitus on tehty, siihen saakka, kunnes asia on tullut vireille syyttäjällä.

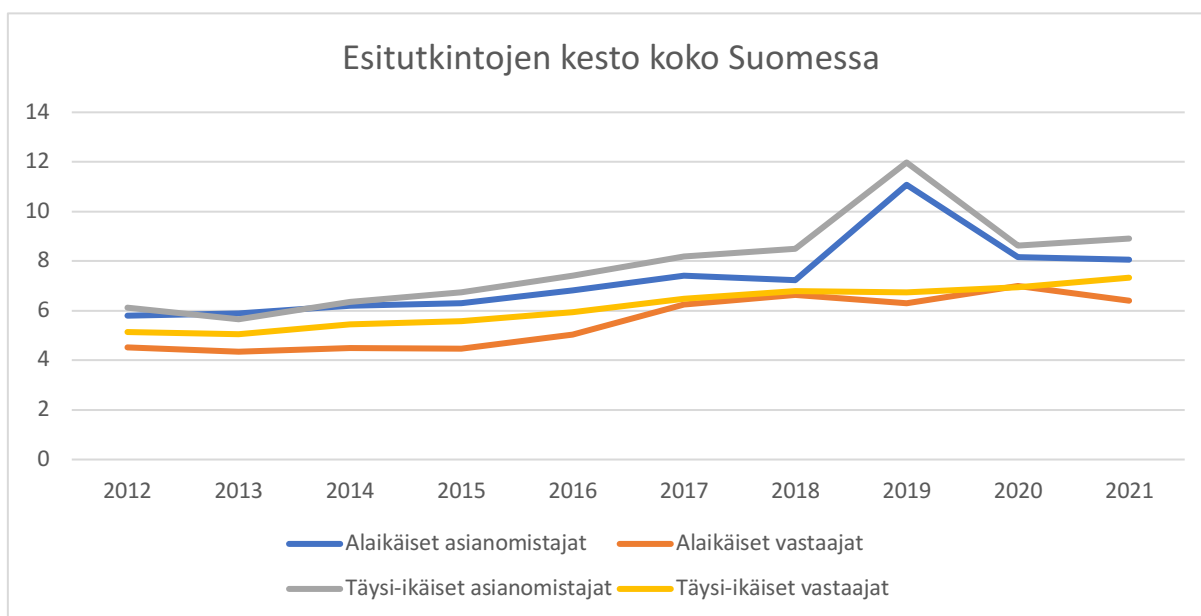
Koska tietyt poliisilaitokset kuuluvat tiettyihin syyttäjälueisiin, saadut tilastot antavat suuntaa siitä, minkä verran esitutkinnat kestävät kullakin poliisilaitoksella, vaikka tarkkaa poliisilaitoskohtaista kuvaa tilanteesta ei olekaan mahdollista saada. Syyttäjälueista ja niille kuuluvista poliisilaitoksista kerrotaan tarkemmin seuraavassa kappaleessa 3.2.1. Tilastojen alueellisen vertailun tarkoituksena on selvittää, millaisia alueellisia eroja esitutkintojen keskimääräisessä ajallisessa kestossa on.

Rikoslajikohtaisessa vertailussa on otettu huomioon tilastot neljästä eri rikoslajista: henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, seksuaalirikokset, omaisuusrikokset ja liikenne-rikokset. Jäljempänä kappaleessa 3.2.2 avataan tarkemmin mitä rikoksia kyseisiin rikoslajeihin katsotaan kuuluvaksi. Rikoslajikohtaisen vertailun avulla pyritään selvittämään, millaisia eroja

esitutkintojen keskimääräisessä kestossa on rikoslajeittain. Lisäksi pyritään tarkastelemaan myös sitä, millainen alaikäisten asianosaisten asema ajallisen keston suhteen on verrattuna täysi-ikäisten asianosaisten asemaan.

3.2.1 Tilastot alueittain

Kuviosta 1 ilmenee esitutkintojen keskimääräinen kesto kuukausina koko Suomen alueella. Kyseinen kuvio kattaa siis kaikki syyttäjälueet sekä kaikki rikoslajit. Saaduista tilastoista ilmenee, että kymmenen vuoden ajalla koko Suomessa alaikäiset rikosten uhrin ovat joutuneet odottamaan esitutkinnan valmistumista keskimäärin 7,3 kuukautta, kun taas alaikäisten vastaajien kohdalla keskimääräinen aika on ollut 5,5 kuukautta. Vertailun vuoksi todetaan, että täysi-ikäisiä rikosten uhreja koskeva esitutkinta on valmistunut keskimäärin 7,8 kuukaudessa, ja täysi-ikäisiä vastaajia koskeva esitutkinta keskimäärin 6,1 kuukaudessa. Keskimäärin siis sellaiset esitutkinnat, joissa lapsi on asianomistajana tai vastaajana, suoritetaan nopeammin, kuin aikuisia vastaajia tai asianomistajia koskevat esitutkinnat. Esitutkinnan ajallisen keston suhteen paras tilanne näyttää olevan alaikäisillä vastaajilla.

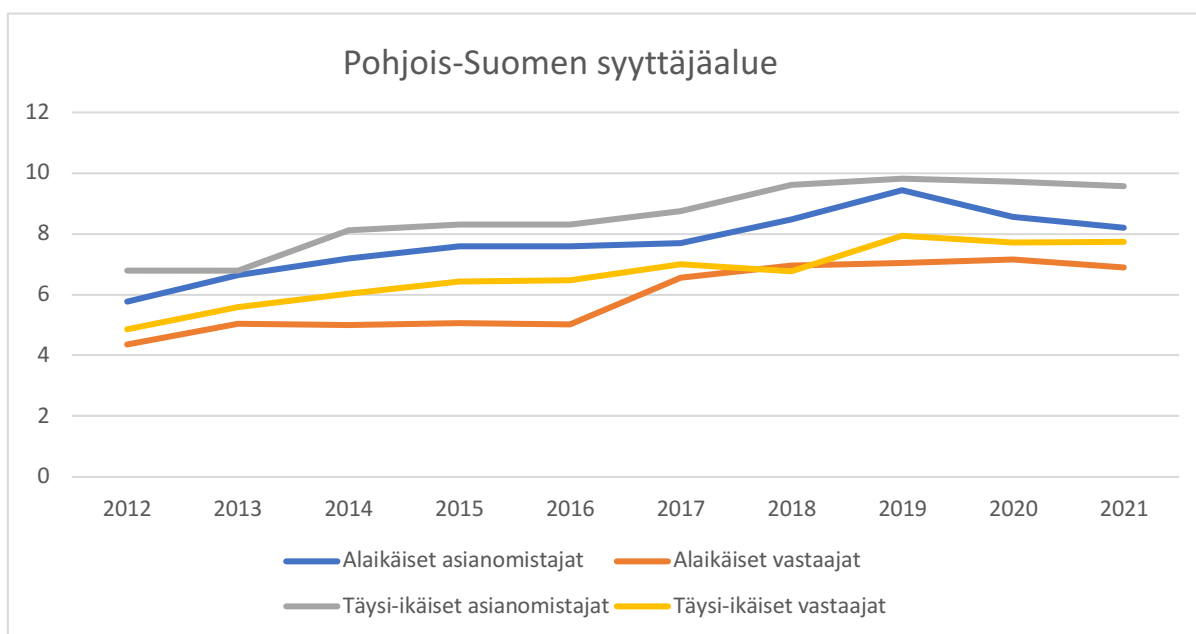
Kuvio 1. Esitutkintojen kesto koko Suomessa.

Kuviosta 1 voidaan nähdä myös, että esitutkinnan toimittaminen on hidastunut kymmenen vuoden aikana. Esimerkiksi alaikäisten asianomistajien kohdalla hidastunut 39 % ja alaikäisten vastaajien kohdalla 41 %. Täysi-ikäisten uhrien kohdalla esitutkinta on hidastunut kymmenessä

vuodessa 45 % ja vastaajien kohdalla 42 %. Esitutkintojen keskimääräinen ajallinen kesto on näin ollen hidastunut merkittävästi kymmenen vuoden aikana, riippumatta siitä tarkastellaanko kestoja asianomistajien tai vastaajien näkökulmasta taikka rikoslajeittain. Tarkemman kuvan hahmottamiseksi seuraavaksi käydään läpi samat tiedot erikseen kunkin syyttäjälueen osalta. Suomessa on viisi syyttäjäluetta: Pohjois-Suomen, Etelä-Suomen, Itä-Suomen ja Länsi-Suomen syyttäjälueet, sekä Ahvenanmaan syyttäjälue.

Pohjois-Suomen syyttäjälue

Pohjois-Suomen syyttäjälueeseen kuuluvat sekä Oulun että Lapin poliisilaitokset. Näiden poliisilaitosten suorittamat esitutkinnat toimitetaan siis Pohjois-Suomen syyttäjälueeseen kuuluviin Oulun ja Lapin syyttäjävirstoihin syyteharkintaan. Kuvio 2 esittää esitutkintojen kestoja Pohjois-Suomen syyttäjälueella kaikissa rikoslajeissa. Kyseisestä kuviosta on nähtävissä, kuinka kauan esitutkinnat kestävät alaikäisten vastaajien ja asianomistajien, sekä täysi-ikäisten vastaajien ja asianomistajien kohdalla. Tiedot ovat kymmeneltä vuodelta, alkaen vuodesta 2012 vuoteen 2021.

Kuvio 2. Esitutkintojen kesto Pohjois-Suomen syyttäjälueella.

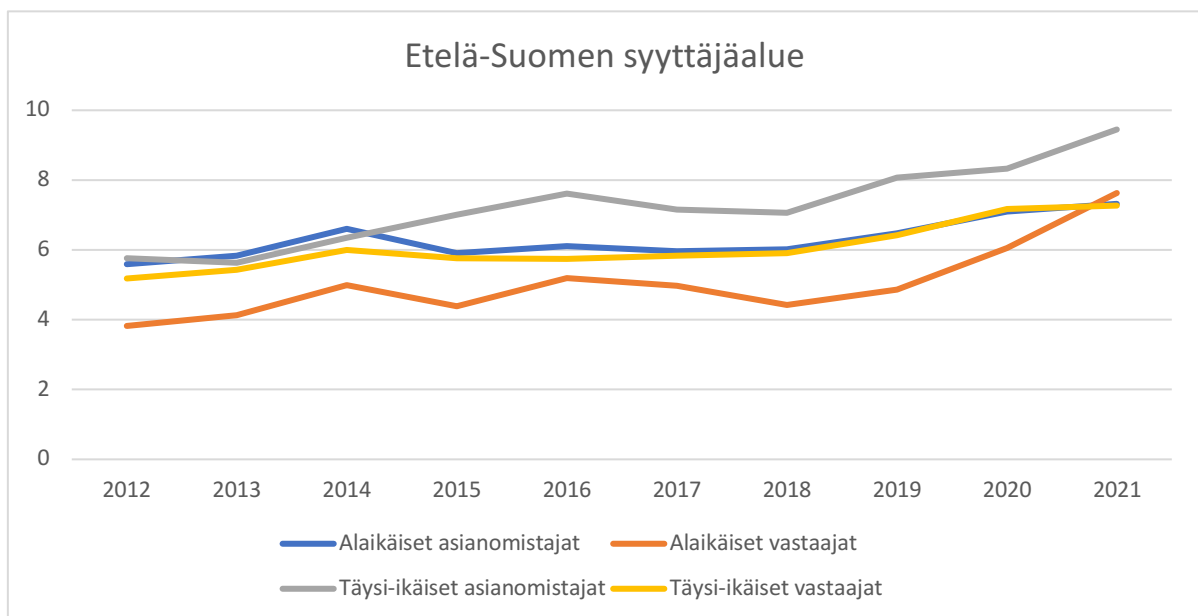
Tilastojen mukaan Pohjois-Suomen syyttäjälueella alaikäisiä asianomistajia koskevien esitutkintojen kesto on kymmenen vuoden aikana ollut keskimäärin 7,7 kuukautta, ja alaikäisten vastaajien kohdalla 5,9 kuukautta. Täysi-ikäisiä koskevat vastaavat luvut ovat puolestaan 8,6 kuukautta (asianomistajat) ja 6,7 kuukautta (vastaajat). Kuviosta 2 nähdään, että

esitutkintojen kesto on kasvanut vuosien aikana tasaisesti riippumatta henkilön prosessuaalisesta asemasta tai siitä, onko kyse alaikäisestä vai täysi-ikäisestä asianosaisesta. Tilastoista on laskettavissa, että alaikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnot ovat kymmenen vuoden aikana hidastuneet 42,1 % ja alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnot ovat hidastuneet 58,0 %. Täysi-ikäisten asianomistajien kohdalla kyseinen muutosprosentti on 40,7 % ja täysi-ikäisten vastaajien kohdalla 59,1 %.

Kehityssuunta näyttää huolestuttavalta: alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnot on säädetty toimitettavaksi kiireellisesti, mutta viime vuosien aikana esitutkinnot ovat kestäneet keskimäärin yli puoli vuotta, ja tutkinnot ovat hidastuneet merkittävästi: lähes 60 %. Lisäksi kuviosta 2 on nähtävissä, että alaikäiset asianomistajat ovat joutuneet odottamaan esitutkinnan valmistumista vuosina 2012-2021 poikkeuksetta kauemmin, kuin esimerkiksi täysi-ikäiset rikoksesta epäillyt.

Etelä-Suomen syyttäjäalue

Etelä-Suomen syyttäjäalueeseen kuuluu viisi poliisilaitosta, joiden toimittamat esitutkinnot päätyvät syyteharkintaan Etelä-Suomen syyttäjäalueelle: Helsingin, Länsi-Uudenmaan, Itä-Uudenmaan, Lounais-Suomen sekä Sisä-Suomen poliisilaitokset. Kuviosta 3 nähdään kuinka kauan esitutkinnot ovat kestäneet Etelä-Suomen syyttäjäalueen osalta vuosina 2012 – 2021.

Kuvio 3. Esitutkintojen kesto Etelä-Suomen syyttäjäalueella.

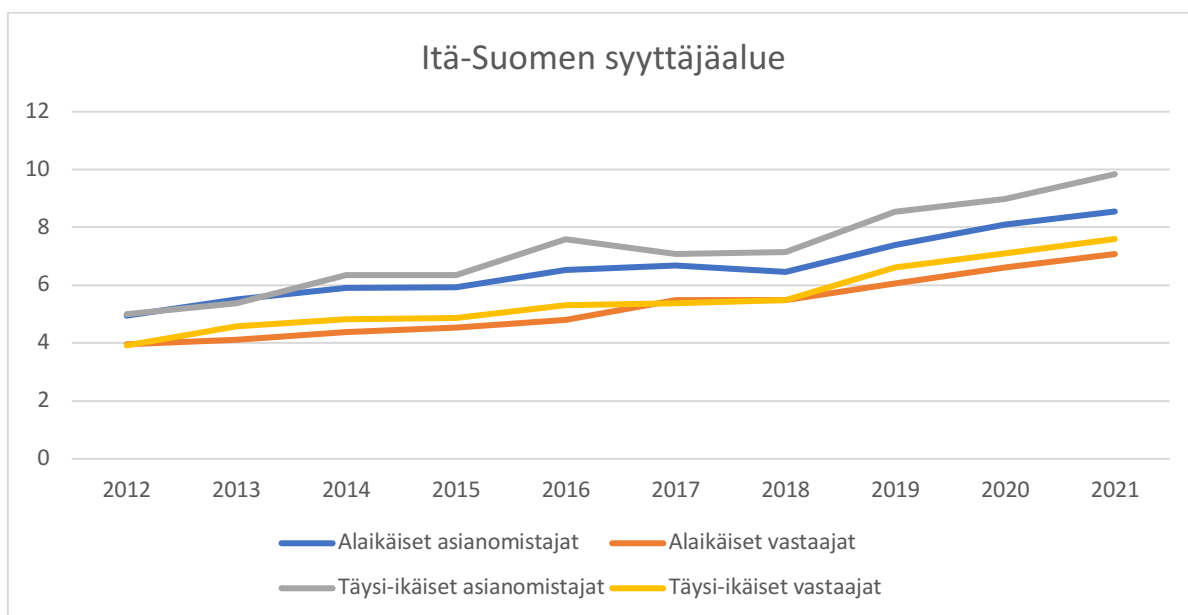
Kuviosta 3 on nähtävissä, että esitutkinta on suoritettu nopeimmin alaikäisten vastaajien kohdalla. Heidän kohdallaan esitutkintojen keskimääräinen kesto kymmenen vuoden ajalta on ollut 5,0 kuukautta. Viimeisten vuosien aikana tutkintojen kestot ovat kuitenkin hidastuneet, ja vuonna 2021 alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnat ovat olleet keskimäärin hitaampia, kuin täysi-ikäisiä vastaajia tai alaikäisiä asianomistajia koskevat tutkinnat. Alaikäisten asianomistajien kohdalla esitutkintojen kesto kymmenen vuoden ajalta on ollut keskimäärin 6,3 kuukautta. Täysi-ikäisiä koskevien esitutkintojen kesto on ollut keskimäärin 7,2 kuukautta (asianomistajat) ja 6,1 kuukautta (vastaajat). Kuviosta 3 ilmenee, että esitutkinnat kestävät Etelä-Suomen syyttäjälueella kaikkien osapuolten kohdalla yhä kauemmin. Etenkin vuoden 2018 jälkeen alaikäisiä vastaajia ja täysi-ikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnat ovat hidastuneet usealla kuukaudella. Alaikäisten asianomistajien kohdalla esitutkinnat ovat hidastuneet 31 % vuodesta 2012 vuoteen 2021. Alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnat ovat kuitenkin hidastuneet huomattavasti enemmän: muutosprosentti heitä koskevissa esitutkinnoissa on 99,7 %. Vertailun vuoksi todetaan, että täysi-ikäisten asianomistajien kohdalla muutosprosentti on 64 % ja täysi-ikäisten vastaajien kohdalla 40 %.

Kuten Pohjois-Suomen syyttäjälueella, myös Etelä-Suomen syyttäjälueella esitutkinnat ovat hidastuneet eniten vastaajien kohdalla. Keskimäärin alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnat on käsitelty suhteellisen nopeasti, viidessä kuukaudessa, mutta jos esitutkintojen kesto koskeva kehityssuunta jatkuu samanlaisena, esitutkintojen ajallinen kesto tulee muutamien vuosien kuluttua olemaan jo huomattavasti pidempi.

Itä-Suomen syyttäjälue

Seuraavaksi tarkastellaan esitutkintojen kestoja sekä kehitystä kymmenen vuoden aikana Itä-Suomen syyttäjälueen osalta. Itä-Suomen syyttäjälueeseen kuuluvat Hämeen poliisilaitos, Kaakkois-Suomen poliisilaitos sekä Itä-Suomen poliisilaitos. Kuviosta 4 ilmenee, että Itä-Suomessa keskiarvo alaikäisiä asianomistajia koskevissa esitutkinnoissa kymmenen vuoden aikana on ollut 6,6 kuukautta ja alaikäisten vastaajien osalta 5,3 kuukautta. Täysi-ikäisten kohdalla esitutkintojen keskimääräinen kesto on ollut puolestaan 7,2 kuukautta (asianomistajat) ja 5,6 kuukautta (vastaajat). Kuvioista 4 nähdään, että Itä-Suomen syyttäjälueella kehityssuunta on ollut sama kuin edellä esitellyillä syyttäjälueilla. Kymmenen vuoden aikana alaikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnat ovat hidastuneet 72,7 % ja vastaajia koskevat esitutkinnat 78,8 %. Täysi-ikäisten kohdalla kyseiset luvut ovat 96,8 % (asianomistajat) ja 93,9

% (vastaajat). Itä-Suomen syyttäjäalueella esitutkinnot ovat siis hidastuneet huomattavasti enemmän, kuin Pohjois-Suomen tai Etelä-Suomen syyttäjäalueilla.

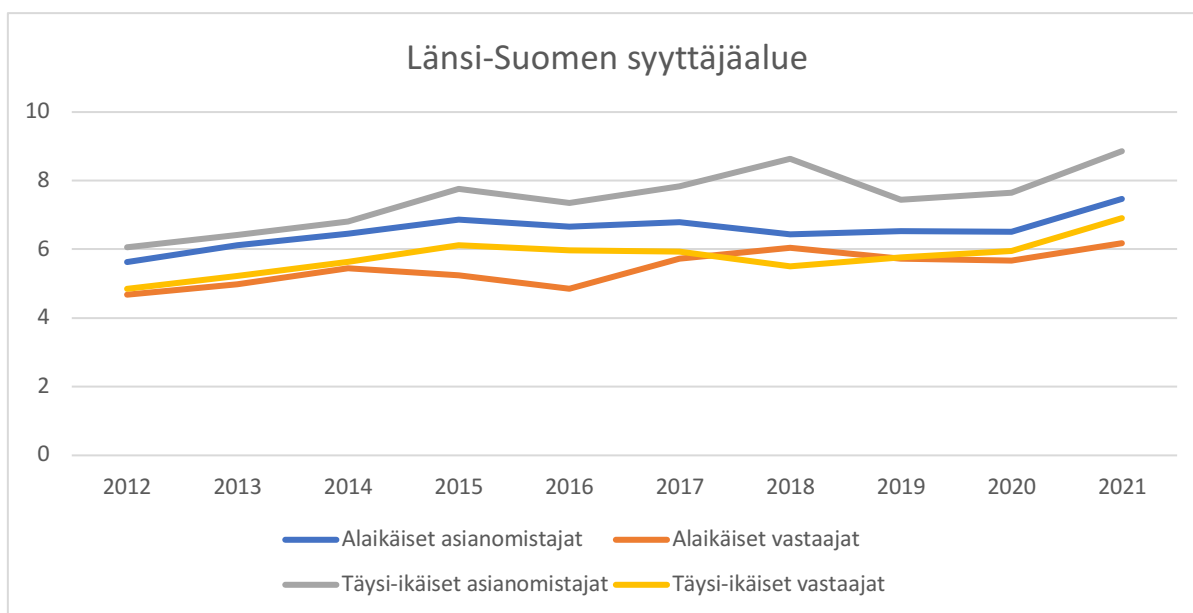

Kuvio 4. Esitutkinnojen kesto Itä-Suomen syyttäjäalueella.

Itä-Suomen syyttäjäaluetta koskevasta kuviosta 4 nähdään, että esitutkinnot ovat kaikkien osapuolten kohdalla hidastuneet tasaisesti, eikä merkittävää vaihtelua vuosien välillä ole ollut. Lisäksi Itä-Suomen alueella muutosprosentit ovat kaikkien osapuolten kohdalla hyvin suuria. Alaikäisten osalta hidastuminen on ollut hieman maltillisempaa kuin täysi-ikäisten osalta, vaikka heidänkin kohdallaan esitutkinnot ovat hidastuneet yli 70 %. Vaikka prosentuaalisesti esitutkinnot ovat Itä-Suomen syyttäjäalueella hidastuneet merkittävästi, kuvioista 4 on nähtävissä, että esimerkiksi viime vuosina esitutkinnojen keskimääräinen ajallinen kesto ei ole kuitenkaan eronnut merkittävästi muista syyttäjäalueista.

Länsi-Suomen syyttäjäalue

Länsi-Suomen syyttäjäalue tekee syyteharkinnat Pohjanmaan poliisilaitoksen suorittamista esitutkinnoista. Kyseistä syyttäjäaluetta koskevasta kuviosta 5 nähdään sama kehityssuunta kuin muillakin edellä esiteltyillä syyttäjäalueilla.

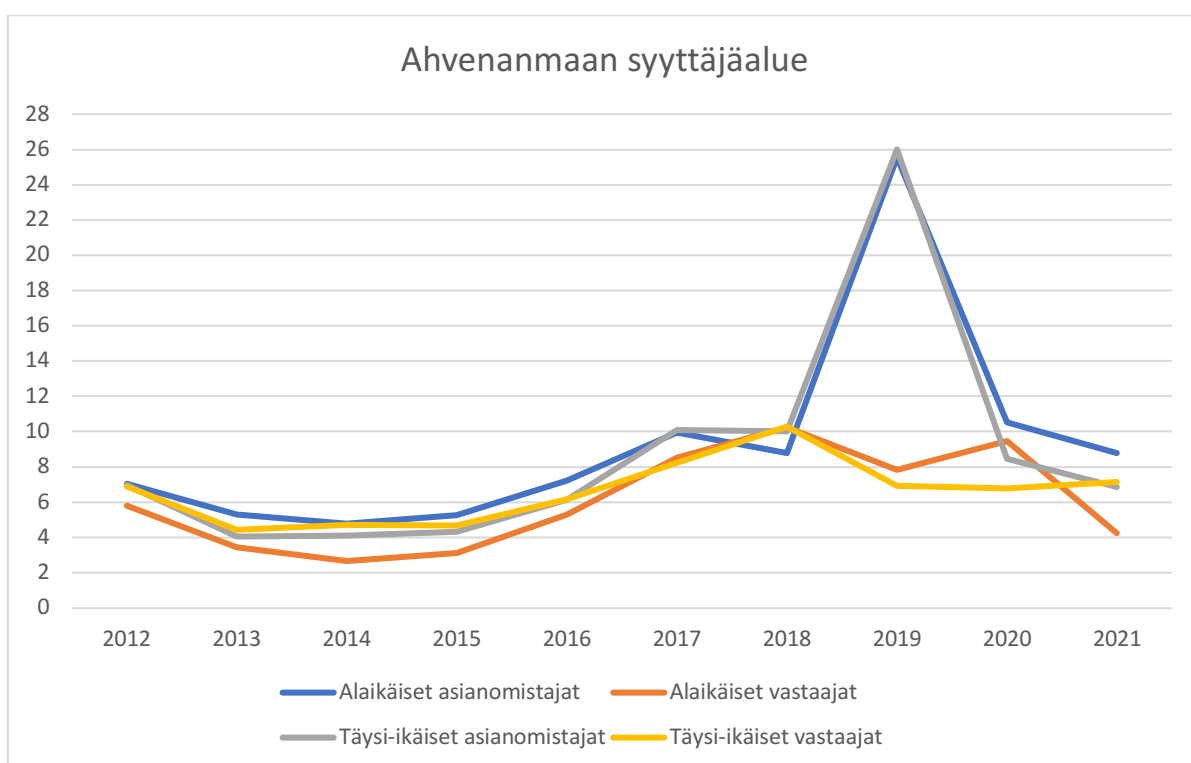
Kuvio 5. Esitutkintojen kesto Länsi-Suomen syyttäjäalueella.

Kymmenen vuoden aikana esitutkinta on alaikäisiä asianomistajia koskevissa asioissa kestänyt keskimäärin 6,6 kuukautta, ja alaikäisiä vastaajia koskevissa asioissa keskimäärin 5,5 kuukautta. Täysi-ikäisten kohdalla esitutkinta on kestänyt keskimäärin 7,5 kuukautta (asianomistajat) ja 5,8 kuukautta (vastaajat). Myös Länsi-Suomen syyttäjäalueella esitutkinnat ovat muuttuneet hitaammiksi, mutta muutos ei ole ollut yhtä merkittävää kuin muilla syyttäjäalueilla. Alaikäisten asianomistajien kohdalla esitutkinnat ovat hidastuneet tarkasteltavana olevien vuosien aikana on 32,7 % ja vastaajien kohdalla 32,1 %. Täysi-ikäisten esitutkinnat ovat puolestaan hidastuneet 46,2 % (asianomistajat) ja 42,5 % (vastaajat).

Ahvenanmaan syyttäjäalue

Viimeiseksi tarkastelemme Ahvenanmaan syyttäjäaluetta, jonka alueelle kuuluu Ahvenanmaan poliisilaitos. Kuvio 6 ilmenee esitutkintojen kestot Ahvenanmaan syyttäjäalueella. Viime vuosien aikana esitutkintojen ajallinen kesto on kääntynyt laskuun sekä täysi- että alaikäisten asianomistajien ja vastaajien kohdalla. Ahvenanmaalla alaikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnat ovat vuosien 2012-2021 aikana kestäneet keskimäärin 9,3 kuukautta ja alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnat 6,1 kuukautta. Täysi-ikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnat ovat kestäneet samalla ajanjaksolla 8,7 kuukautta ja vastaajia koskevat esitutkinnat 6,6 kuukautta. Ahvenanmaalla alaikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnat ovat kymmenen vuoden aikana hidastuneet 24,8 %, mutta alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnat ovat puolestaan nopeutuneet 27 %. Täysi-ikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnat ovat

nopeutuneet 1,8 % ja täysi-ikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnot hidastuneet 3,5 %. Kuten kuvio 6 ilmenee, vaihtelevuus esitutkintojen ajallisen keston suhteen on ollut Ahvenanmaan syyttäjälueella merkittävää. Esimerkiksi vuonna 2014 alaikäiset asianomistajat ovat odottaneet esitutkinnan valmistumista keskimäärin 4,8 kuukautta ja alaikäiset vastaajat ainoastaan 2,7 kuukautta, kun taas vuoden 2019 esitutkinnot ovat kestäneet alaikäisten asianomistajien kohdalla keskimäärin 25,6 kuukautta¹⁵¹ ja alaikäisten vastaajien kohdalla 7,9 kuukautta. Tämän vuoksi muutosprosentti ei anna Ahvenanmaan syyttäjälueesta todellista kuvaa siitä, millainen esitutkintojen kehitys on ollut viimeisien vuosien aikana, eikä kerro siitä, mihin suuntaan kehitys on tulevana vuosina mahdollisesti menossa.

Kuvio 6. Esitutkintojen kesto Ahvenanmaan syyttäjälueella.

Yhteenveto

Yhteenvetona voidaan todeta, että jokaisella syyttäjälueella esitutkintojen keskimääräiset kestot ovat kymmenen vuoden aikana hidastuneet, lukuun ottamatta alaikäisiä vastaajia ja täysi-ikäisiä asianomistajia koskevia Ahvenanmaan poliisilaitoksella toimitettuja esitutkintoja.

¹⁵¹ Ahvenanmaan syyttäjälueella tutkittavien rikosten lukumäärä on pienempi kuin muilla syyttäjälueilla. Jos siis Ahvenanmaan syyttäjälueella tulee esimerkiksi muutamia rikosepäilyjä, joissa tutkinta-aika on jostain syystä huomattavan pitkä, voi tämä näkyä rikosten lukumäärän vuoksi herkästi vuoden 2019 asianomistajia koskevien esitutkintojen keskimääräisen keston kaltaisena tilastopoikkeamana.

Eniten esitutkinnot ovat hidastuneet Itä-Suomen syyttäjäalueella, kymmenen vuoden aikana keskimäärin 85,6 %. Toiseksi eniten tutkinnot ovat hidastuneet Etelä-Suomen syyttäjäalueella: kymmenessä vuodessa keskimäärin 58,8 %. Pohjois-Suomen syyttäjäalueella kyseinen luku on puolestaan 50,0 % ja Länsi-Suomessa 38,4 %. Ahvenanmaalla esitutkinnot ovat hidastuneet alaikäisten asianomistajien sekä täysi-ikäisten vastaajien kohdalla (24,8 % ja 3,5 %), mutta nopeutuneet täysi-ikäisten asianomistajien ja alaikäisten vastaajien kohdalla (1,8 % ja 27 %).

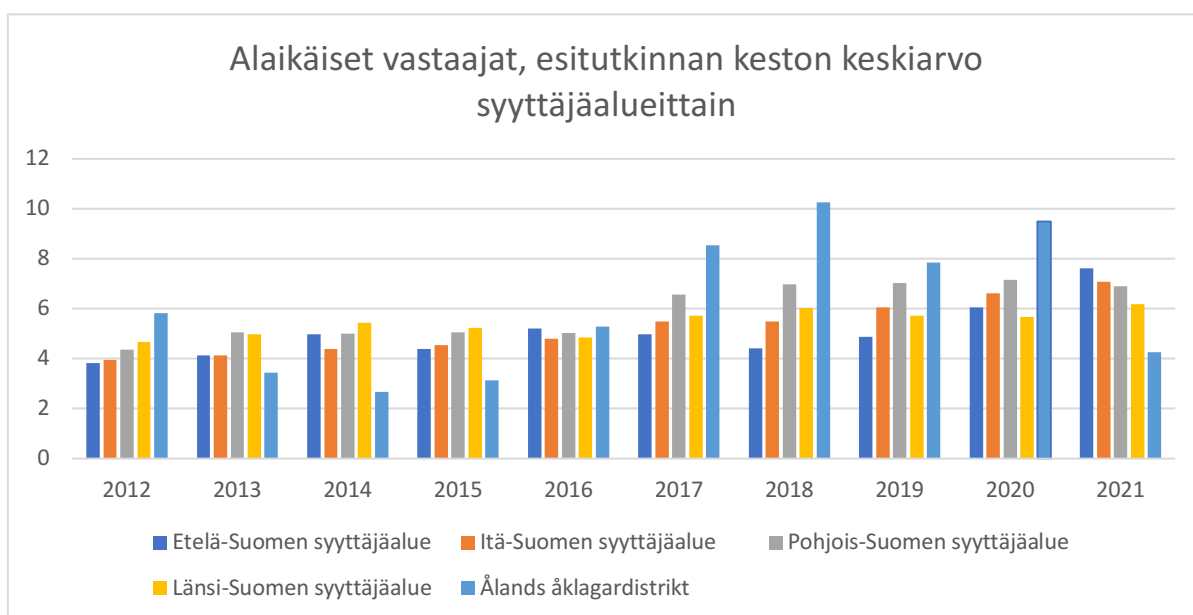
Vaikka muutosprosentteissa on merkittävää vaihtelua eri alueiden välillä, ei esitutkintojen keskimääräinen kesto eri alueilla ole vaihdellut paljoa. Pohjois-Suomen syyttäjäalueella kaikki alaikäisiä koskevat esitutkinnot suoritettiin keskimäärin 7,2 kuukaudessa. Etelä-Suomen sekä Itä-Suomen syyttäjäalueilla esitutkintojen keskimääräinen kesto koskien sekä alaikäisiä että täysi-ikäisiä vastaajia ja asianomistajia oli kaikkein nopein: 6,2 kuukautta. Länsi-Suomen syyttäjäalueella esitutkinnot kestivät keskimäärin hieman kauemmin: 6,4 kuukautta. Ahvenanmaan syyttäjäalueella esitutkinnot kestivät puolestaan pisimpään: 7,7 kuukautta. Esitutkintojen keskimääräiset kestot vaihtelivat siis eri syyttäjäalueilla ainoastaan 1,5 kuukautta. Mikään syyttäjäalue ei siis nouse erityisesti esille, kun tarkastellaan esitutkintojen keskimääräistä kestoa. Huolimatta esimerkiksi Itä-Suomen syyttäjäalueen suurista muutosprosentteista, keskimäärin esitutkinnot on suoritettu siellä nopeammin kuin muilla syyttäjäalueilla Etelä-Suomea lukuun ottamatta. Muutosprosentti on siis vain suuntaa antava luku siitä, miten esitutkintojen kestot ovat kehittyneet viimeisen kymmenen vuoden aikana, eikä sen perusteella voida ottaa kantaa esitutkintojen kesto.

Alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnot on suoritettu jokaisella syyttäjäalueella nopeimmin. Tällaisissa tapauksissa esitutkinnot ovat kestäneet 5,1 – 6,1 kuukautta, keskimäärin 5,6 kuukautta. Toiseksi nopeimmin on suoritettu täysi-ikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnot, jotka ovat kestäneet 5,6 – 6,7 kuukautta, keskimäärin 6,2 kuukautta. Sekä täysi-ikäisiä että alaikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnot ovat puolestaan kestäneet pidempään kuin vastaajia koskevat esitutkinnot. Alaikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnot ovat kestäneet 6,3 – 9,3 kuukautta, keskimäärin 7,3 kuukautta. Täysi-ikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnot ovat olleet hieman hitaampia: 7,2 – 8,7 kuukautta, keskimäärin 7,8 kuukautta.

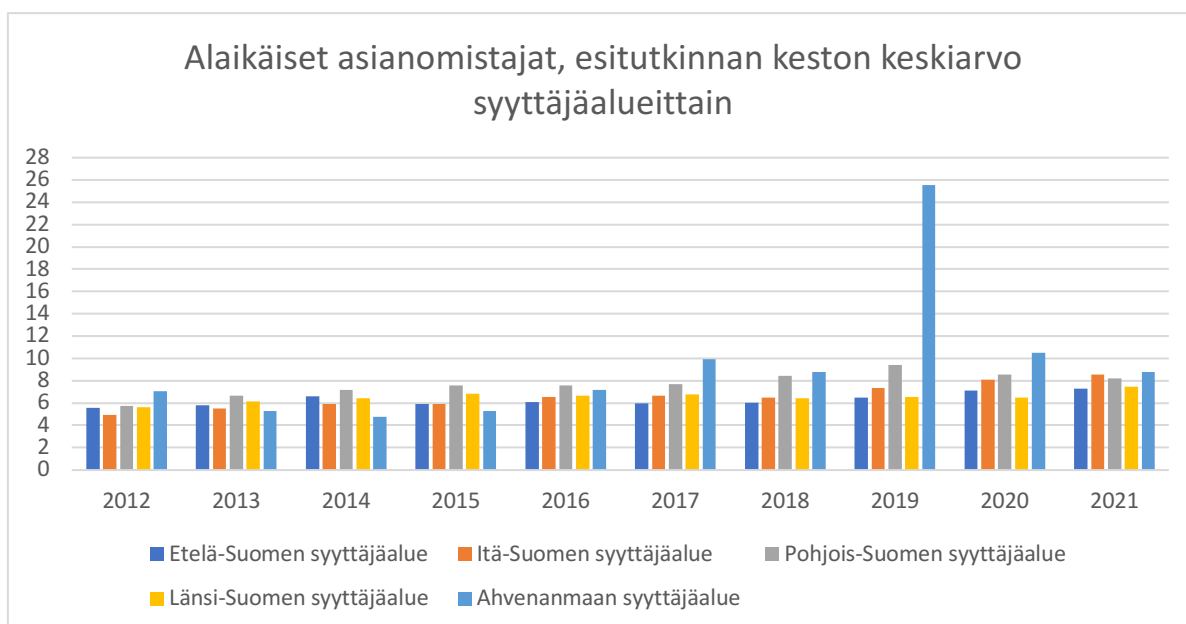
Tilastoista saaduista tiedoista voidaan päätellä, että alaikäisiä vastaajia koskeva kiireellisyysvaatimus vaikuttaa siihen, että lähtökohtaisesti heitä koskevat esitutkinnot on suoritettu nopeammin kuin muut esitutkinnot. Alaikäisten asianomistajien tilanne on kuitenkin

heikompi, vaikka myös heitä koskevat esitutkintatoimenpiteet on poliisihallituksen ohjeen mukaisesti suoritettava aina viipymättä. Myös kansainväliset sopimukset ym. velvoittavat toimittamaan esitutkinnan asianomistajina olevien lasten kohdalla nopeasti. Viranomaisen ohjeesta ja kansainvälisistä velvoitteista huolimatta alaikäiset asianomistajat joutuvat odottamaan esitutkinnan valmistumista keskimäärin lähes kaksi kuukautta kauemmin, kuin alaikäiset vastaajat.

Kaikista syyttäjälajeista Etelä-Suomen syyttäjälajilla alaikäisiä koskevat esitutkinnot suoritetaan keskimäärin nopeimmin. Ahvenanmaan syyttäjälajilla kyseiset esitutkinnot suoritetaan puolestaan hitaimmin. Alaikäisiä asianomistajia koskevissa tutkinnoissa on merkittävimpiä eroja alueittain, sillä esitutkintojen kesto vaihtelee eri syyttäjälajeilla jopa kolmella kuukaudella. Alaikäisten vastaajien kohdalla esitutkintojen kesto alueittain vaihtelee puolestaan ainoastaan yhdellä kuukaudella. Alaikäisten vastaajien tapauksissa keskimääräiset alueelliset erot ovat kaikkia syyttäjälajeita verratessa puolestaan noin yhden kuukauden mittaisia. Mielestäni pienet erot voivat selittyä sillä, että esitutkintojen keston tulee luonnollista hajontaa jo siitä syystä, että juttujen tutkinnallinen haastavuus vaihtelee asiaan liittyvien yksityiskohtien myötä. Seuraavista kuvioista (kuviot 7 ja 8) ilmenee esitutkintojen keston keskiarvot syyttäjälajittain sekä alaikäisten vastaajien että alaikäisten asianomistajien osalta.

Kuvio 7. Esitutkintojen kesto syyttäjälajittain koskien alaikäisiä vastaajia.

Kuvio 8. Esitutkintojen kesto syyttäjäalueittain koskien alaikäisiä asianomistajia.

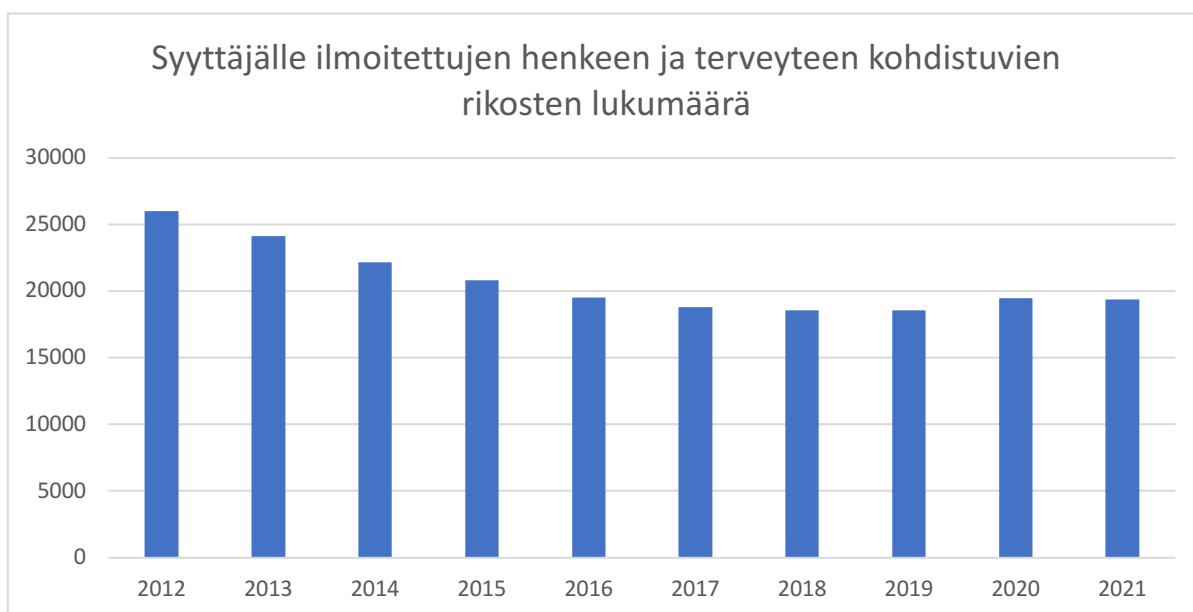
3.2.2 Tilastot rikoslajeittain

Seuraavaksi tarkastellaan esitutkintojen kestoja rikoslajeittain. Tutkimuksessa on otettu tarkasteluun henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, seksuaalirikokset, omaisuusrikokset sekä liikenne rikokset. Ensiksi esitellään, mitä rikosnimikkeitä kuhunkin rikoslajiin katsotaan kuuluvan, ja missä kyseisistä rikoksista säädetään. Tämän jälkeen käydään läpi rikoslajikohtaisia tilastoja.

Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset

Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista säädetään rikoslain 21 luvussa. Perustuslain 7.1 §:n mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Rikoslain 21 luvun säännöksillä suojataan näitä oikeushyviä. Kyseisen luvun rikokset voidaan jakaa tahallisiin henkirikoksiin, pahoinpitelyrikoksiin ja valmistelurikokseen, kuoleman- ja vammantuottamuksiin sekä vaarantamisrikoksiin. Tahallisia henkirikoksia ovat tappo, murha, surma ja lapsensurma. Pahoinpitelyrikoksiksi luetaan pahoinpitely sekä sen lievä ja törkeä tekemuoto. Valmistelurikoksella tarkoitetaan törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua. Kuoleman- ja vammantuottamusrikoksia ovat puolestaan kuolemantuottamus, kuolemantuottamuksen törkeä tekemuoto, vammantuottamus sekä sen törkeä tekemuoto. Vaarantamisrikoksia ovat rikoslain 21 luvun yhteydessä tappeluun osallistuminen, vaaran

aiheuttaminen, heitteillepano ja pelastustoimen laiminlyönti.¹⁵² Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista vakavin on murha, johon syyllistynyt tulee tuomita vankeuteen elinkaudeksi (RL 21:2.2). Lievä pahoinpitely on rikoslain 21 luvun rikoksista lievin, ja siihen syyllistynyt voidaan tuomita sakkorangaistukseen (RL 21:7 §). Vuonna 2021 syyttäjälle ilmoitettiin yhteensä 19 365 henkeen tai terveyteen kohdistunutta rikosta.¹⁵³ Pahoinpitelyrikoksia ilmoitettiin syyttäjälle yhteensä 17 773. Näistä pahoinpitelyjä oli 14 333, törkeitä pahoinpitelyjä 1296 ja lieviä pahoinpitelyjä 2144. Murhia ilmoitettiin syyttäjälle 123 ja tappoja 26, sekä tapon, murhan taikka surman yrityksiä 305. Surmia ja lapsensurmia ei kyseisenä vuonna ilmoitettu syyttäjälle ollenkaan. Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmisteluja ilmoitettiin syyttäjälle 14. Vammantuottamuksia ja törkeän vammantuottamuksia yhteensä 748, ja muita henkeen ja terveyteen kohdistuneita rikoksia 239.¹⁵⁴ Pahoinpitelyt ovat siis muodostaneet huomattavan osan kaikista henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista.¹⁵⁵ Syyttäjälle ilmoitettujen rikosten lukumäärä on ollut merkittävässä laskussa vuodesta 2012 vuoteen 2019, jonka jälkeen rikosten lukumäärä on noussut hieman vuosien 2020 ja 2021 aikana¹⁵⁶, kuten kuviosta 9 ilmenee.

Kuvio 9. Syyttäjälle ilmoitettujen henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten lukumäärä.

¹⁵² Lappi-Seppälä – Ojala 2022, s. 573-670.

¹⁵³ Tilastokeskus 2022, Rikos- ja pakkokeinotilastot.

¹⁵⁴ Tilastokeskus 2022, Rikos- ja pakkokeinotilastot.

¹⁵⁵ Tässä tutkielmassa ei ole mahdollista tarkastella tarkemmin vuosittain syyttäjälle ilmoitettujen rikosten lukumääriä rikoskohtaisesti, mutta lyhyesti voidaan todeta, että pahoinpitelyrikokset ovat vuosina 2012-2021 muodostaneet joka vuosi suhteessa suurimman osan ilmoitetuista henkeen ja terveyteen kohdistuneista rikoksista. Ks. Tilastokeskus 2022, Rikos- ja pakkokeinotilastot.

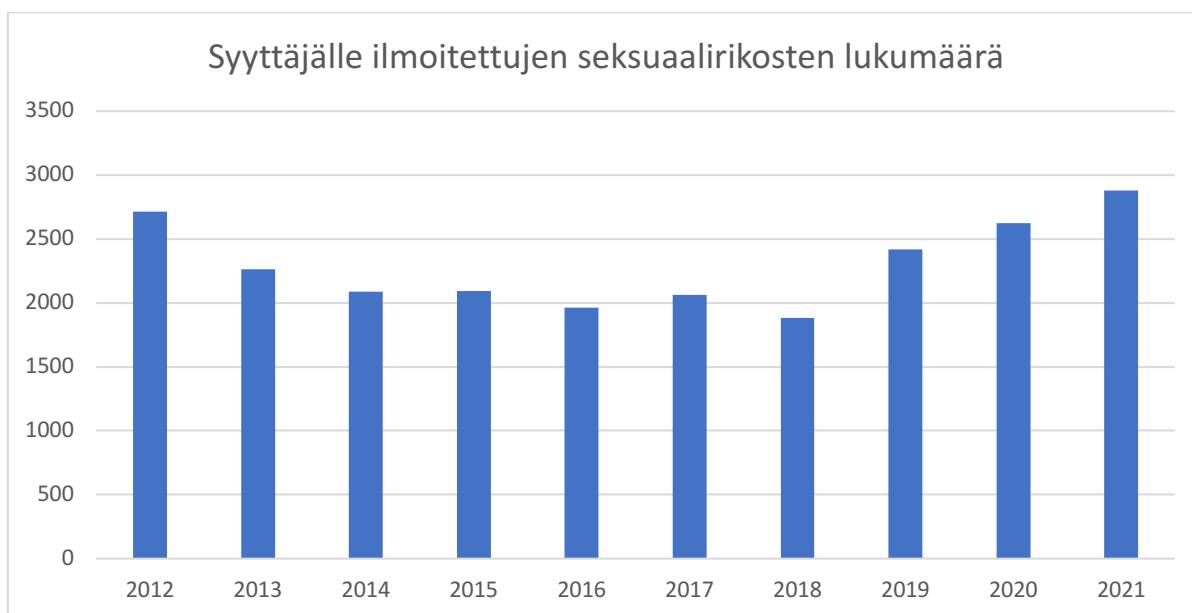
¹⁵⁶ Tilastokeskus 2022, Rikos- ja pakkokeinotilastot.

Seksuaalirikokset

Seksuaalirikoksista säädetään rikoslain 20 luvussa. Säännösten tehtävä on suojata seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Lisäksi lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskevissa säännöksissä on itsemääräämisoikeuden suojaamisen lisäksi otettu huomioon lapsen kypsyttömyyden vaikutus hänen kykyynsä tehdä itsenäisiä ratkaisuja.¹⁵⁷ Luvussa on säädetty rangaistavaksi raiskaus, törkeä raiskaus, seksuaalinen kajoaminen sekä törkeä seksuaalinen kajoaminen. Rangaistaviksi teoiksi on säädetty myös seksuaalinen hyväksikäyttö, seksuaalinen ahdistelu, seksuaalisen kuvan luvaton levittäminen. Lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia ovat puolestaan lapsenraiskaus, seksuaalinen kajoaminen lapseen, lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittäminen sekä edellä mainittujen rikosten törkeät tekemuodot. Lisäksi lapseen kohdistuneita seksuaalirikoksia ovat lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin, lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito sekä lasta seksuaalisesti esittävän esityksen seuraaminen. Lisäksi luvussa on omat säännökset koskien prostituutiota ja paritusta: seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö, korvauksen tarjoaminen nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta, lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin, paritus ja törkeä paritus. Ankarimman rangaistuksen seksuaalirikoksista voi saada törkeästä lapsenraiskauksesta: 4 – 12 vuotta vankeutta. Rangaistusasteikoltaan lievin teko on puolestaan seksuaalinen ahdistelu, josta voidaan tuomita sakkoa tai vankeutta enintään kuusi kuukautta. Vuonna 2021 seksuaalirikoksia ilmoitettiin syyttäjälle yhteensä 2878, joista lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä, törkeitä lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä ja törkeitä lapsenraiskauksia oli 1154. Raiskauksia ja törkeitä raiskauksia ilmoitettiin 1116, ja muita seksuaalirikoksia 608. Kaikista ilmoitetuista rikoksista lapsiin kohdistuneita seksuaalirikoksia on huomattavan paljon: 40 %. Myös muina vuosina seksuaalirikoksista merkittävä osa on kohdistunut lapsiin. Tilastot eivät anna todellista kuvaa lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista, sillä esimerkiksi lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittäminen ja lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin on tilastoitu muihin seksuaalirikoksiin.¹⁵⁸ Syyttäjälle ilmoitettujen seksuaalirikosten kokonaismäärä oli laskussa vuodesta 2012 vuoteen 2018, jonka jälkeen määrä lähti jälleen nousuun. Alla olevasta kuviosta 10 ilmenee syyttäjälle ilmoitettujen seksuaalirikosten lukumäärä vuodesta 2012 vuoteen 2021.

¹⁵⁷ Rautio – Ojala 2021, s. 512.

¹⁵⁸ Vuosien 2012-2021 aikana lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä, törkeitä lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä taikka törkeitä lapsenraiskauksia on ollut 35-52 % syyttäjälle ilmoitetuista rikoksista. Ks. Tilastokeskus 2022, Rikos- ja pakkokeinotilastot.

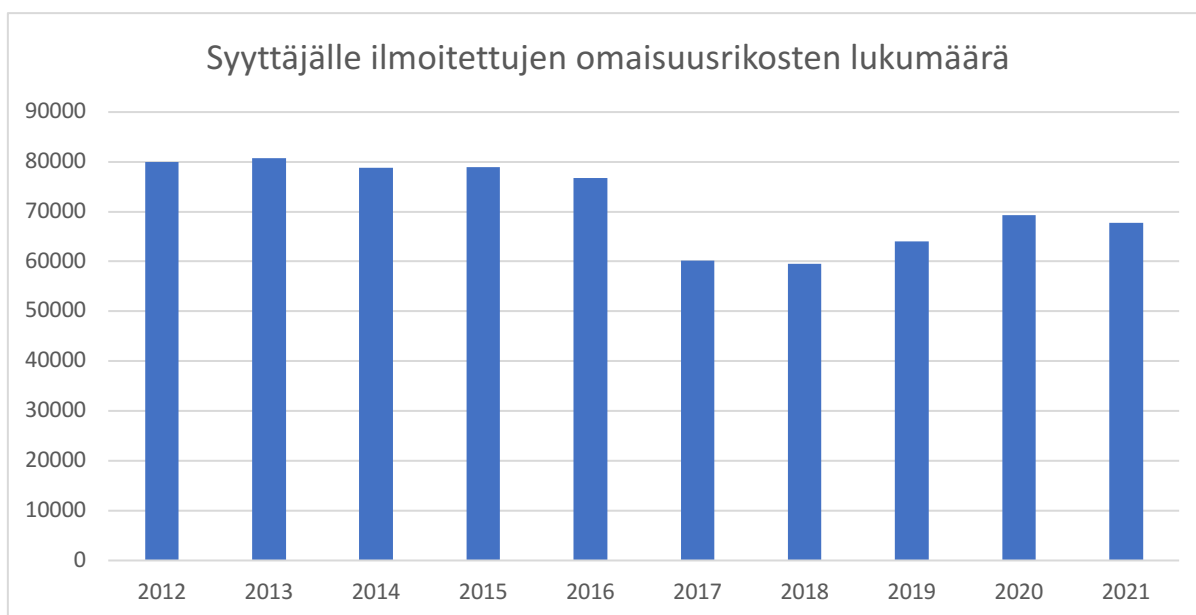
Kuvio 10. Syyttäjälle ilmoitettujen seksuaalirikosten lukumäärä.

Omaisuusrikokset

Omaisuusrikoksia ovat rikokset, joilla loukataan omistus- ja hallintaoikeuksia. Omaisuusrikoksia ovat rikoslain 28 luvussa säädettyt teot, sekä 31 luvun ryöstö-, 32 luvun kätkemis- ja 35 luvun vahingontekorikokset. Omaisuusrikoksille on ominaista se, että kohteena on esine tai rahatavara sellaisenaan.¹⁵⁹ Rikoslain 28 luvun omaisuusrikoksia ovat varkausrikokset, kavallusrikokset, luvaton käyttöä koskevat rikokset sekä muut rikoslain 28 luvussa säädettyt rikokset, kuten luvaton pyynti ja murtovälineen hallussapito. Omaisuusrikoksia vuonna 2021 ilmoitettiin syyttäjälle 67 740. Yleisimpiä omaisuusrikoksia ovat varkausrikokset (varkaus, törkeä varkaus näpistys), joita ilmoitettiin syyttäjälle yhteensä 30 032 kappaletta, joista näpistyksiä oli puolestaan 20 650. Petoksia ja lieviä petoksia ilmoitettiin yhteensä 19600 ja törkeitä petoksia 1048.¹⁶⁰ Kuvioista 11 ilmenee syyttäjälle ilmoitettujen omaisuusrikosten lukumäärä vuosilta 2012 – 2021.

¹⁵⁹ Lappi-Seppälä 2022, s. 877.

¹⁶⁰ Tilastokeskus 2022, Rikos- ja pakkokeinotilastot.

Kuvio 11. Syyttäjälle ilmoitettujen omaisuusrikosten lukumäärä.

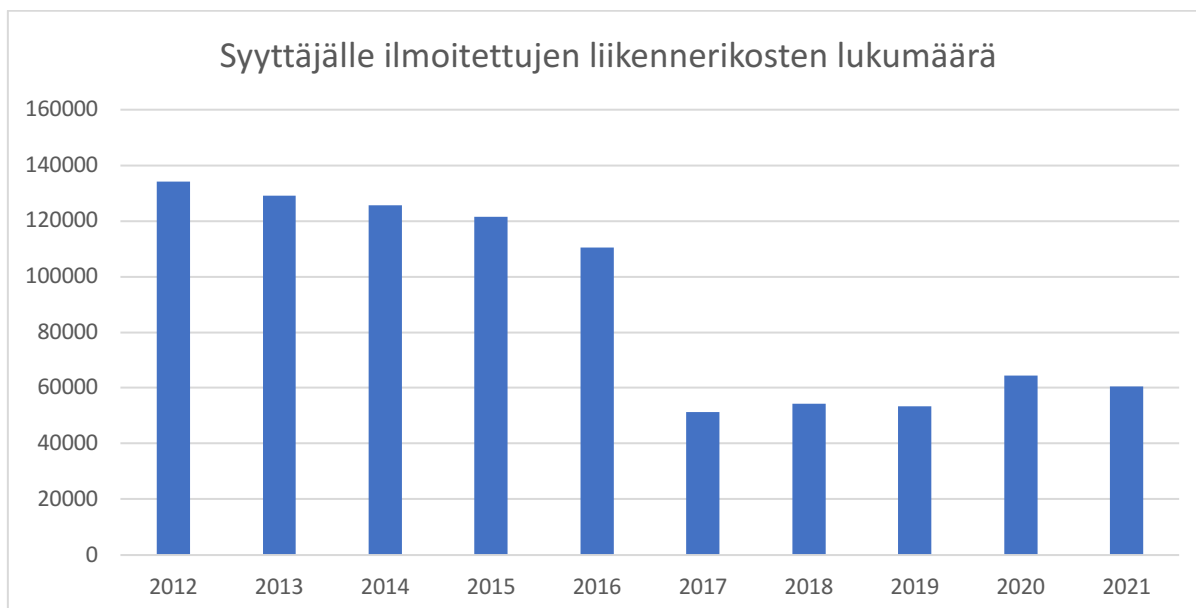
Liikenne rikokset

Liikenne rikoksissa rikosoikeudellinen vastuu ei edellytä vahingon syntymistä. Rangaistavuus on rajattu menettelyyn, joka on omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen turvallisuudelle.¹⁶¹ Liikenne rikoksista säädetään rikoslain 23 luvussa. Sen mukaan liikenne rikoksia ovat liikenneturvallisuuden vaarantaminen ja rattijuopumus sekä edellä mainittujen rikosten törkeät tekemuodot. Lisäksi liikenne rikoksia ovat myös vesi-, ilma- ja junaliikennejuopumukset, kulkuneuvon luovuttaminen juopuneelle sekä liikennejuopumus moottorittomalla ajoneuvolla. Myös kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta, liikennepako tieliikenteessä sekä liikenteen häirintä luetaan rikoslain mukaisiksi liikenne rikoksiksi. Liikenne rikoksia ilmoitettiin syyttäjälle vuonna 2021 yhteensä 60 681 kappaletta. Suurimman osan ilmoitetuista liikenne rikoksista muodostuu liikenneturvallisuuden vaarantamisesta ja liikennepaosta liikenteessä (16 341 kappaletta), rattijuopumuksista (17 156 kappaletta) ja kulkuneuvon kuljettamisesta oikeudetta (21 422 kappaletta).¹⁶² Syyttäjälle ilmoitettujen liikenne rikosten lukumäärä vuodesta 2012 vuoteen 2021 ilmenee kuviosta 12. Vuonna 2017 syyttäjälle ilmoitettujen liikenne rikosten lukumäärä on laskenut merkittävästi siitä syystä, että 1.12.2016 voimaan tuli laki sakon ja rikesakon määräämisestä (754/2010), jonka myötä osa

¹⁶¹ Tolvanen 2018, s. 303.

¹⁶² Tilastokeskus 2022, Rikos- ja pakkokeinotilastot.

liikenne rikoksista on käsitelty summaarisesti, mikä on vähentänyt syyttäjän käsiteltäväksi päätyvien asioiden määrää.¹⁶³

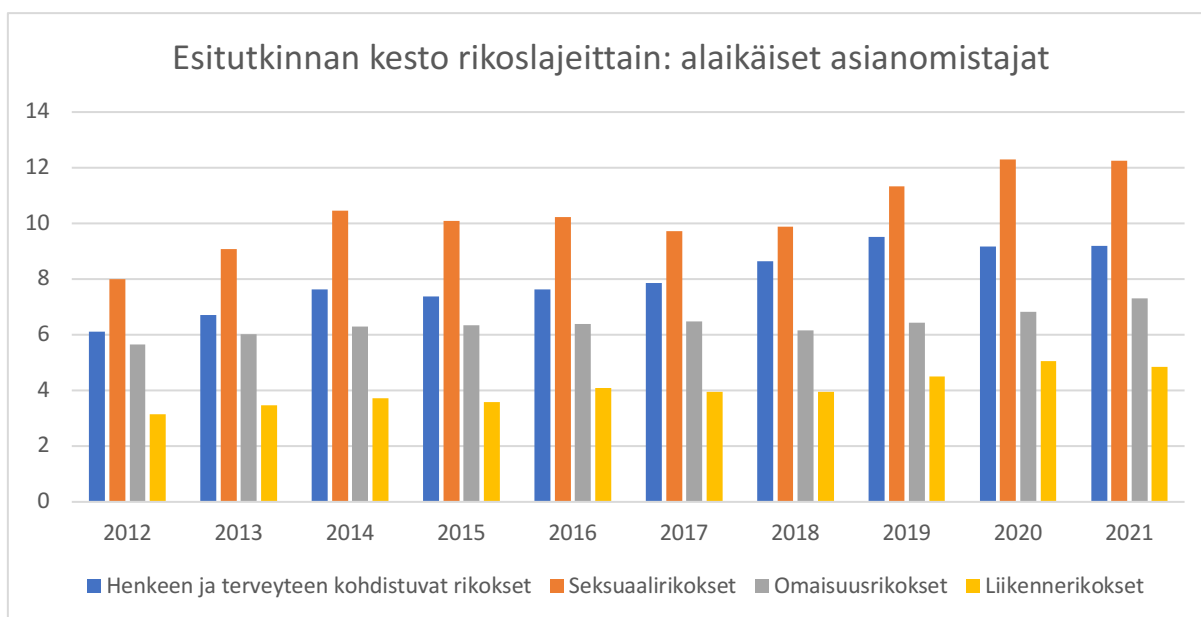

Kuvio 12. Syyttäjälle ilmoitettujen liikenne rikosten lukumäärä.

Esitutkintojen kesto rikoslajeittain

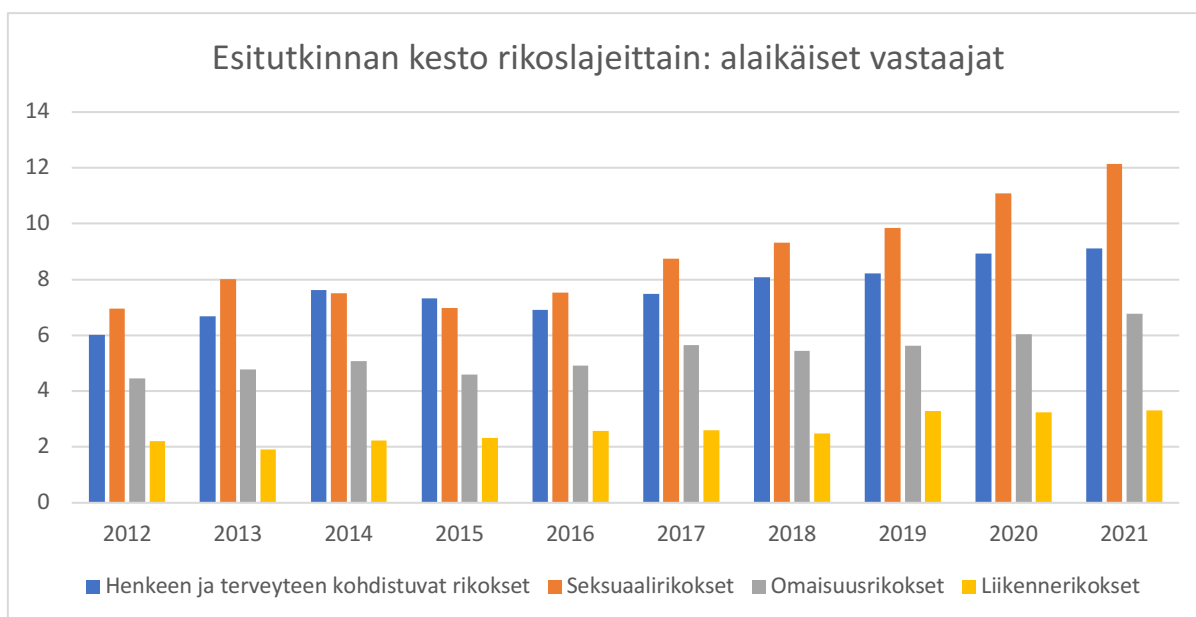
Seuraavaksi tarkastellaan esitutkintojen kestoja edellä mainituissa rikoslajeissa vuosien 2012-2021 ajalta. Tilastoista on ensinnäkin havaittavissa, että tutkintojen kesto vaihtelee merkittävästi eri rikoslajien välillä. Esitutkintojen kesto on seksuaalirikoksissa merkittävästi pidempi, kuin muissa tarkastelun kohteena olevissa rikoksissa. Lisäksi tilastoista voidaan nähdä, että kymmenen vuoden aikana esitutkintojen toimittamisaika on hidastunut. Merkittävin muutos on tapahtunut seksuaalirikoksissa ja henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa.

¹⁶³ Summaarisella menettelyllä tarkoitetaan tuomioistuinten ulkopuolella tapahtuvaa rikosasioiden käsittelyä. Ks. Jokela 2018, s. 6.

Kuvio 13. Esitutkinnojen kesto rikoslajeittain koskien alaikäisiä asianomistajia.

Kuviosta 13 ilmenee esitutkinnojen kesto edellä esiteltyjen rikoslajien osalta silloin, kun esitutkinnaissa asianomistajana on ollut lapsi. Alaikäisiä seksuaalirikosten uhreja koskevat esitutkinnaat ovat kymmenessä vuodessa hidastuneet 53,3 %: vuonna 2012 esitutkinnojen keskimääräinen kesto kyseisessä rikoslajissa on ollut 8,0 kuukautta, kun vuonna 2021 esitutkinnaat kestivät keskimäärin jo 12,3 kuukautta. Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset ovat hidastuneet lähes saman verran: 50,4 %. Edellä mainitussa rikoslajissa esitutkinnaat kestävät keskimäärin kuitenkin hieman lyhyemmän aikaa: vuonna 2012 esitutkinnaat ovat kestäneet henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa 6,1 kuukautta ja vuonna 2021 9,2 kuukautta. Lapsiin kohdistuneissa omaisuusrikoksissa muutos on ollut hieman hitaampaa: omaisuusrikoksissa esitutkinnaat ovat hidastuneet kymmenen vuoden aikana 29,2 %, kun taas liikenne-rikoksisten osalta esitutkinnaat ovat hidastuneet 54,1 %. Vuonna 2012 alaikäiseen kohdistuneen omaisuusrikoksen esitutkinna kesti keskimäärin 5,7 kuukautta, kun vuonna 2021 se oli jo 7,3 kuukautta. Liikenne-rikosten tutkiminen on ollut nopeampaa: vuonna 2012 esitutkinnaan keskimääräinen kesto oli 3,1 kuukautta ja vuonna 2021 4,8 kuukautta. Henkeen tai terveyteen kohdistuvien rikosten, sekä etenkin seksuaalirikosten esitutkinna on siis ollut keskimäärin huomattavasti hitaampaa kuin liikenne- tai omaisuusrikosten tutkinna. Kutakin rikoslajia tarkastellaan vielä erikseen tarkemmin jäljempänä.

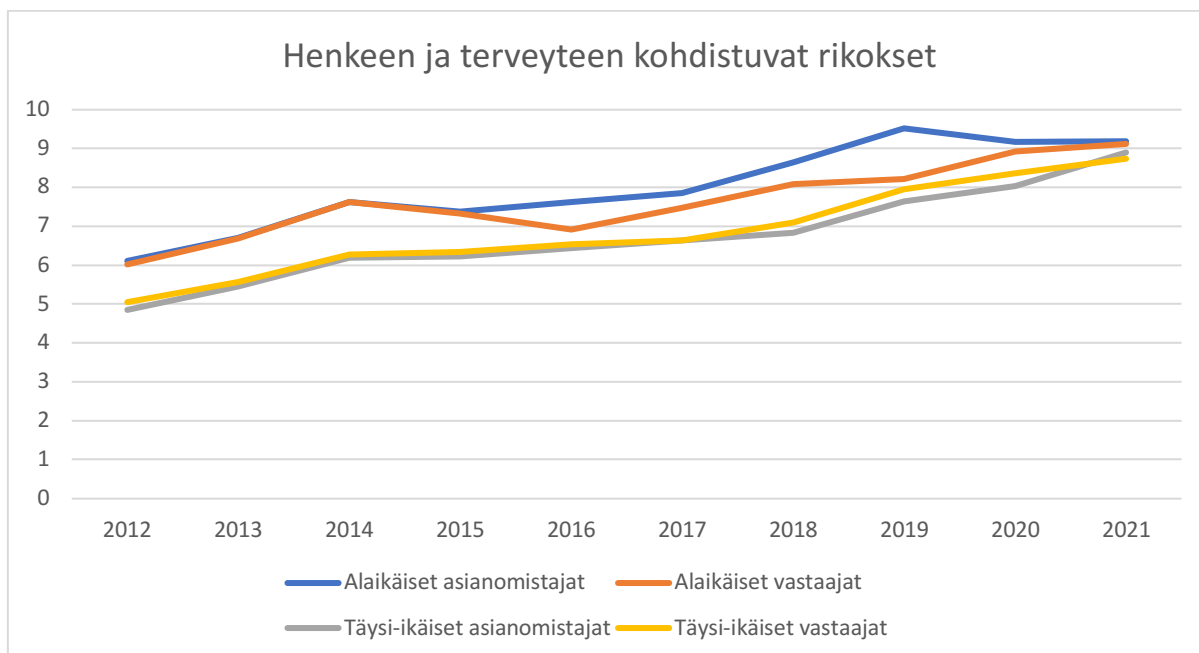

Kuvio 14. Esitutkimusten kesto rikoslajeittain koskien alaikäisiä vastaajia.

Kuviosta 14 ilmenee esitutkimusten ajallinen kesto tilanteissa, joissa alaikäinen on puolestaan ollut rikoksesta epäiltyä. Kyseisestä kuviosta on nähtävissä, että esitutkimusten ajallinen kesto on hidastunut kaikissa rikoslajeissa. Seksuaalirikoksissa muutos on ollut kaikkein merkittävintä: vuonna 2012 seksuaalirikoksen tutkinta kesti keskimäärin 7,0 kuukautta, mutta vuonna 2021 keskimääräinen kesto oli jo 12,2 kuukautta. Kymmenessä vuodessa esitutkimusten keskimääräinen kesto seksuaalirikosten osalta on siis hidastunut 74,8 %. Henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa esitutkinnot ovat hidastuneet 51,5 %. Vuonna 2012 tutkinta edellä mainitussa rikoslajissa kesti keskimäärin 6,0 kuukautta, kun vuonna 2021 keskimääräinen kesto oli jo 9,1 kuukautta. Myös omaisuusrikoksissa ja liikenne-rikoksissa esitutkinnan keston hidastuminen on ollut merkittävää: omaisuusrikoksissa 52,0 % ja liikenne-rikoksissa 50,5 %. Alaikäisiä vastaajia koskevat omaisuusrikosten esitutkinnot ovat kestäneet vuonna 2012 keskimäärin 4,5 kuukautta ja vuonna 2021 jo 6,8 kuukautta. Liikenne-rikoksia koskevat esitutkinnot ovat puolestaan vuonna 2012 kestäneet keskimäärin 2,2 kuukautta ja vuonna 2021 3,3 kuukautta. Merkittävästä prosentuaalisesta hidastumisesta huolimatta liikenne-rikokset käsitellään siis edelleen suhteellisen nopeasti alaikäisen ollessa asiassa vastaajana.

Seuraavista kuvioista (kuviot 15 – 18) ilmenee esitutkinnan keskimääräinen kesto rikoslajeittain alaikäisten asianomistajien ja vastaajien kesken. Vertailun vuoksi kuvioista ilmenee myös se, millainen esitutkimusten kesto näissä rikoslajeissa on silloin, kun asianomistaja tai vastaaja on täysi-ikäinen henkilö. Kuvioiden 15-18 tarkastelun yhteydessä

otetaan huomioon myös se, mihin suuntaan esitutkintojen ajallinen kesto on kymmenen vuoden aikana kehittynyt.

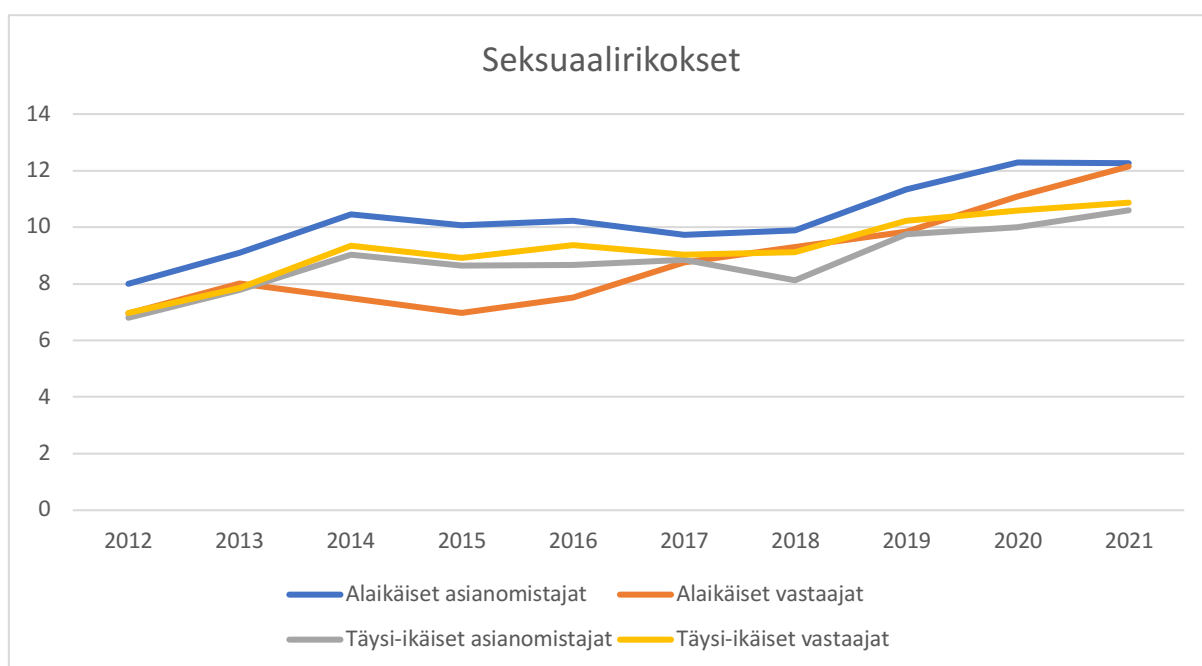
Kuvio 15. Esitutkintojen kesto henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa.

Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset

Kuvio 15 esittää esitutkintojen kestoja henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa. Kyseisestä kuviosta on ensinnäkin nähtävissä, että henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa alaikäisiä koskevat esitutkinnat kestävät keskimäärin kauemmin, kuin täysi-ikäisiä koskevat esitutkinnat. Alaikäiset asianomistajat ovat joutuneet odottamaan esitutkinnan valmistumista keskimäärin 8,0 kuukautta ja alaikäiset vastaajat puolestaan 7,6 kuukautta. Täysi-ikäisiä koskevat esitutkinnat ovat olleet hieman nopeampia: asianomistajien kohdalla 6,7 kuukautta ja vastaajien kohdalla 6,9 kuukautta. Lisäksi kuviosta 15 nähdään, että jokaisen osapuolen kohdalla esitutkintojen kestot ovat hidastuneet tarkastelun kohteena olevien vuosien aikana. Henkeen ja terveyteen kohdistuneiden rikosten esitutkinnat ovat vuosien aikana hidastuneet alaikäisten asianomistajien kohdalla 50,4 % ja alaikäisten vastaajien kohdalla 51,5 %. Täysi-ikäisten kohdalla kyseiset luvut ovat puolestaan 83,5 % (asianomistajat) ja 73,1 % (vastaajat). Alaikäisten kohdalla esitutkinnat ovat hidastuneet hieman maltillisempaa vauhtia, vaikka tutkintojen pituus onkin kasvanut huomattavasti. Kuviosta 15 voidaankin nähdä, että vielä vuonna 2012 alaikäisiä ja täysi-ikäisiä koskevien tutkintojen välillä oli suurempaa hajontaa alaikäisiä koskevien esitutkintojen ollessa hitaampia, kun taas vuonna 2021 ne ovat kestäneet keskimäärin lähes yhtä kauan.

Seksuaalirikokset

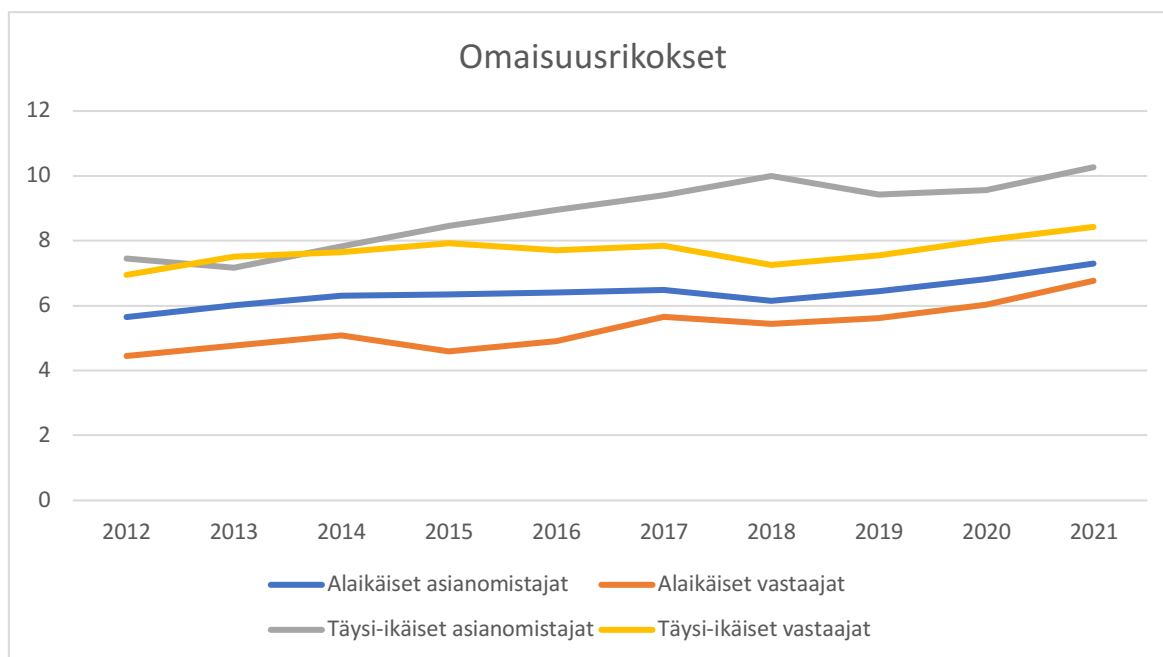
Kuviosta 16 nähdään esitutkintojen keskimääräinen kesto ja kehitys kymmenessä vuodessa seksuaalirikosten osalta. Kyseisestä kuviosta ilmenee, että seksuaalirikoksissa esitutkinta on kaikkein hitainta alaikäisten asianomistajien kohdalla. Keskimäärin alaikäiseen kohdistuneiden seksuaalirikosten tutkinta kymmenen vuoden aikana on kestänyt 10,3 kuukautta. Viimeisten vuosien aikana tutkinta on kuitenkin kestänyt jo yli vuoden. Alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnat ovat kestäneet puolestaan keskimäärin 8,8 kuukautta. Kuviosta 16 nähdään, että vuoden 2015 jälkeen alaikäisiä vastaajia koskevat tutkinnat ovat hidastuneet tasaiseen tahtiin, ja vuonna 2021 tutkinta on kestänyt lähes yhtä kauan kuin alaikäisten asianomistajien kohdalla: 12,2 kuukautta. Täysi-ikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnat ovat seksuaalirikoksissa kestäneet keskimäärin 8,8 kuukautta ja täysi-ikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnat puolestaan 9,2 kuukautta. Seksuaalirikokset käsitellään siis keskimäärin hitaammin silloin, kun rikoksen asianomistaja tai vastaaja on lapsi. Kuten henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa, myös seksuaalirikoksissa kuviosta 16 on nähtävissä esitutkintojen keston hidastuminen kymmenen vuoden aikana. Alaikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnat ovat hidastuneet 53,3 % ja alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnat 74,8 %. Täysi-ikäisten kohdalla esitutkinnat ovat puolestaan hidastuneet 55,9 % (asianomistajat) ja 56,0 % (vastaajat). Kaikkien osapuolten kohdalla esitutkinnat ovat siis keskimäärin hidastuneet merkittävästi, mutta kaikkein eniten alaikäisten vastaajien kohdalla.

Kuvio 16. Esitutkintojen kesto seksuaalirikoksissa.

Omaisuusrikokset

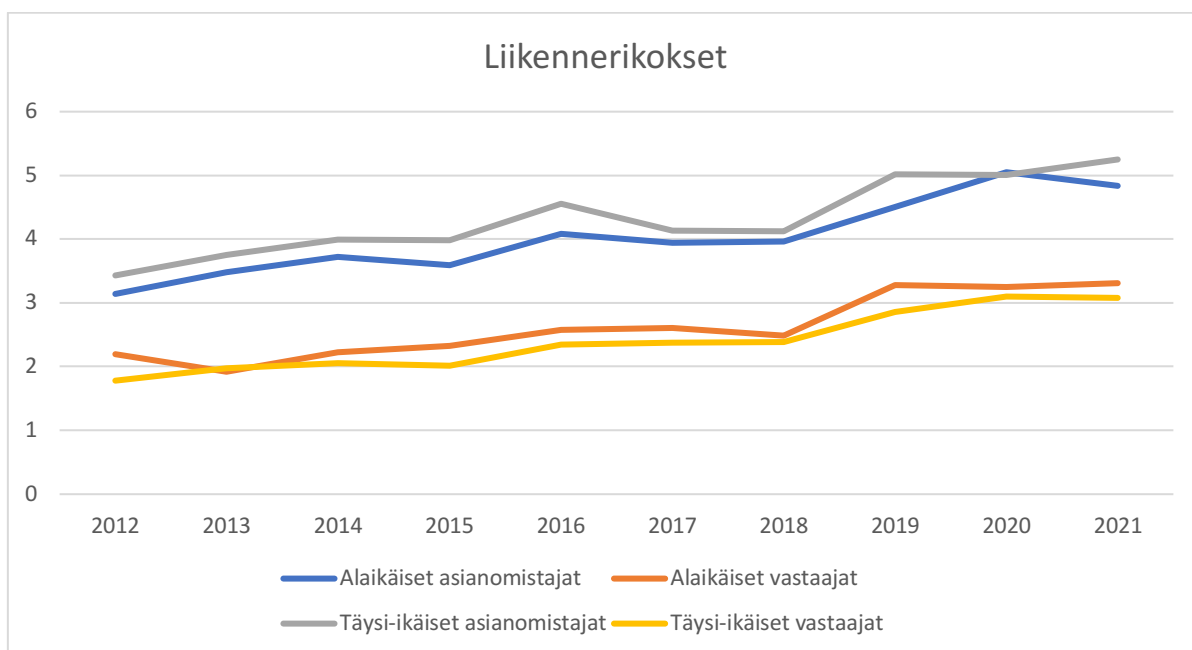
Kuviosta 17 nähdään esitutkintojen keskimääräinen kesto ja kehitys omaisuusrikoksissa. Omaisuusrikoksia koskevissa esitutkinnoissa on suurempaa hajontaa eri osapuolten välillä, kuin henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten tai seksuaalirikosten esitutkinnoissa. Selkeästi nopeimmin käsitellään esitutkinnot sellaisissa omaisuusrikoksissa, joissa vastaaja on alaikäinen. Kuviosta 17 ilmenee, että myös alaikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnot käsitellään nopeammin kuin täysi-ikäisiä asianomistajia tai vastaajia koskevat esitutkinnot. Omaisuusrikoksia koskevat esitutkinnot ovat alaikäisten kohdalla kestäneet kymmenen vuoden aikana keskimäärin 6,4 kuukautta (asianomistajat) ja 5,3 kuukautta (vastaajat). Täysi-ikäisten kohdalla esitutkinnot ovat puolestaan kestäneet 8,9 kuukautta (asianomistajat) ja 7,7 kuukautta (vastaajat). Omaisuusrikosten kohdalla lapsilla on siis täysi-ikäisiä henkilöitä parempi asema esitutkinnan ajallisen keston suhteen. Sama trendi on kuitenkin havaittavissa myös omaisuusrikoksissa, kuin edellä esiteltyissä rikoslajeissa: esitutkinnot näyttävät kymmenen vuoden aikana tasaisesti hidastuneen. Alaikäisiä koskevat esitutkinnot ovat hidastuneet 29,2 % (asianomistajat) ja 52,1 % (vastaajat). Täysi-ikäisiä koskevat luvut ovat puolestaan 37,7 % (asianomistajat) ja 21,3 % (vastaajat). Omaisuusrikoksia koskevat esitutkinnot eivät ole siis hidastuneet yhtä merkittäväällä tavalla kuin edellä esiteltyt rikoslajit.

Kuvio 17. Esitutkintojen kesto omaisuusrikoksissa.

Liikenneirikokset

Viimeiseksi tarkastelemme esitutkintojen kestoja liikenneirikoksissa. Kuvioista 18 ilmenee, että kyseisessä rikoslajissa sekä alaikäisiä että täysi-ikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnot käsitellään huomattavasti hitaammin kuin alaikäisiä tai täysi-ikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnot. Asianomistajia koskevat esitutkinnot on suoritettu keskimäärin 4,0 kuukaudessa (alaikäiset) ja 4,3 kuukaudessa (täysi-ikäiset). Vastaajia koskevat esitutkinnot ovat puolestaan kestäneet keskimäärin 2,6 kuukautta (alaikäiset) ja 2,4 kuukautta (täysi-ikäiset). Liikenneirikosten esitutkinnoissa ei siis näytä olevan merkittäviä eroja sillä, onko kyse alaikäisestä vai täysi-ikäisestä osapuolesta, vaan merkitystä on osapuolten prosessuaalisella asemalla. Edelleen sama trendi jatkuu myös liikenneirikosten osalta: tutkinnot näyttävät hidastuneen kymmenen vuoden aikana tasaisesti. Asianomistajia koskevien liikenneirikosten esitutkinnot ovat kymmenessä vuodessa hidastuneet 54,1 % (alaikäiset) ja 53,1 % (täysi-ikäiset). Vastaajien osalta kyseiset luvut ovat 50,0 % (alaikäiset) ja 73,0 % (täysi-ikäiset). Vaikka liikenneirikoksia koskevat esitutkinnot eivät keskimäärin kestä kuin muutamia kuukausia, kehityssuunta on kuitenkin huolestuttava: kymmenessä vuodessa kaikkien osapuolten osalta tutkintojen kesto on hidastunut vähintään 50,0 %.

Kuvio 18. Esitutkintojen kesto liikenneirikoksissa.

Yhteenveto

Edellä mainittujen tilastojen valossa voidaan todeta, että etenkin vakavammissa rikoksissa, henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa lasten asema on esitutkinnojen ajallisen keston

suhteen heikompi kuin täysi-ikäisten asianosaisten asema. Vuosien 2012 – 2021 aikana alaikäisiä koskevat esitutkinnot henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa kesti poikkeuksetta keskimäärin pidempään, kuin täysi-ikäisiä koskevat esitutkinnot samassa rikoslajissa. Myös seksuaalirikoksissa alaikäisten tilanne on heikompi täysi-ikäisiin verrattuna. Alaikäisiä asianomistajia koskevat seksuaalirikosten tutkinnot ovat olleet kymmenen vuoden tarkastelun aikana hitaimpia. Alaikäisten vastaajien osalta tilanne on ollut hieman parempi: välillä alaikäisiä vastaajia koskevat seksuaalirikosten esitutkinnot on toimitettu keskimäärin nopeammin kuin täysi-ikäisiä koskevat seksuaalirikostutkinnot. Tilanne on kuitenkin huonontunut merkittävästi, ja viime vuosina alaikäiset vastaajat ovat joutuneet odottamaan esitutkinnot valmistumista keskimäärin kauemmin kuin täysi-ikäiset osapuolet. Liikenne rikosten esitutkintojen keston suhteen näyttää, että osapuolten iällä ei ole suurta merkitystä esitutkinnot kestoon, vaan asianomistajat ovat joutuneet odottamaan esitutkinnot valmistumista keskimäärin kauemmin kuin vastaajat. Tutkimuksen kohteena olevista rikoslajeista ainoastaan omaisuusrikosten suhteen alaikäisiä koskevat esitutkinnot onnistutaan suorittamaan keskimäärin nopeammin, kuin täysi-ikäisiä koskevat esitutkinnot.

Vuodesta 2012 vuoteen 2021 jokaisen rikoslajin kohdalla kehityssuunta on ollut sama: esitutkinnot ovat hidastuneet riippumatta osapuolen iästä, prosessuaalisesta asemasta tai esitutkinnot kohteena olevasta rikoksesta. Merkittävimmät muutokset ovat tapahtuneet henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa: keskimäärin esitutkinnot ovat hidastuneet kyseisessä rikoslajissa 64,6 %. Lähes yhtä paljon esitutkinnot ovat hidastuneet seksuaalirikoksissa: kyseinen luku niiden kohdalla on 60,0 %. Myös liikenne rikoksissa esitutkintojen hidastuminen on ollut merkittävää: kymmenen vuoden aikana 57,6 %. Omaisuusrikoksissa tässäkin suhteessa tilanne on huomattavasti parempi kuin edellä mainituilla rikoslajeilla: omaisuusrikokset ovat hidastuneet kymmenessä vuodessa 35,1 %.

3.3 Haastattelu

Tilastotietojen lisäksi tutkielmaan haluttiin käytännön näkökulmaa esitutkintojen toimittamisesta lapsiin liittyvissä rikoksissa, jotta tilastoista ilmeneviä ilmiöitä voidaan ymmärtää paremmin. Tämän vuoksi tutkielmaa varten haastateltiin lapsiin liittyvissä rikosasioissa toimivaa rikostutkinnanjohtajaa. Haastattelu toteutettiin temahaastatteluna eli puolistrukturoituna haastatteluna. Ensimmäinen teema koostui poliisin käytännön työhön

liittyvistä kysymyksistä. Toisena teemana olivat poliisin resurssit ja kolmantena tulevan esitutkintalain muutoksen vaikutukset poliisin työhön. Seuraavissa kappaleissa käydään läpi haastattelun sisältö ja haastateltavan näkemykset eri teemoihin.

3.3.1 Tutkittavien asioiden priorisointi

Käytännön työtä koskevat haastattelukysymykset liittyivät esimerkiksi lapsia koskevien juttujen priorisointiin sekä lapsiin liittyvien esitutkintojen kestoon vaikuttaviin erityispiirteisiin. Haastateltava kertoi, että aina lasta koskevaa esitutkintaa aloitettaessa, jokaisen jutun kohdalla tehdään erikseen kiireellisyysarvio yhteistyössä lastensuojeluviranomaisten kanssa. Haastateltava korosti lastensuojelun tietojen merkitystä kiireellisyysarvion suhteen esimerkiksi silloin, kun kyse on perheen sisäisestä rikosepäilystä. Perheen sisäisessä rikosepäilyssä on aina olemassa rikoksen jatkamisvaara taikka rikoksen selvittämisen vaikeuttamisvaara.¹⁶⁴ Lisäksi perheensisäisen rikosepäilyn kiireellisyyden arvioinnissa kiireellisyyttä voi puoltaa haastateltavan mukaan myös se, onko perheeseen kohdistunut esimerkiksi aiempaa rikosepäilyä, tai onko perheestä ollut aiempaa lastensuojelullista huolta. Jos kyse puolestaan on perheen ulkopuolisesta rikosepäilystä, arvioidaan erikseen, liittykö tilanteeseen jatkamis- taikka vaikeuttamisvaara. Haastateltavan mukaan kiireellisyysarviossa otetaan huomioon myös lapsen ikä: hyvin pienet, esimerkiksi 4-5 vuotiaat lapset tulee kuulla nopeasti, jotta lapsi osaisi kertoa mahdollisimman paljon tapahtuneeseen liittyen. Lisäksi kiireellisyysarvioon vaikuttaa epäillyn rikoksen vakavuus: esimerkiksi epäily törkeästä lapsenraiskauksesta tulee käsitellä nopeammin kuin lapseen kohdistunut seksuaalirikosepäily, jossa lapselle on lähetetty seksuaalissävyytteisiä viestejä. Haastateltavan mukaan lapsiin liittyviä rikosasioita tutkivat hoitavat yleensä päätoimenaan ainoastaan lapsirikosjuttuja. Tällöin kaikki jutut ovat jo lähtökohtaisesti kiireellisesti suoritettavia, mikä tekee juttujen priorisoinnista hankalaa.

3.3.2 Lapsen edun periaatteen huomioiminen esitutkinnassa

Haastateltavan mukaan lapsen edun periaate otetaan huomioon esitutkinnan kaikissa vaiheissa, mutta sen määrittäminen voi olla haastavaa ja eri viranomaisille periaate voi tarkoittaa eri

¹⁶⁴ Jatkamisvaarasta on kyse silloin, jos epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän jatkaa rikollista toimintaa. Vaikeuttamisvaara on puolestaan käsillä silloin, kun on syytä epäillä, että epäilty vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan taikka rikoskumppaniin. Ks. esim. *Helminen – Fredman – Kanerva – Tolvanen – Viitanen ym.* 2014, s. 828. Ks. myös *Saukoniemi – Rantaeskola* 2014, s. 49.

asioita. Haastateltava katsoo, että lapsen edun periaate toteutuu silloin, kun mahdollisimman moni lapsen oikeuksista toteutuu.¹⁶⁵ Kuitenkin, vaikka lapsella on esimerkiksi oikeus ilmaista mielipiteensä, ei kuuleminen välttämättä ole aina lapsen edun mukaista. Myös tässä harkinnassa tehdään yhteistyötä lastensuojelun kanssa. Esitutinnan alussa tehtävän kiireellisyysarvioinnin yhteydessä lapsen etu huomioidaan esitutkintojen keston suhteen käytännössä ainoastaan sen järjestyksen suhteen, miten tutkittavana olevat jutut priorisoidaan. Haastateltavan mukaan esimerkiksi tavoiteaikoja esitutinnan suorittamiselle ei voida asettaa, sillä tilanteet voivat muuttua hetkessä, jos tutkittavaksi tulee esimerkiksi merkittävästi vakavampi ja tutkinnallisesti työlämpi rikos; *”käytännössä se on niiden juttujen laittamista järjestykseen, jotka meidän ryhmällä on hoidettavana sillä hetkellä”*. Haastateltavan mukaan käytössä ei ole myöskään esimerkiksi tarkistuslistaa, mitä lapsen edun periaatteen suhteen asiassa tulisi huomioida.

3.3.3 Erityispiirteet lapsia koskevissa esitutkinnoissa

Lapsia koskeviin esitutkintoihin liittyy useita sellaisia erityispiirteitä, jotka vaikuttavat rikosten esitutinnan toimittamisaikaan. Haastateltava kertoo, että lapseen kohdistuneissa seksuaalirikosepäilyissä käytetään käytännössä aina pakkokeinoja. Lapsiin kohdistuneissa seksuaalirikosepäilyissä erityispiirteenä on se, että asiassa pyritään usein selvittämään, onko epäillyllä seksuaalista kiinnostusta lapsiin. Kun asiasta on saatu asianomistajan kuulemisen jälkeen tarkempia tietoja, tehdään kotietsintä ja takavarikoidaan tietotekniset laitteet. Esimerkkinä haastateltava kertoo tapauksen, jossa lapsen kanssa työskennellyttä henkilöä epäiltiin lapseen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta. Asianomistajana olleen pienen lapsen kertomus oli kuitenkin kehitystasonsa mukaisesti ’ohut’, ja asiassa ei ollut muuta näyttöä kuin molempien osapuolten kertomukset. Jos asia olisi toimitettu tällaisenaan syyttäjälle, olisi tapauksesta tullut hyvin todennäköisesti syyttämättäjättämispäätös. Asiassa päätettiin kuitenkin tehdä kotietsintä ja epäillyn kotoa löytyi materiaalia, joka viittasi siihen, että epäillyllä oli seksuaalista kiinnostusta lapsia kohtaan. Myöhemmin tuomioistuimien otti kotietsinnän yhteydessä löytyneet todisteet huomioon lapsen kertomusta tukevana, ja epäilty tuomittiin syylliseksi törkeään lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön.

Haastateltava kertoo, että takavarikoiduilla laitteilla on vuosi vuodelta enemmän dataa, joka tulee käydä manuaalisesti läpi, mikä hidastaa tutkintaa. Yhtenä erityispiirteenä lapsia

¹⁶⁵ Myös de Godzinskyn mukaan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen edellyttämän lapsen edun voidaan katsoa toteutuvan silloin, kun muut lapselle sopimuksessa turvatut oikeudet toteutuvat. Ks. *de Godzinsky* 2013, s.162.

koskevista esitutkinnoissa on lisäksi edunvalvojan hakeminen lapselle silloin, kun kyse on perheensisäisestä rikosepäilystä. Haastateltavan mukaan edunvalvojan saaminen vie muutamasta viikosta kuukausiin, riippuen siitä, vastustavatko vanhemmat asiaa. Lisäksi lapsiin liittyvissä esitutkinnoissa prosessi on myös kuulustelujen osalta monimutkaisempi, kuin aikuisia koskevista esitutkinnoissa. Alle 15-vuotiaan ollessa asianomistajan kuulustelu videoidaan, jonka jälkeen tallenne litteroidaan. Haastateltavan mukaan litterointiin on takavuosina mennyt kuukausia. Rikoksesta epäillylle tulee puolestaan järjestää vastakuulustelumahdollisuus, eli hänelle tulee antaa mahdollisuus katsoa asianomistajan kuulustelusta tehty tallenne, ja esittää vastakysymyksiä, mutta niitä voidaan joutua odottelemaan esimerkiksi muutamia viikkoja. Lisäksi esitutkinnan toimittaminen voi hidastua entisestään, jos asiassa tulee käyttää tulkkia. Haastateltava kertoo, että käytännössä tulkin saaminen kuulustelutilanteeseen voi kestää esimerkiksi 1,5 kuukautta. Nämä kaikki eri tekijät huomioiden, lapsiin liittyvissä rikosasioissa on useita esitutkintaa hidastavia piirteitä. Lapsiin liittyvien liikenne- ja omaisuusrikosten tutkiminen on kuitenkin suoraviivaisempaa, kuin henkeen- ja terveyteen kohdistuneiden rikosten taikka seksuaalirikosten tutkiminen, mikä voi osaltaan selittää sitä, miksi juuri vakavammissa rikoslajeissa esitutkintojen kestot ovat pitkiä.

Edelleen lapsiin kohdistuneiden rikosten esitutkinnassa esitutkinnan aikaan vaikuttavat erilaiset lääketieteelliset tutkimukset. Haastateltava kertoo, että he pyytävät melko rutiininomaisesti somaattisia tutkimuksia silloin, kun kyse on lapseen kohdistuneesta vakavasta väkivaltaepäilystä, esimerkiksi epäiltäessä esineellä lyömistä taikka pään alueelle lyömistä sekä silloin, kun väkivaltarikoksen epäillänsä kohdistuneen alle 4-vuotiaaseen lapseen. Tällöin tehdään virka-apupyynnö ylipistolliseen sairaalaan. Poliisin virka-apupyynnön johdosta tehtäviä somaattisia tutkimuksia tehdään Helsingin, Turun, Kuopion, Tampereen sekä Oulun yliopistollisessa sairaalassa. Haastateltavan mukaan esimerkiksi Helsingissä tutkimuspäiviä on viikossa kaksi, ja ajan saamisessa tutkimuksiin voi mennä esimerkiksi kuukausi, jonka jälkeen odotetaan asiasta kirjoitettavaa lausuntoa. Toiseksi haastateltava nostaa esiin lapsen kertomuksesta tehtävän luotettavuusarvioinnin, joita tehdään yliopistollisten sairaaloiden ohessa toimivissa oikeuspsykologian ja oikeuspsykiatrian yksiköissä. Tutkimuskeskukset ottavat kantaa siihen, kuinka luotettavana lapsen kertomusta voidaan pitää. Haastateltavan mukaan heidän laatimat lausunnot ovat pitkiä ja hitaita kirjoittajia. Esimerkkinä haastateltava kertoo tapauksen, jossa lausuntoa ei kuulunut 1,5 vuoteen ja juttu päätettiin siirtää syyttäjälle ennen lausunnon saapumista, ettei asia viivästy lausunnon odottamisen vuoksi enempää. Näistä voi siis aiheutua merkittäviäkin viiveitä esitutkintaan. Edelleen yhtenä erityispiirteenä lapsiin

kohdistuvissa seksuaalirikoksissa on osapuolten keholta otettava rikostekninen näyttö. Tämä voi koskea sekä lapsia että aikuisia koskevia rikostutkintoja, mutta aikuisten kohdalla esimerkiksi yhdyntä on usein myönnetty, jolloin asiassa on riidanalaista enää esimerkiksi se, onko tilanteessa käytetty väkivaltaa tai uhkausta. Lapsiin kohdistuneissa seksuaalirikoksissa yhdyntää ei myönnetä, jonka vuoksi rikosteknistä tutkintaa on lasten tapauksissa useammin. Näissä DNA-tutkimuksissa ohjeen mukainen toimitusaika on 90 vuorokautta, mikä jälleen osaltaan voi hidastaa esitutkintaa. Näiden eri tahoilta tulevien lausuntojen toimittamisaikoihin poliisi ei voi vaikuttaa, mutta ne saattavat hidastaa esitutkintojen toimittamista merkittävästi.¹⁶⁶

3.3.4 Alaikäisiä koskeva kiireellisyysvaatimus

Yhtenä käytännön työhön liittyvänä kysymyksenä oli se, voidaanko laintasoisen kiireellisyysvaatimuksen tulkita olevan käytännössä tehokkaampi, kuin kansainvälisiin velvoitteisiin ja poliisihallituksen ohjeeseen perustuva kiireellisyysvaatimus, sillä lähtökohtaisesti alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnat toimitetaan nopeammin kuin alaikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnat. Haastateltava piti tätä mahdollisena. Hänen mukaansa lain tasoinen säännös on ehdottoman velvoittava, mikä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että poliisihallituksen ohjetta ei noudatettaisi. Haastateltava nosti esiin oikeuslähteistä tulevien kiireellisyysvaatimusten sanamuotojen sävyeron: lain mukaan esitutkinta on suoritettava *kiireellisesti*, kun taas poliisihallituksen ohjeen mukaan esitutkinta on suoritettava *viipymättä*. Haastateltavan mukaan esitutkintalain perusteella nuorten epäiltyjen jutut on pitänyt hoitaa 'erityiskiireellisesti'. Haastateltava katsoo, että alaikäistä rikoksesta epäiltyä koskevan rikosprosessin kestäessä useita vuosia, voidaan sitä pitää nuoren elämässä kohtuuttoman pitkänä aikana, etenkin siihen nähden millaisia elämänvaiheita kyseiseen aikaan liittyy; se voi esimerkiksi ohjata nuoren uravalintaa. Lisäksi haastateltavan näkemyksen mukaan poliisissa ajatellaan, että asia olisi hyvä saada käsiteltyä nopeasti myös siksi, että nuori saa kokemuksen, että väärin tekemisestä seuraa jotain hänelle epäedullista. Alaikäisten vastaajien kohdalla otetaan siis huomioon ennaltaestävä näkökulma.

3.3.5 Esitutkintojen toimittamisaikojen kehitys

¹⁶⁶ Myös EOAK on antanut ratkaisun, jossa lääkärin laatiman tutkintatodistuksen saaminen viipyi lähes vuoden, ja viivytti näin ollen myös esitutkintaa. Ratkaisusta ilmenee, että kyse ei ole yksittäisestä ongelmasta vaan seksuaalirikosten esitutkinnan vaatimat tutkimustodistukset viipyvät liian pitkään yleisemminkin. Ks. lisää EOAK/3566/2018, s.1-3.

Haastateltavan mukaan esitutkintojen kehityssuunta voi johtua esimerkiksi siitä, että esitutkintatyö on vuosi vuodelta haastavampaa ja laatuvaatimuksia tulee lisää. Jotkut rikostyyppit ovat aikansa ilmiöitä: pankkiryöstöjä ei enää tehdä, mutta esimerkiksi verkossa lisääntyneet petokset taikka seksuaalirikokset ovat lisääntyneet. Nämä rikokset ovat työläämpiä selvittää. Esimerkkinä haastateltava kertoo tapauksen, jossa epäiltiin 14-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaalirikosta. Kun asianomistajan puhelin tutkittiin, sen johdosta löytyi yli 20 uutta rikosepäilyä ja rikoksesta epäiltyä. Koska asiaan liittyvä viestittely oli tapahtunut yhdysvaltalaisessa palvelussa, epäiltyjen selvittämiseksi piti tehdä oikeusapupyynnöt Yhdysvaltoihin. Yhdysvalloista saatiin vastaus 1,5 vuoden päästä epäiltyjen rekisteröitymis- ja kirjautumistiedoista, jonka jälkeen voitiin alkaa selvittämään esimerkiksi epäiltyjen IP-osoitteita. Haastateltavan mukaan tällaista rikollisuutta oli esimerkiksi viisi vuotta sitten paljon vähemmän kuin nykyään. Nykyisin asioita, joissa on tehtävä tiedonsaantipyynnöt kansainväliselle palveluntarjoajalle, tulee käytännössä päivittäin. Tutkittavat asiat on siis tullut monimutkaisemmiksi ja vaikeammiksi selvittää.

Haastateltavan mukaan tutkinta-ajat ovat olleet nousussa, ja se johtuu *'katastrofaalisesta resurssitilanteesta'*. Esimerkiksi alle 15-vuotiaita asianomistajia saa lähtökohtaisesti kuulustella ainoastaan lasten kuulustelemiseen koulutetut tutkijat. Tällä hetkellä yhdellä tutkijalla on hoidettavanaan kerralla 70-80 tapausta, mikä johtaa väistämättä siihen, ettei tutkintoja voi suorittaa kiireellisesti. Haastateltava kertoo, että aiemmin 'hälytysraja' on ollut 50 tapausta tutkijaa kohden, jolloin kyseisen tutkijan työt on rauhoitettu, jotta hän saa rauhassa käsitellä jo hoidettavana olevat tapaukset. Ruohonjuuri tasolla ei haastateltavan mukaan voi kiireellisyysvaatimusta huomioida nykyistä paremmin, jos tekijöitä ei ole enempää. Tilanne ei muutu pelkästään asioiden säätämällä kiireellisesti käsiteltäviksi. Haastateltava korostaa, että kyse ei ole tahtotilasta; lapsirikostutkijat, tutkinnanjohtajat ja syyttäjät tekevät työtä täydellä sydämellä, ja asiat haluttaisiin saada käsitellyksi nopeammin kuin nyt on mahdollista. Nykyisillä resursseilla ei kuitenkaan voida tehdä enempää kuin tällä hetkellä tehdään. Haastateltava lisää, että on arvovalinta mihin vähät resurssit laitetaan; surullista, jos ajatellaan, että lapsiin kohdistuvat tapaukset ovat juttuja muiden joukossa, kun kyse on erityisen haavoittuvasta ihmisryhmästä.

3.3.6 Lakimuutoksen vaikutukset

Tulevan lakimuutoksen vaikutukset huolestuttavat haastateltavaa. Esimerkkinä haastateltava kertoo, että vuosina 2019, 2020 ja 2021 heidän poliisilaitoksellaan on ollut alle 18-vuotiaisiin asianomistajiin kohdistuneita rikosepäilyjä yhteensä noin 900-1000 kappaletta riippuen vuodesta, jotka kaikki kuuluvat uuden esitutkintalain asianomistajia koskevan kiireellisyysvaatimuksen piiriin. Näistä vuosittain seksuaalirikoksia on ollut noin viidesosa, vapautteen kohdistuneita rikoksia vajaa 100 ja yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkauksia noin 50-65. Haastateltava kertoo, ettei heille ole ainakaan toistaiseksi tiedossa yhtään lisäresursseja lakimuutoksen myötä.¹⁶⁷ Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kiireellisesti tutkittavat tapaukset tulee lisääntymään merkittävästi lokakuussa 2023, mutta ainakin toistaiseksi näyttää siltä, että tutkijoita ei saada lisää. Toiseksi haastateltavan näkemyksen mukaan huolestuttavaa on se, että lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia tutkivat tutkijat tukivat yleensä myös aikuisiin kohdistuneet seksuaalirikokset. Kun alaikäisiä asianomistajia koskevat seksuaalirikokset säädetään kiireellisesti tutkittavaksi, eikä lisäresursseja ole tiedossa, tarkoittaa tämä merkittäviä viivästyksiä aikuisiin kohdistuneissa rikoksissa.

¹⁶⁷ Haastattelu on tehty huhtikuussa vuonna 2023.

4. ANALYYSI

4.1 Tilastotiedon soveltaminen teoriaan

Tässä kappaleessa vastataan tutkimuskysymyksiin, eli sovelletaan tilastoista saatua tietoa teoriakappaleessa esitettyihin seikkoihin. Tilastoista saatujen tietojen avulla siis pohditaan, onko esitutkintojen keskimääräiset toimittamisajat lain ja kansainvälisten velvoitteiden sekä viranomaisen ohjeen mukaisia. Lisäksi kappaleessa tarkastellaan esitutkintojen ajallista kestoa eri osapuolten välillä sekä eri syyttäjäalueiden välillä. Lopuksi kappaleessa pohditaan esitutkintojen ajallisen keston kehitystä kymmenen vuoden aikana. *Kappaleessa käydään erikseen läpi kukin tutkimuskysymys, jonka yhteydessä tarkastellaan, millaisen vastauksen tilastot antavat kysymykseen.* Tässä pohdinnassa tukena on käytetty myös haastattelumateriaalia. Lisäksi kunkin tutkimuskysymyksen kohdalla tarkastellaan kysymykseen liittyviä lapsioikeudellisia periaatteita ja niiden toteutumista. Näitä tarkasteltavia periaatteita olivat lapsen edun periaate, lapsen oikeus erityiseen suojeluun, yhdenvertaisuusperiaate sekä oikeusturva. Lisäksi kappaleessa tarkastellaan sitä, miten perustuslain 22 § toteutuu esitutkintojen toimittamisaikojen suhteen.

4.1.1 Kiireellisyysvaatimuksen toteutuminen käytännössä

Kuten edellä on todettu, kiireellisyyttä ei voida määritellä yksiselitteisesti, vaan se tulee arvioida kussakin tilanteessa erikseen ottamalla huomioon tapaukseen liittyvät yksityiskohdat. Tätä tutkielmaa varten saaduista tilastoista ilmenee ainoastaan esitutkintojen suorittamisaikojen keskiarvot vuosittain. Esitutkintojen kestoissa voidaan kuitenkin luonnollisesti olettaa olevan hajontaa eri tapausten välillä, riippuen asian yksityiskohdista, kuten asianomistajien tai vastaajien lukumäärästä tai siitä, onko kyse yhdestä yksittäisestä teosta vai esimerkiksi useiden rikosten sarjasta. Tätä tutkielmaa varten saatujen tilastojen avulla ei tuota yksityiskohtaista hajontaa kuitenkaan voida tarkastella. On siis mahdotonta sanoa minkään rikoslajin kohdalla yksiselitteisesti, onko esitutkinnat onnistuttu suorittamaan kiireellisyysvaatimuksen edellyttämällä tavalla. *Esitutkintojen kestoihin ja kiireellisyysvaatimuksen toteutumiseen voidaan siis ottaa kantaa tämän tutkielman puitteissa ainoastaan yleisellä tasolla perustuen tilastoista ilmeneviin keskiarvoihin.*

Aikuisia koskevia esitutkintoja ei ole säädetty toimitettavaksi kiireellisesti. Koska kiireellisyysvaatimus koskee siis ainoastaan lapsiin liittyviä esitutkintoja, voidaan lähtökohtana pitää sitä, että nämä kiireellisesti toimitettavat esitutkinnat tulisi toimittaa keskimäärin nopeammin kuin aikuisia koskevat esitutkinnat. Tämän vuoksi sen arvioinnin apuna, toteutuuko kiireellisyysvaatimus tarkastelun kohteena olevissa rikoslajeissa, verrataan tässä kappaleessa lapsia koskevien esitutkintojen keskimääräisiä kestoja aikuisia koskevien esitutkintojen keston.

Kiireellisyysvaatimuksen voidaan ajatella perustuvan lapsen edun ensisijaisuuden periaatteelle ja lapsen oikeudelle erityiseen suojeluun. Esitutkintaa toimitettaessa esitutkinnan toimittamisaika pitäisi huomioida myös siitä näkökulmasta, minkä mittainen esitutkinta on lapsen edun mukainen. *Lapsen edun ensisijaisuuden periaatteen voidaan siis katsoa edellyttävän, että aina poliisin aloittaessa esitutkinta asiassa, jossa asianosaisena on lapsi, tulisi poliisin arvioida millainen esitutkinnan toimittamisaika on kyseisessä tilanteessa lapsen edun mukainen, ja pyrkiä suorittamaan esitutkinta siinä ajassa.* Kuten haastattelusta ilmeni, periaatteen toteuttaminen tällä tavoin voi kuitenkin käytännössä olla erittäin vaikeaa, sillä tutkittavana olevien juttujen määrä voi muuttua hetkessä.

Tilastoista ilmenee, että esimerkiksi vuosina 2019-2021 henkeen tai terveyteen kohdistuneen rikoksen uhriksi joutunut lapsi on odottanut esitutkinnan valmistumista keskimäärin yli 9,0 kuukautta. Edellä mainittuina vuosina samaan rikoslajiin kuuluvasta rikoksesta epäiltyä alaikäistä koskeva esitutkinta on kestänyt keskimäärin lähes yhtä pitkään. Seksuaalirikostutkinnoissa alaikäisten asianomistajien kohdalla esitutkinnat ovat kymmenen vuoden aikana kestäneet keskimäärin noin 8,0 – 12,0 kuukautta. Alaikäisen seksuaalirikoksesta epäillyn kohdalla esitutkinnat ovat puolestaan kestäneet noin 7,0 – 12,0 kuukautta. Huomionarvoista on, että edellä mainituissa rikoslajeissa esitutkinnat ovat alaikäisten asianosaisten kohdalla kestäneet keskimäärin lähes poikkeuksetta pidempään, kuin täysi-ikäisiä osapuolia koskevat esitutkinnat vastaavissa rikoslajeissa. Kiireellisyysvaatimusta ei voida siis katsoa alaikäisten asianosaisten tilanteissa otettavan huomioon riittävällä tavalla, sillä heitä koskevat esitutkinnat kestävät keskimäärin kauemmin kuin täysi-ikäisiä koskevat esitutkinnat.¹⁶⁸ Osasyynä tähän voidaan pitää myös sitä, että kuten haastattelusta ilmeni, lapsia koskeviin esitutkintoihin liittyy useita erityispiirteitä, jotka hidastavat esitutkinnan

¹⁶⁸ Ks. kuviot 15 ja 16.

toimittamista. Henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten esitutkinnot voivat olla haastavuudeltaan ja laajuudeltaan hyvin erilaisia. Voidaan olettaa, että yksityisasunnossa tapahtuneen henkirikoksen tutkinta on haastavampaa ja sen myötä myös hitaampaa, kuin esimerkiksi julkisella paikalla useiden silminnäkijöiden edessä tapahtunut lievä pahoinpitely. Myös seksuaalirikoksissa tutkintojen haastavuus voi vaihdella merkittävästi teon ja rikosnimikkeen mukaan. Lähtökohtaisesti voidaan kuitenkin ajatella, että jos henkeen tai terveyteen kohdistuneen rikoksen esitutkinta kestää keskimäärin jo yli yhdeksän kuukautta, ja seksuaalirikoksen esitutkinta keskimäärin yli 12 kuukautta, esitutkintojen voidaan katsoa olevan liian pitkiä sekä asianomistajana että vastaajana olevan lapsen kannalta. *Sekä alaikäisen asianomistajan että vastaajan kohdalla kiireellisesti suoritettu esitutkinta palvelee lapsen etua. Jos pelkästään esitutkinta kestää esimerkiksi 12 kuukautta, jonka jälkeen asia etenee syyttäjälle syyteharkintaan ja sieltä mahdollisesti tuomioistuimeen, sekä joissain tapauksissa vielä ylempiin oikeusasteisiin, koko rikosprosessi voi venyä useiden vuosien mittaiseksi.*¹⁶⁹ Tällöin lainsäätäjän tarkoitus siitä, että rikoksesta epäilty lapsi saisi teostaan myös seurauksen mahdollisimman pian, ei toteudu. Lisäksi asian hidas käsittely, etenkin hidas esitutkinta, viivyttää alaikäisen asianomistajan toipumisen alkamista, sekä lisää rikoskokemuksen sekä rikosprosessin aiheuttamia negatiivisia tunteita. Kummankaan osapuolen kohdalla tilannetta ei voida pitää lapsen edun mukaisena.¹⁷⁰

Henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten sekä seksuaalirikosten esitutkintojen kestoista poiketen omaisuusrikoksia koskevissa esitutkinnoissa alaikäisillä asianosaisilla on ollut vuosien 2012-2021 aikana keskimäärin poikkeuksetta parempi tilanne esitutkintojen ajallisen keston suhteen. Viime vuosina alaikäisiä koskevat esitutkinnot ovat omaisuusrikoksissa kestäneet kuitenkin yli puoli vuotta. *Kun tätä taas arvioidaan esimerkiksi nuoren rikoksentehtäjän näkökulmasta, voidaan kysyä, onko puoli vuotta kestävä esitutkinta riittävän lyhyt, jotta nuori ymmärtäisi teosta aiheutuvat seuraukset, ja jotta mahdollinen rikoskierre voitaisiin katkaista.* Liikennerikoksissa ei selvää eroa esitutkintojen kestoissa voida tehdä asianosaisten iän perusteella. Kyseisessä rikoslajissa esitutkintojen kesto jakautuu pikemminkin vastaajien ja asianomistajien välillä, riippumatta siitä, onko kyse alaikäisestä vai

¹⁶⁹ Ks. esim. *Fagerlund – Toivonen 2021*, s. 56.

¹⁷⁰ On kuitenkin vielä korostettava, että koska kyse on vain esitutkintojen toimittamisajan keskiarvoista, ei voida suoraan sanoa, että kiireellisyysvaatimus ei toteutuisi *koskaan* silloin, kun esitutkinta esimerkiksi henkeen tai terveyteen kohdistuneessa rikoksessa on kestänyt yhdeksän kuukautta, taikka seksuaalirikoksessa 12 kuukautta, sillä tilanteen tapauskohtaiset seikat eivät ole tiedossa. Jotta tarkempaa analyysiä voitaisiin kiireellisyysvaatimuksen toteutumisesta tehdä, tulisi jokaisen tapauksen yksityiskohdat huomioida erikseen.

täysi-ikäisestä osapuolesta. Viime vuosina alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnot ovat liikenne rikoksissa kestäneet keskimäärin hieman reilu kolme kuukautta, kun taas alaikäisten asianomistajien kohdalla esitutkintojen keskimääräinen kesto on ollut noin viisi kuukautta. Alaikäisten asianomistajien kohdalla liikenne rikosten esitutkinta kestää siis kaksi kuukautta pidempään, kuin alaikäisten vastaajien kohdalla. Vaikka viiden kuukauden mittaista esitutkintaa voidaan pitää alaikäisen asianomistajan näkökulmasta pitkänä, ei tämänkaltaisessa rikoksessa rikoksen vaikutukset ole uhriin todennäköisesti niin merkittäviä, kuin esimerkiksi henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa taikka seksuaalirikoksissa, joilla kajotaan uhrin henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen taikka seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen. Tämän vuoksi en pidä liikenne rikosten esitutkinta-aikoja alaikäisten asianomistajien kohdalla niin merkittävänä ongelmana, kuin esitutkinta-aikojen pituutta esimerkiksi henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa sekä seksuaalirikoksissa.

Perustuslain 21 §:ssä säädetyn oikeusturvan osalta voidaan todeta, että lain sanamuodon *'ilman aiheutonta viivytystä'* merkitystä tulee pohtia tämän tutkielman yhteydessä lapsioikeudellisten periaatteiden näkökulmasta. Lapsen edun periaatteen näkökulmasta oikeusturvan ei voida katsoa toteutuvan, sillä esitutkinnot venyvät kohtuuttoman pitkiksi, mistä aiheutuu haittaa sekä asianomistajana että vastaajana olevalle lapselle. Lapsen oikeus erityiseen suojeluun puolestaan edellyttää, että muun muassa esitutkintaviranomaisten tehtävä on huolehtia lapsen oikeuksien toteutumisesta, sillä lapsi ei kykene siihen itse. Esitutkintatoimenpiteitä suorittaessa poliisin tehtävä on siis varmistaa, että lapsen etu ja oikeudellinen asema on huomioitu erikseen. Lapsen oikeusturvan periaatteen tarkoituksena on varmistaa, että lapsen oikeudet toteutuisivat mahdollisimman täysimääräisesti. Esitutkinnot toimittamisaikaa koskevilta osin lasten oikeuksien toteutumisessa on kuitenkin merkittäviä puutteita.

Lapsia koskevien esitutkintojen toimittamisaikojen yhteydessä yhdenvertaisuusperiaatteen voidaan katsoa edellyttävän muun muassa sitä, että lapset eivät saa olla aikuisväestöön nähden heikommassa asemassa esitutkinnot ajallisen keston suhteen. *Kun otetaan huomioon yhdenvertaisuusperiaatteen mahdollistama positiivinen erityiskohtelu ja lapsia koskeva kiireellisyysvaatimus, tulisi lapsia koskevat esitutkinnot suorittaa lähtökohtaisesti keskimäärin nopeammin kuin aikuisia koskevat esitutkinnot.* Tilastoista ilmenee, että etenkin vakavissa rikoslajeissa tilanne on kuitenkin päinvastainen.

Kuten edellä on tuotu esiin, oikeusturvan, lapsen edun ensisijaisuuden periaatteen ja lapsen oikeuden erityiseen suojeluun ei voida katsoa toteutuvan esitutinnan ajallisen keston suhteen. Näin ollen myöskään perustuslain 22 §:n ei voida katsoa toteutuvan, sillä julkinen valta ei ole kyennyt toteuttamaan edellä mainittujen lapsen oikeuksien toteutumista. Keskeisimpänä keinona kyseisen lainkohdan toteuttamiselle voidaan pitää perusoikeuksien käyttöä turvaavan ja täsmentävän lainsäädännön säätämistä. Kuitenkin esimerkiksi Lanzaroten sopimus, joka edellyttää esitutinnan kiireellistä toimittamista alaikäisten seksuaaliväkivallan uhrien osalta, ratifioitiin Suomessa jo 2011. Kuitenkin vasta vuonna 2020 asetettiin työryhmä, jonka tarkoituksena on valmistella Lanzaroten sopimuksen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022-2025. Näyttääkin siltä, että perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta huolehtiminen laahaa useita vuosia jäljessä.

4.1.2 Esitutinnan ajalliset erot eri osapuolten välillä

Tässä kappaleessa vastataan toiseen tutkimuskysymykseen eli siihen, millaisia eroja esitutinnan toimittamisajoilla on esitutkinnoissa, joissa kyse on rikoksesta epäillystä alaikäisestä ja rikoksen uhrina olevasta alaikäisestä, kun vain rikoksesta epäiltyjen alaikäisten osalta kiireellistä esitutinnan toimittamista edellytetään lain tasolla. Alaikäisiä asianomistajia koskien kiireellisyydestä ei ole säädetty laissa, ja kuten edellä on todettu, alaikäisten asianomistajien oikeusasemaa koskeva sääntely on tältä osin melko hajanaista. Tarkoitus on siis selvittää, voidaanko lain tasolla säädettyä alaikäisiä rikoksesta epäiltyjä koskevaa kiireellisyysvaatimusta pitää tehokkaampana, kuin alaikäisiä asianomistajia koskevaa, eri oikeuslähteisiin pohjautuvaa, kiireellisyysvaatimusta.

Alueellisista tilastoista ilmenee, että alaikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnot käsitellään lähtökohtaisesti kaikilla syyttäjänalueilla keskimäärin hitaammin, kuin alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnot. Ahvenanmaan syyttäjänaluetta lukuun ottamatta erot eivät kuitenkaan ole kovin suuria: Pohjois-Suomen syyttäjänalueella alaikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnot on käsitelty kymmenen vuoden aikana keskimäärin 1,8 kuukautta hitaammin, kuin alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnot. Etelä-Suomen syyttäjänalueella kyseinen luku on 1,3 kuukautta,

ja Itä-Suomen sekä Länsi-Suomen syyttäjäalueilla 1,1 kuukautta. Ahvenanmaalla ero on ollut kymmenen vuoden aikana kaikkein suurin: 3,2 kuukautta.¹⁷¹

Rikoslajikohtaisista tilastoista puolestaan ilmenee, että myös rikoslajeittain alaikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnot toimitetaan lähes poikkeuksetta keskimäärin hitaammin kuin alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnot. Myöskään rikoslajikohtaisesti tarkasteltuna erot eivät kuitenkaan ole kovin merkittäviä. Pienin ero on henkeen ja terveyteen kohdistuneiden rikosten esitutkinnoissa, joissa alaikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnot suoritetaan vain 0,4 kuukautta hitaammin kuin alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnot. Muiden rikoslajien osalta kyseiset luvut ovat 1,5 kuukautta (seksuaalirikokset), 1,1 kuukautta (omaisuusrikokset) ja 1,4 kuukautta (liikennerikokset).

Vaikka huomattavia eroja alaikäisten asianomistajien ja vastaajien suhteen esitutkintojen kestojen osalta ei ole, alaikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnot suoritetaan kuitenkin johdonmukaisesti keskimäärin hitaammin kuin alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnot. *Tämä antaa mielestäni viitteitä siitä, että kiireellisyysvaatimus on tehokkaampi silloin, kun siitä on säädetty lain tasolla.* Myös haastattelu tuki tätä näkemystä: haastateltavan mukaan lainsäätös on velvoittavampi, kuin viranomaisen ohje. Myös kiireellisyysvaatimuksen sanamuotojen ero nousi esille haastattelussa: lain tasoinen kiireellisyysvaatimus velvoittaa esitutkintaviranomaista toimimaan kiireellisesti, kun taas poliisihallituksen ohjeessa esitutkinta tulee toimittaa viipymättä. *Lapsen oikeuksien sopimukseen kuuluva lapsen oikeusturvan periaate edellyttää, että alaikäisen oikeudellista asemaa koskevan sääntelyn tulee olla mahdollisimman selvää, ja johtaa lapsen oikeuksien tehokkaaseen toteutumiseen käytännössä.* Lakiin kirjattu kiireellisyysvaatimus alaikäisten vastaajien osalta on yksiselitteinen ja selkeä. Tämän voidaan olettaa johtavan siihen, että viranomaiset tiedostavat ja ymmärtävät paremmin vastaajana olevan lapsen oikeudellisen aseman esitutkinnan ajallisen keston suhteen. Tällöin kiireellisyysvaatimus ohjaa viranomaisten toimintaa selkeämmin. Asianomistaja asemassa olevia lapsia koskien kiireellisyydestä ei säädetä lain tasolla, vaan kiireellisyysvaatimus ilmenee eri tavoin eri oikeuslähteistä. Tältä osin alaikäisiä asianomistajia koskeva sääntely on siis hajanaista, eikä edes vuonna 2010 esitutkintalain muutoksen yhteydessä nähty tarvetta muuttaa

¹⁷¹ Ahvenanmaata koskevaa lukua nostaa kuitenkin merkittävällä tavalla vuoden 2019 tilanne, jolloin esitutkinnot ovat alaikäisten asianomistajien kohdalla kestäneet keskimäärin 25,6 kuukautta. Jos tuota poikkeuksellista vuotta 2019 ei huomioida, Ahvenanmaan syyttäjäalueella alaikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnot ovat kestäneet 2,4 kuukautta pidempään kuin alaikäisiä vastaajia.

lakia, vaikka asia olikin tuolloin lainvalmistelussa esillä. Tässä yhteydessä lapsen oikeusturvan periaatteen ei voida katsoa toteutuvan, sillä alaikäisen oikeudellista asemaa koskeva sääntely ei ole selkeää. Asiaan tulee kuitenkin muutos lokakuussa 2023, kun esitutkintalaissa säädetty kiireellisyysvaatimus ulotetaan koskemaan myös alaikäisiä asianomistajia. *Lakimuutos selkeyttää alaikäisten asianomistajien oikeusasemaa, ja muutoksen myötä myös alaikäisiä asianomistajia koskeva kiireellisyysvaatimus tulee mahdollisesti huomioiduksi paremmin poliisin suorittaessa esitutkintaa.*

4.1.3 Esitutkintojen suorittamisajan alueelliset erot

Alueellinen yhdenvertaisuus edellyttää, että samankaltaisissa tapauksissa esitutkinta tulee käsitellä yhtä nopeasti riippumatta siitä, onko asia käsitelty esimerkiksi Etelä-Suomen syyttäjälueella taikka Pohjois-Suomen syyttäjälueella. Tässä kappaleessa vastataan 3.2.1 kappaleessa esiteltyjen kuvioiden pohjalta kolmanteen tutkimuskysymykseen, eli siihen, onko esitutkintojen toimittamisajoilla merkittäviä alueellisia eroja. Käytännössä kyse on siis siitä, toteutuuko alueellinen yhdenvertaisuus Suomessa esitutkintojen toimittamisajan keston suhteen alaikäisten rikoksesta epäiltyjen ja rikoksen uhrien kohdalla.

Alaikäisten asianomistajien osalta esitutkinnat ovat kestäneet vuosien 2012 – 2021 aikana syyttäjälueesta riippuen keskimäärin 6,3 – 9,3 kuukautta. Esitutkintojen kesto on siis vaihdellut keskimäärin kolmella kuukaudella. Jos esitutkintojen keskimääräistä kestoa tarkastellaan vain esimerkiksi vuosien 2020 ja 2021 ajanjaksolta, esitutkinnat ovat eri syyttäjälueilla kestäneet keskimäärin 7,0 – 9,7 kuukautta. Esitutkintojen kestoissa on siis viimeistenkin vuosien aikana ollut keskimäärin 2,7 kuukauden ero. Kuten edellä on mainittu, Ahvenanmaan syyttäjälueella esitutkintojen keskimääräisten kestojen vaihtelevuus on ollut suurta. Vuonna 2019 Ahvenanmaan syyttäjälueella toimitetut esitutkinnat kestivät poikkeuksellisen pitkään; keskimäärin 25,6 kuukautta, ja edelleen vuonna 2020 esitutkintojen kesto oli keskimäärin 10,52 kuukautta. Keskimäärin Ahvenanmaan syyttäjälueella toimitetut esitutkinnat ovat kestäneet pisimpään, ja nämä edellä mainitut vuodet nostavat Ahvenanmaan syyttäjälueen keskiarvoja merkittävästi.¹⁷² Lähtökohtaisesti noin kolmen kuukauden alueellisia eroja esitutkintojen keskimääräisessä kestossa voidaan pitää suhteellisen isona.

¹⁷² Esimerkiksi vuodesta 2012 vuoteen 2018 esitutkintojen keskimääräinen kesto Ahvenanmaalla on ollut keskimäärin 6,9 kuukautta, mikä ei enää merkittävällä tavalla poikkea muiden alueiden keskimääräisistä esitutkintojen kestoista.

Rikoksen uhriksi joutuneen lapsen näkökulmasta voi olla isokin merkitys sille, käsitelläänkö hänen asiansa kuudessa vai yhdeksässä kuukaudessa. Tässä yhteydessä on kuitenkin todettava, että kuten esitutkintojen kiireellisyysvaatimuksen toteutumisenkin suhteen, tarkkaa arviota alueellisen yhdenvertaisuuden toteutumisesta ei voida antaa, sillä tiedossa ei ole, kuinka haastavia ja laajoja esitutkintoja kullakin alueella on ollut käsiteltävänä, eikä tapausten yksityiskohdista ole tietoa. Jos tarkastelun kohteeksi otetaan ainoastaan Manner-Suomi¹⁷³, esitutkinnot ovat vuosina 2012-2021 alaikäisten asianomistajien kohdalla kestäneet keskimäärin 6,3 – 7,7 kuukautta. Tällöin alueellinen ero esitutkintojen keskimääräisessä kestossa on huomattavasti lyhyempi; 1,4 kuukautta.¹⁷⁴ Keskimäärin alle 1,5 kuukauden ero esitutkintojen toimittamisajoissa on jo merkittävästi parempi alueellisen yhdenvertaisuuden näkökulmasta ottaen huomioon, että tutkintojen ajallisessa kestossa on luonnollisestikin vaihtelua riippuen asiaan liittyvistä yksityiskohdista. Ahvenanmaan syyttäjäalueen huomattavan pitkät esitutkinta-ajat muuttavat kuitenkin koko Suomen alueellisia eroja koskevaa tilannetta merkittäväällä tavalla.

Alaikäisten vastaajien kohdalla esitutkinnot ovat vuosien 2012 – 2021 aikana kestäneet eri syyttäjäalueilla 5,0 – 6,1 kuukautta. Mikään syyttäjäalue ei alaikäisiä vastaajia koskevissa esitutkinnoissa poikkea suuresti toisistaan, vaan esitutkintojen keskimääräisissä kestoissa on suhteellisen pienet alueelliset ero koko Suomen alueella: 1,1 kuukautta. Edelleen vastaajien osalta voidaan todeta samoin kuin asianomistajienkin osalta: koska esitutkintojen kestoissa on luonnollisesti vaihtelua jutun haastavuuden ja laajuuden sekä muiden juttuun liittyvien yksityiskohtien vuoksi, eikä näitä yksityiskohtia ole mahdollista tässä tutkielmassa tarkemmin tarkastella, voidaan lähtökohtaisesti 1,1 kuukauden ajallista eroa eri syyttäjäalueilla toimitetuissa esitutkinnoissa pitää pienenä tarkasteltaessa asiaa alueellisen yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta.

Tämän tutkielman puitteissa alueellista yhdenvertaisuutta ei voida tarkastella kuitenkaan yksityiskohtaisemmalla tasolla, vaan siihen tarvittaisiin tarkempaa tapauskohtaista tutkimusta. *Tutkielman yhteydessä tarkastelluista tilastoista ei kuitenkaan ilmene niin merkittäviä eroja eri*

¹⁷³ Tässä yhteydessä Manner-Suomella tarkoitetaan Suomea lukuun ottamatta Ahvenanmaan maakuntaa.

¹⁷⁴ Manner-Suomen keskimääräisiä esitutkintojen kestoja tarkastellessa vuosilta 2020 – 2021, esitutkintojen kestot vaihtelevat 7,0 kuukaudesta 8,4 kuukauteen. Esitutkintojen kestoja koskevat erot ovat siis edelleen 1,4 kuukautta, joten muutosta alueellisten erojen suhteen alaikäisiä asianomistajia koskevissa esitutkinnoissa ei näytä tapahtuneen, vaikka esitutkinnot ovatkin hidastuneet kaikilla alueilla.

*alueiden välillä, että alueellisen yhdenvertaisuuden toteutumisessa voitaisiin katsoa olevan huomattavia epäkohtia.*¹⁷⁵

4.1.4 Esitutkintojen ajallisen keston kehitys kymmenessä vuodessa

Tässä kappaleessa vastataan tutkielman neljänteen tutkimuskysymykseen, eli siihen, miten esitutkintojen suorittamisajat ovat kehittyneet kymmenessä vuodessa. Kappaleessa ei siis tarkastella esitutkintojen ajallista kestoja itsessään, vaan ainoastaan sitä, millaisia muutoksia esitutkintojen kestoissa on tapahtunut vuosien 2012 ja 2021 välillä. Lisäksi kappaleessa pohditaan sitä, miten lokakuussa 2023 voimaan tuleva lakimuutos tulee mahdollisesti vaikuttamaan esitutkintojen ajallisen keston kehitykseen tulevaisuudessa. Kappaleessa tarkastellaan ensin esitutkintojen keston kehitystä alueittain, ja sen jälkeen rikoslajeittain tutkielmassa tarkasteltujen rikoslajien osalta.

Esitutkintojen ajallisen keston kehityksestä voidaan ensinnäkin todeta, että lähes kaikilla syyttäjääalueilla alaikäisiä asianomistajia sekä vastaajia koskevat esitutkinnot ovat kymmenen vuoden aikana hidastuneet. Ainoa poikkeus tästä on Ahvenanmaan syyttäjääalue, jossa alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnot ovat kymmenen vuoden tarkastelun aikana nopeutuneet. Manner-Suomen syyttäjääalueilla kehitys on sen sijaan ollut samanlaista; esitutkintojen toimittamisajat ovat hidastuneet suhteellisen tasaiseen tahtiin sekä alaikäisiä asianomistajia että alaikäisiä vastaajia koskevissa esitutkinnoissa. Lähtökohtaisesti alaikäisiä asianomistajia koskevat muutokset on olleet Manner-Suomen syyttäjääalueilla hieman maltillisempia, kuin alaikäisiä vastaajia koskevat muutokset. Lisäksi voidaan todeta, että eri syyttäjääalueilla

¹⁷⁵ Vaikka tämän tutkielman yhteydessä tarkastellut tilastot eivät viitanneet merkittäviin alueellisiin eroihin eri syyttäjääalueilla, on tässä yhteydessä esiin syytä nostaa valtioneuvoston alkuvuodesta 2021 julkaisema tutkimus ”Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa”. Toisin kuin tässä tutkielmassa, valtioneuvoston tutkimuksessa tarkasteltiin koko rikosprosessin kestoja. Tutkimuksessa kuitenkin tarkasteltiin eri rikosprosessin vaiheiden kestoja lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön osalta. Tutkimuksessa osoitettiin, että etenkin esitutkintavaiheessa alueelliset erot ovat kyseisissä rikoksissa huomattavia. Tutkimuksessa esitutkintojen kestoja tarkasteltiin 19 käräjäoikeuden alueelta. Tutkimuksen mukaan kuuden vuoden tarkasteluajanjaksolla (2014–2019) esitutkintavaihe oli kaikkein pisin Oulun käräjäoikeuden ja Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeuksien alueilla, molemmissa yli 14 kuukautta. Nopeimmin esitutkinta toimitettiin puolestaan Helsingin ja Kymenlaakson käräjäoikeuksien alueilla; alle kahdeksan kuukautta. Esitutkintojen keston tarkastelu tietyn rikosnimikkeen osalta käräjäoikeuksien toimialueiden mukaan johti siis täysin toiseen tulokseen, kuin tämän tutkielman yhteydessä tarkastellut tilastot ovat johtaneet. Vaikka tässä tutkielmassa tehty syyttäjääaluekohtainen sekä rikoslajikohtainen tarkastelu ei viittaa esitutkintojen huomattavaan alueelliseen eroon, on kuitenkin huomattava, että valtioneuvoston julkaiseman tutkimuksen perusteella tarkempi rikosnimikkeittäinen tutkimus osoittaa kuitenkin merkittäviäkin alueellisia eroja olevan esitutkintojen ajallisessa kestossa. Ks. lisää Fagerlund – Toivonen 2021. Ks. alueellisista eroista myös Oikeusministeriön julkaisu 44/2018, s. 66.

muutokset eroavat merkittäväällä tavalla toisistaan. Esimerkiksi alaikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnot ovat hidastuneet kymmenessä vuodessa (2012-2021) syyttäjäläydestä riippuen 24,8 % - 72,7 %, kun taas alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnot ovat hidastuneet syyttäjäläydestä riippuen 32,1 % - 99,7 %.¹⁷⁶ Vaikka kaikilla Manner-Suomen syyttäjäläydeillä esitutkinnot ovat hidastuneet, merkittävimpinä muutoksina voidaan pitää tältä osin Etelä-Suomen syyttäjäläydetta, jossa alaikäisiä vastaajia koskevat tukinnot kestivät vuonna 2021 keskimäärin lähes kaksi kertaa kauemmin kuin vuonna 2012. Lisäksi suuri muutos on tapahtunut Itä-Suomen syyttäjäläydeellä, jossa sekä asianomistajia että vastaajia koskevat esitutkinnot hidastuivat kymmenen vuoden aikana yli 70 %. Vaikka kaikilla syyttäjäläydeillä kehitys ei ole hidastunut prosentuaalisesti merkittävästi, voidaan tilastoista ilmenevää kehityssuuntaa pitää kuitenkin huolestuttavana.

Koska Ahvenanmaan syyttäjäläyden kehitys poikkeaa merkittäväällä tavalla muista syyttäjäläydeistä, on sitä syytä tarkastella vielä erikseen. Ahvenanmaan syyttäjäläydetta koskevasta kuviosta 6 ilmenee, että esitutkintojen kestoissa on vuosittain huomattavan paljon vaihtelua, eikä kehitys ole ollut yhtä lineaarista kuin muilla syyttäjäläydeillä. Kuviosta 6 voidaan päätellä, että Ahvenanmaan syyttäjäläyden kohdalla myös tuleva kehitys on vähiten ennustettavissa verrattuna muihin alueisiin. Viimeisten vuosien perusteella kehitys on nopeutumaan päin, mutta koska Ahvenanmaan syyttäjäläydetta koskevasta kuviosta ilmenee aiempinakin vuosina tapahtuneet yllättävät suunnanmuutokset, on pidettävä mahdollisena, että tutkintojen kestot voivat taas yllättäen muuttua esimerkiksi hitaampaan suuntaan.

Myös rikoslajeittain tarkasteltuna, esitutkintojen toimittamisajat ovat hidastuneet vuodesta 2012 vuoteen 2021. Eniten esitutkinnot ovat hidastuneet seksuaalirikoksissa; alaikäisten asianomistajien kohdalla 53,3 % ja alaikäisten vastaajien kohdalla 74,8 %. Syyttäjälle ilmoitettujen seksuaalirikosten lukumäärä on laskenut kuviosta 10 ilmenevällä tavalla vuodesta 2012 vuoteen 2018 saakka, jonka jälkeen lukumäärät ovat nousseet merkittävästi.¹⁷⁷ Seksuaalirikosten esitutkintojen ajallinen kesto on hidastunut selkeästi vuoden 2018 jälkeen.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Ahvenanmaalla alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnot ovat kymmenen vuoden tarkastelun aikana puolestaan nopeutuneet 27,0 %.

¹⁷⁷ Huomionarvoista on, että syyttäjälle ilmoitettuja rikosten lukumääriä koskevat tilastot pitävät sisällään myös rikokset, joissa asianosaisena on täysi-ikäinen. Tilastoja voidaan kuitenkin hyödyntää tässä pohdinnassa suuntaa antavina, sillä lähtökohtaisesti alaikäisiä ja täysi-ikäisiä asianosaisia koskeva kehitys on ollut esitutkintojen keston osalta samankaltaista, kuten kuviosta 15-18 ilmenee.

¹⁷⁸ Seksuaalirikoksia koskevasta kuviosta 16 nähdään, että tutkinnot ovat hidastuneet ensin vuodesta 2012 vuoteen 2014, jonka jälkeisinä vuosina esitutkinnot ovat hieman nopeutuneet, kunnes vuonna 2018 jälleen

Tämä kehitys siis korreloi syyttäjälle ilmoitettujen seksuaalirikosten lukumäärän kehityksen kanssa. Toisaalta, vaikka seksuaalirikoksia koskevat esitutkinnat ovat hidastuneet myös vuodesta 2012 vuoteen 2014, mutta syyttäjälle ilmoitettujen seksuaalirikosten lukumäärä on kuitenkin laskenut kyseisinä vuosina (2716:sta ilmoitetusta rikoksesta 2090 rikokseen). Esitutkintojen keston ajallista kehitystä ei siis voida kaikissa tapauksissa selittää syyttäjälle ilmoitettujen rikosten lukumäärien muutoksilla. Esitutkintojen toimittamisajat ovat hidastuneet myös muiden rikoslajien kohdalla. Henkeen ja terveyteen kohdistuneissa rikoksissa alaikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnat ovat vuodesta 2012 vuoteen 2021 hidastuneet 50,4 % ja alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnat 51,5 %. Syyttäjälle ilmoitettujen henkeen ja terveyteen kohdistuneiden rikosten lukumäärä on puolestaan laskenut suhteellisen tasaisesti vuodesta 2012 vuoteen 2021, etenkin vuosina 2012-2016. Tästä huolimatta esitutkintojen kestot ovat hidastuneet tasaisesti samalla ajanjaksolla. Edelleen voidaan todeta, että syyttäjälle ilmoitettujen rikosten lukumäärä ei ole suoraan yhteydessä esitutkinnan toimittamiseen kuluneeseen aikaan. Sama havainto voidaan tehdä myös liikenne rikosten ja omaisuusrikosten osalta. Vaikka myös kyseisiä rikoslajeja koskevia rikoksia on ilmoitettu syyttäjälle kymmenen vuoden aikana jatkuvasti vähemmän, ovat esitutkinnat silti kyseisissä rikoslajeissa hidastuneet. Haastattelusta ilmeni, että esitutkintojen hidastumisen syynä voidaan pitää muun muassa sitä, että tutkintatyö on jatkuvasti haastavampaa ja työhön kohdistuvia laatuvaatimuksia tulee lisää. Lisäksi haastattelussa nousi esille, että verkossa tapahtuneet rikokset ovat lisääntyneet, ja ne ovat työläitä selvittää. Tällaisissa tapauksissa voidaan haastattelusta ilmenevällä tavalla joutua esimerkiksi tekemään tietopyyntö kansainväliselle palveluntarjoajalle, mikä voi hidastaa esitutkintaa merkittävästi. Lisäksi yhtenä syynä esitutkintojen toimittamisaikojen pitkittymiselle haastateltava piti huonoa resurssitilannetta.

Lakimuutoksen vaikutukset kehitykseen

Kuten edellä todettiin esitutkintojen toimittamisajat ovat hidastuneet huomattavasti kaikilla alueilla sekä alaikäisten asianomistajien että vastaajien kohdalla Ahvenanmaan syyttäjäaluetta lukuun ottamatta. Lisäksi esitutkintojen toimittamisajat ovat hidastuneet jokaisen tarkastelun kohteena olevan rikoslajin kohdalla. On toivottavaa, että tämä kehityssuunta tulee muuttumaan ja esitutkinnat tullaan jatkossa suorittamaan nopeammin, kun lokakuussa 2023 voimaan tulee laki, jonka mukaan kaikki lapsiin kohdistuneet

selkeästi kääntyneet hidastumaan päin. Tästä poikkeuksena alaikäiset vastaajat, joiden kohdalla esitutkinnat ovat alkaneet nopeutua jo vuonna 2013, mutta vuoden 2015 jälkeen alkaneet muuttua taas hitaammiksi.

seksuaalirikokset, henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistuneet rikokset tulee käsitellä kiireellisesti.

Lakimuutoksen johdosta annetuissa valiokuntien asiantuntijalausunnoissa huolta herätti resurssien riittävyys.¹⁷⁹ *Pidän resurssien riittävyyttä yhtenä merkittävimpänä tekijänä ratkaisemaan sen, millaiseksi kehityssuunta muuttuu lakimuutoksen jälkeen.* Riittävien resurssien kohdentaminen juuri lapsiin liittyviin esitutkintoihin on erityisen tärkeää, sillä kyseiset esitutkinnat tulee suorittaa kiireellisesti, mutta samalla samoihin esitutkintoihin voi liittyä useita tutkintaa hidastavia erityispiirteitä, kuten haastattelusta ilmeni. Resurssien riittävyyden lisäksi lakimuutoksen onnistumisen kannalta olennaista on se, että resurssit tullaan kohdentamaan oikein.¹⁸⁰ Poliisin resurssien riittävyydestä on käyty viime vuosina keskustelua. Esimerkiksi laillisuusvalvonnassa on havaittu, että esitutkintojen viipymisen syynä on enemminkin viranomaisen voimavaroihin liittyvät kysymykset, kuin esimerkiksi yksittäisten virkamiesten laiminlyönnit.¹⁸¹ Resurssikysymys liittyy myös perustuslain 22 §:n, sillä yhtenä keskeisenä keinona perusoikeuksien toteuttamiselle voidaan pitää taloudellisten voimavarojen kohdentamista.

Jos riittäviä resursseja ei lakimuutoksen jälkeen taata, joudutaan jo olemassa olevia resursseja siirtämään lapsiin liittyviin esitutkintoihin, mikä tarkoittaa sitä, että aikuisia koskevat esitutkinnat viivästyivät entisestään.¹⁸² Tämä nousi esille myös haastattelussa: vaarana on esimerkiksi, että etenkin aikuisiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittely hidastuu. Eduskunta hyväksyessään hallituksen esityksen (144/2022) esitutkintalain muutoksesta edellytti, että hallituksen tulee seurata aktiivisesti lapsiin kohdistuvien rikosten kiireelliseen käsittelyyn osoitettujen resurssien riittävyyttä, sekä ryhdyttävä välittömiin toimenpiteisiin resurssien lisäämiseksi, mikäli resurssit osoittautuvat käytännössä riittämättömiksi erityisesti siten, että muiden rikosasioiden käsittely viivästy.¹⁸³ Poliisihallituksen asiantuntijalausunnon mukaan hallituksen esityksessä arvioitu resurssien lisätarve (29 henkilötyövuotta) tarkoittaa

¹⁷⁹ Ks. esim. HE 144/2022 vp LaV 12.10.2022. Oikeusministeriö, s. 2. Ks. myös HE 144/2022 vp LaV 18.10.2022. Poliisihallitus, s. 8 – 9.

¹⁸⁰ Myös lakivaliokunta on todennut, että tehokkain ennalta estävä keino asioiden käsittelyn viivästyminen vastaan on se, että mm. esitutkintaviranomaisille turvataan asioiden käsittelemiseen riittävät voimavarat ja että ne kohdennetaan oikein. Ks. myös LaVL 28/2009 vp, s. 3.

¹⁸¹ EOAK 1510/2021, s. 1.

¹⁸² Ks. myös HE 144/2022 vp LaV 12.10.2022. Oikeusministeriö, s. 2. ja HE 144/2022 vp LaV 18.10.2022. Etelä-Suomen syyttäjääalue, s. 1.

¹⁸³ EV 192/2022 vp, s. 1.

käytännössä 2-3 rikostutkijan lisäystä jokaiselle poliisilaitokselle.¹⁸⁴ Jos poliisi saa käyttöönsä riittävät resurssit lapsirikostutkintaan, tulisi sen näkyä tulevaisuudessa lapsiin liittyvien esitutkintojen ajallisen keston nopeutumisenä. Tutkielmaa varten haastateltu rikostutkinnanjohtaja kertoi kuitenkin huhtikuussa 2023, ettei ainakaan tuolloin ollut tiedossa, että lisäresurssija saadaan uuden lain voimaan tulon myötä. Haastattelusta saadut tiedot tukevat puolestaan näkemystä siitä, että resurssit eivät riitä jo nykyiselläänkään kiireellisesti käsiteltävien asioiden tutkimiseen riittävän lyhyessä ajassa.

4.3 Yhteenveto

Yhteenvetona voidaan todeta, että esitutkintojen toimittamisaikojen keskiarvojen perusteella tutkinta-aikoja ei voida pitää lähtökohtaisesti lapsen edun mukaisina, eikä kiireellisyysvaatimuksen voida katsoa toteutuvan etenkin vakavampien rikoslajien osalta. Lähtökohtaisesti lapsiin liittyvät esitutkinnat kestävät kauemmin kuin täysi-ikäisiä asianosaisia koskevat esitutkinnat. Mitä vahingollisempi rikos on lapselle, sen tärkeämpää olisi lapsen edun kannalta, että asia käsitellään mahdollisimman nopeasti. Tällä hetkellä tilanne on kuitenkin se, että etenkin vakavissa rikoksissa esitutkinnat kestävät liian pitkään.

Alaikäisiä asianomistajia ja vastaajia koskevien esitutkintojen toimittamisajat viittasivat siihen, että lain tasolla säädettyä kiireellisyysvaatimusta voidaan pitää tehokkaampana lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta, kuin asianomistajia koskevaa hajanaisempaa sääntelyä. Tätä näkemystä tuki myös haastattelussa esiin tulleet seikat.

Tämän tutkielman yhteydessä tarkastelluista tilastoista ei ilmennyt merkittäviä alueellisia eroja. Tarkastelun kohteena olivat kuitenkin kaikkia rikoslajeja koskevat esitutkinnat syyttäjäluekohtaisesti. Tutkielmassa on kuitenkin huomioitu, että alueellisten erojen yksityiskohtaisempi tarkastelu esimerkiksi rikoslajeittain voisi mahdollisesti osoittaa myös alueellisia eroja olevan olemassa.

Esitutkintojen toimittamisajan kehityksen osalta kehityssuuntaa voidaan pitää yleisesti ottaen tarkastelun kohteena olleiden rikoslajien sekä Manner-suomen syyttäjälueiden osalta

¹⁸⁴ Poliisihallitus on antamassaan asiantuntijalausunnossa katsonut, että realistinen arvio resurssitarpeesta on 75 henkilötyövuotta. Ks. lisää *HE 144/2022 vp LaV 18.10.2022*. Poliisihallitus, s.8-9.

huolestuttavana, joiden kohdalla tutkinta-ajat ovat tasaisesti hidastuneet. Rikoslajikohtaisesti tarkasteltuna erityisen huolestuttavana on rikosten vakavan luonteen vuoksi pidettävä henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten sekä seksuaalirikosten esitutkinta-aikojen hidastumista. Esitutkintalain muutos koskee kuitenkin juuri näitä vakavampia rikoksia, ja jos lakimuutoksen toteuttamiseen turvataan riittävät resurssit, ja ne kohdennetaan oikein, pitäisi lapsia koskeva kiireellisyysvaatimus toteutua jatkossa paremmin.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielman alussa esiteltiin tutkielman kannalta olennainen lapsioikeudellinen sääntely, sekä keskeiset lapsioikeudelliset periaatteet. Tämän jälkeen tutkielmassa keskityttiin tarkastelemaan oikeusministeriöstä saatuja tilastoja lapsia koskevien esitutkintojen ajallisesta kestosta. Kyseisessä kappaleessa erilaisten diagrammien avulla ja tilastotietoja auki kirjoittamalla pyrittiin tuomaan esiin keskeisimmät seikat tutkimuskysymysten kannalta. Tilastoista saadun tiedon lisäksi tutkielmaan haluttiin täydentävää käytännönläheistä näkökulmaa rikostutkinnanjohtajaa haastatteleamalla. Tämän jälkeen tilastoista sekä haastattelusta saatuja tietoja ryhdyttiin tarkastelemaan tarkoituksena löytää vastaukset tutkimuskysymyksiin, pitäen tarkastelun lähtökohtana teoriakappaleessa esitetyt lapsioikeudelliset periaatteet, sekä asiaan liittyvä sääntely.

Ensinnäkin tutkielman tarkoituksena oli selvittää, toteutuuko alaikäisiä rikoksesta epäiltyjä koskeva esitutkintalain 3 luvun 11 § 2 momentissa säädetty kiireellisyysvaatimus, sekä poliisihallituksen ohjeen ja kansainvälisten velvoitteiden mukainen alaikäisiä asianomistajia koskeva kiireellisyysvaatimus käytännössä. Lisäksi tutkielman avulla pyrittiin tarkastelemaan esitutkintojen keston ajallista eroa alaikäisten vastaajien ja asianomistajien välillä sekä vertaamaan esitutkintojen kestoja eri syyttäjälueittain. Viimeiseksi tutkielman tarkoitus oli perehtyä esitutkintojen ajallisen keston kehitykseen vuosina 2012-2021, sekä pohtia tulevan lakimuutoksen vaikutusta tuohon kehitykseen. Edellä esitellyin tavoin, tutkielmassa tarkastellut tilastot mahdollistivat kysymyksiin vastaamisen vain lähtökohtaisella tasolla. Tarkempi analyysi olisi vaatinut yksityiskohtaisempaa tapaustutkimusta. Tällainen esimerkiksi tiettyä rikosnimikettä tarkasteleva tutkimus antaisi tarkemman kuvan esitutkintojen kestosta kyseiseen rikosnimikkeeseen liittyen. Tämän tutkielman tarkoitus oli kuitenkin luoda laajempi näkökulma kiireellisyysvaatimusta koskevaan sääntelyyn ja sen toteutumiseen. Toisaalta tämän vuoksi tutkielman heikkoudeksi jäikin juuri se, että tilastot mahdollistivat asian kommentoinnin vain suhteellisen yleisellä tasolla. Joka tapauksessa tutkielmassa kyettiin osoittamaan, että etenkin vakavissa rikoksissa esitutkinnat kestävät lähtökohtaisesti keskimäärin liian pitkään, eikä esitutkintojen kestoja voida katsoa olevan lapsen edun mukaisia. Lisäksi tutkielmassa osoitettiin, ettei yhdenvertaisuusperiaate toteudu rikosprosessissa lasten ja aikuisten välillä, sillä täysi-ikäisen ollessa asianosaisena henkeen ja terveyteen kohdistuneessa rikoksessa taikka seksuaalirikoksessa esitutkinta toimitettiin keskimäärin nopeammin, kuin lapsen ollessa asiassa

asianosaisena. Mielestäni tutkielma antaa aihetta tutkia esitutkintojen kestoja kyseisten rikoslajien osalta tarkemmin. Tutkimustulokset viittaavat siihen, että laintasoinen kiireellisyysvaatimus on tehokkaampi, kuin alaikäisiä asianomistajia koskeva eri oikeuslähteisiin pohjautuva kiireellisyysvaatimus. Tutkielmassa osoitettiin, että alaikäisiä asianomistajia koskevat esitutkinnat kestivät lähes poikkeuksetta pidempään, kuin alaikäisiä vastaajia koskevat esitutkinnat. Kuten tarkastelun kohteena olleista tilastoista ilmeni, esitutkintojen toimittamisajat ovat hidastuneet merkittävästi vuosina 2012-2021. Kehityssuunta on huolestuttava lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta. Vaikka esitutkinta-ajat ovat olleet julkisessa keskustelussa esillä, ei tutkimustietoa ole asiasta juurikaan tehty. Jotta lapsen oikeuksien toteutumista voitaisiin valvoa ja edistää, tulisi asiaa tutkia huomattavasti enemmän. Tarkempaa tutkimista vaatisi esimerkiksi se, miksi vakavat lapsiin kohdistuneet rikokset käsitellään hitaammin kuin aikuisiin kohdistuneet vakavat rikokset, taikka se, miksi esitutkintojen toimittamisajat lähes poikkeuksetta hidastuvat vuosi vuodelta. Esitutkintojen kestoja voisi tutkia myös yksityiskohtaisemmin eri rikosnimikkeiden osalta, jolloin saataisiin tarkempaa tietoa siitä, minkä rikosnimikkeiden kohdalla ovat suurimmat ongelmat lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Lisäksi eri rikosnimikkeiden esitutkinta-aikojen alueelliset erot vaatisivat lähempää tarkastelua, jolloin eroista olisi mahdollista saada tarkempaa informaatiota, kuten valtioneuvoston julkaisema tutkimus rikosprosessien kestoista lapsiin liittyvissä seksuaalirikoksissa osoitti.¹⁸⁵

Lapsiin liittyvien esitutkintojen keston tutkimista hankaloittaa merkittävästi tämänkin tutkielman teon alkuvaiheessa esiin noussut ongelma: poliisilaitokset eivät tilastoi juttuja ikäjakaumittain, jonka vuoksi poliisilaitos- ja rikoslajikohtainen tarkastelu ei ole mahdollista. Myös THL on julkaisemassaan artikkelissa todennut, ettei lapsiin kohdistuneiden rikosten tilastointi ole yhdenmukaista, ja sen vuoksi se on vaikeasti arvioitavissa. Jotta lapsen oikeuksien ja kiireellisyysvaatimuksen toteutumista voitaisiin tutkia ja seurata tarkemmin, tulisi lapsiin liittyvien rikosasioiden tilastoinnin olla yhdenmukaista ja tilastoja tulisi olla myös ikäjakaumittain.¹⁸⁶

Lopuksi voidaan todeta, että tutkielmassa osoitetuin tavoin lapsen edun ensisijaisuuden periaatteen, lapsen oikeuden erityiseen suojeluun sekä yhdenvertaisuusperiaatteen ei voida katsoa toteutuvan. Lapsia koskevat esitutkinnat etenkin henkeen ja terveyteen kohdistuneissa

¹⁸⁵ Ks. myös *Oikeusministeriön julkaisu 44/2018*, s. 64 - 67.

¹⁸⁶ Ks. myös *Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2022:14*, s. 103.

rikoksissa sekä seksuaalirikoksissa kestävät lähtökohtaisesti liian pitkään, ja kyseisissä vakavissa rikosasioissa täysi-ikäisillä asianosaisilla on parempi asema esitutinnan ajallisen keston suhteen, kuin alaikäisillä asianosaisilla. Lokakuusta 2023 alkaen myös lapsiin kohdistuneet rikokset tulee tutkia kiireellisesti. Tämä tarpeellinen lainmuutos osoittaa, että lapsen oikeudellinen asema tunnetaan nykyään paremmin, ja lapsen oikeuksiin kiinnitetään yhä enemmän huomiota. Tämän kaltaisesta sääntelystä oli puhetta jo vuoden 2010 lakimuutoksen yhteydessä, mutta tuolloin lainsäätäjä ei nähnyt syytä ulottaa kiireellisyysvaatimusta koskemaan myös alaikäisiä asianomistajia. Nykyinen suunta on oikea, mutta pelkkä lain säätäminen ei yksistään riitä. Jos riittäviä resursseja ei taata esitutkintaviranomaisille, tilanteeseen ei käytännössä tule muutosta, ja kiireellisesti tutkittavat lapsia koskevat asiat tulevat hidastamaan aikuisia koskevien rikosasioiden käsittelyä entisestään. Viime vuosien aikana käyty keskustelu on kuitenkin keskittynyt pääasiassa alaikäisiin rikosten uhreihin. Alaikäisten rikoksesta epäiltyjen asemaa ei tulisi kuitenkaan unohtaa: nuorisrikollisuuden on todettu vuoden 2015 jälkeen kasvaneen merkittävästi¹⁸⁷ ja nuorten rikoskierteeseen puuttumisen vuoksi olisi tärkeää käsitellä myös alaikäisiä rikoksesta epäiltyjen asiat kiireellisesti. Jatkossa olisi siis syytä kiinnittää alaikäisten asianomistajien oikeuksien toteutumisen lisäksi huomiota yhtä lailla myös alaikäisten rikoksesta epäiltyjen tilanteeseen

¹⁸⁷ *Keskusrikospoliisi 2022*, s. 2.

Liite I. Syyttäjälaitokset ja poliisilaitokset

	A	B	C	D	E	F	G
1	Syyttäjälaitos	Poliisilaitos					
2	Etelä-Suomen syyttäjälaitos	Helsingin poliisilaitos					
3	Etelä-Suomen syyttäjälaitos	Länsi-Uudenmaan poliisilaitos					
4	Etelä-Suomen syyttäjälaitos	Itä-Uudenmaan poliisilaitos					
5	Etelä-Suomen syyttäjälaitos	Lounais-Suomen poliisilaitos					
6	Etelä-Suomen syyttäjälaitos	Sisä-Suomen poliisilaitos					
7	Länsi-Suomen syyttäjälaitos	Pohjanmaan poliisilaitos					
8	Itä-Suomen syyttäjälaitos	Hämeen poliisilaitos					
9	Itä-Suomen syyttäjälaitos	Kaakkois-Suomen poliisilaitos					
10	Itä-Suomen syyttäjälaitos	Itä-Suomen poliisilaitos					
11	Pohjois-Suomen syyttäjälaitos	Oulun poliisilaitos					
12	Pohjois-Suomen syyttäjälaitos	Lapin poliisilaitos					
13	Ahvenanmaan syyttäjälaitos	Ålands polismyndighet					
14							
15							
16							
17							

Liite II. Esitutkintojen kestot syyttäjälueittain koskien asianomistajia

	A	B	C	D	E	F	G
1	Virastotunnus ja nimi	Year	(Alaikäiset) Keskiarvo (kk) esitutkinnan_kestot	(Täysikäiset) Keskiarvo (kk) esitutkinnan_kestot			
2	607 Etelä-Suomen syyttäjälue	2012	5,59	5,76			
3	607 Etelä-Suomen syyttäjälue	2013	5,83	5,63			
4	607 Etelä-Suomen syyttäjälue	2014	6,6	6,35			
5	607 Etelä-Suomen syyttäjälue	2015	5,91	7,01			
6	607 Etelä-Suomen syyttäjälue	2016	6,11	7,61			
7	607 Etelä-Suomen syyttäjälue	2017	5,96	7,15			
8	607 Etelä-Suomen syyttäjälue	2018	6,02	7,07			
9	607 Etelä-Suomen syyttäjälue	2019	6,48	8,08			
10	607 Etelä-Suomen syyttäjälue	2020	7,1	8,33			
11	607 Etelä-Suomen syyttäjälue	2021	7,32	9,45			
12	634 Itä-Suomen syyttäjälue	2012	4,95	5			
13	634 Itä-Suomen syyttäjälue	2013	5,5	5,38			
14	634 Itä-Suomen syyttäjälue	2014	5,91	6,34			
15	634 Itä-Suomen syyttäjälue	2015	5,93	6,34			
16	634 Itä-Suomen syyttäjälue	2016	6,53	7,59			
17	634 Itä-Suomen syyttäjälue	2017	6,68	7,08			
18	634 Itä-Suomen syyttäjälue	2018	6,47	7,14			
19	634 Itä-Suomen syyttäjälue	2019	7,38	8,54			
20	634 Itä-Suomen syyttäjälue	2020	8,1	8,99			
21	634 Itä-Suomen syyttäjälue	2021	8,55	9,84			
22	655 Pohjois-Suomen syyttäjälue	2012	5,77	6,8			
23	655 Pohjois-Suomen syyttäjälue	2013	6,65	6,79			
24	655 Pohjois-Suomen syyttäjälue	2014	7,19	8,11			
25	655 Pohjois-Suomen syyttäjälue	2015	7,6	8,31			
26	655 Pohjois-Suomen syyttäjälue	2016	7,6	8,3			
27	655 Pohjois-Suomen syyttäjälue	2017	7,7	8,76			
28	655 Pohjois-Suomen syyttäjälue	2018	8,47	9,61			
29	655 Pohjois-Suomen syyttäjälue	2019	9,44	9,82			
30	655 Pohjois-Suomen syyttäjälue	2020	8,57	9,73			
31	655 Pohjois-Suomen syyttäjälue	2021	8,2	9,57			

32	675 Länsi-Suomen syyttäjäalue	2012	5,63	6,06			
33	675 Länsi-Suomen syyttäjäalue	2013	6,13	6,41			
34	675 Länsi-Suomen syyttäjäalue	2014	6,46	6,82			
35	675 Länsi-Suomen syyttäjäalue	2015	6,86	7,77			
36	675 Länsi-Suomen syyttäjäalue	2016	6,67	7,36			
37	675 Länsi-Suomen syyttäjäalue	2017	6,8	7,84			
38	675 Länsi-Suomen syyttäjäalue	2018	6,44	8,64			
39	675 Länsi-Suomen syyttäjäalue	2019	6,54	7,45			
40	675 Länsi-Suomen syyttäjäalue	2020	6,52	7,65			
41	675 Länsi-Suomen syyttäjäalue	2021	7,47	8,86			
42	690 Ålands åklagardistrikt	2012	7,05	6,98			
43	690 Ålands åklagardistrikt	2013	5,29	4,05			
44	690 Ålands åklagardistrikt	2014	4,78	4,09			
45	690 Ålands åklagardistrikt	2015	5,26	4,33			
46	690 Ålands åklagardistrikt	2016	7,21	6,15			
47	690 Ålands åklagardistrikt	2017	9,93	10,09			
48	690 Ålands åklagardistrikt	2018	8,8	10			
49	690 Ålands åklagardistrikt	2019	25,55	26			
50	690 Ålands åklagardistrikt	2020	10,52	8,44			
51	690 Ålands åklagardistrikt	2021	8,8	6,85			
52							

Liite III. Esitutkimintojen kestot rikoslajeittain koskien asianomistajia

	A	B	C	D	E	F	G
55							
56	Rikosryhmä selite	Year	(Alaikäiset) Keskiarvo (kk) esit	(Täysikäiset) Keskiarvo (kk) esitutinnan_kesto			
57	Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rik	2012	6,11	4,85			
58	Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rik	2013	6,7	5,45			
59	Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rik	2014	7,63	6,2			
60	Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rik	2015	7,38	6,22			
61	Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rik	2016	7,62	6,44			
62	Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rik	2017	7,86	6,64			
63	Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rik	2018	8,65	6,84			
64	Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rik	2019	9,52	7,64			
65	Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rik	2020	9,17	8,04			
66	Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rik	2021	9,19	8,9			
67	Liikenn rikokset	2012	3,14	3,43			
68	Liikenn rikokset	2013	3,48	3,75			
69	Liikenn rikokset	2014	3,72	3,99			
70	Liikenn rikokset	2015	3,59	3,98			
71	Liikenn rikokset	2016	4,08	4,55			
72	Liikenn rikokset	2017	3,94	4,13			
73	Liikenn rikokset	2018	3,96	4,12			
74	Liikenn rikokset	2019	4,5	5,02			
75	Liikenn rikokset	2020	5,05	5,01			
76	Liikenn rikokset	2021	4,84	5,25			
77	Omais uus rikokset	2012	5,65	7,46			
78	Omais uus rikokset	2013	6,01	7,17			
79	Omais uus rikokset	2014	6,3	7,83			
80	Omais uus rikokset	2015	6,35	8,46			
81	Omais uus rikokset	2016	6,4	8,95			
82	Omais uus rikokset	2017	6,48	9,41			
83	Omais uus rikokset	2018	6,16	10			
84	Omais uus rikokset	2019	6,44	9,43			
85	Omais uus rikokset	2020	6,83	9,56			
86	Omais uus rikokset	2021	7,3	10,27			
87	Seks ualirikokset	2012	8	6,8			
88	Seks ualirikokset	2013	9,09	7,78			
89	Seks ualirikokset	2014	10,46	9,04			
90	Seks ualirikokset	2015	10,08	8,65			
91	Seks ualirikokset	2016	10,22	8,67			
92	Seks ualirikokset	2017	9,73	8,85			
93	Seks ualirikokset	2018	9,88	8,12			
94	Seks ualirikokset	2019	11,33	9,76			
95	Seks ualirikokset	2020	12,29	10			
96	Seks ualirikokset	2021	12,26	10,6			
97							

Liite V. Esitutkintojen kestot rikoslajeittain koskien vastaajia

	A	B	C	D	E	F	G
57	Rikosryhmä selite	Vuosi	(Alaikäiset) Keskiarvo (kk) esitutinnan_kest	(Täysikäiset) Keskiarvo (kk) esitutinnan_kesto			
58	Henkeen ja terveyteen kohdistuva	2012	6,02	5,05			
59	Henkeen ja terveyteen kohdistuva	2013	6,69	5,56			
60	Henkeen ja terveyteen kohdistuva	2014	7,62	6,27			
61	Henkeen ja terveyteen kohdistuva	2015	7,33	6,34			
62	Henkeen ja terveyteen kohdistuva	2016	6,91	6,54			
63	Henkeen ja terveyteen kohdistuva	2017	7,48	6,63			
64	Henkeen ja terveyteen kohdistuva	2018	8,08	7,09			
65	Henkeen ja terveyteen kohdistuva	2019	8,22	7,96			
66	Henkeen ja terveyteen kohdistuva	2020	8,93	8,36			
67	Henkeen ja terveyteen kohdistuva	2021	9,12	8,74			
68	Liikennerikokset	2012	2,2	1,78			
69	Liikennerikokset	2013	1,92	1,97			
70	Liikennerikokset	2014	2,23	2,05			
71	Liikennerikokset	2015	2,33	2,01			
72	Liikennerikokset	2016	2,58	2,35			
73	Liikennerikokset	2017	2,61	2,38			
74	Liikennerikokset	2018	2,49	2,39			
75	Liikennerikokset	2019	3,28	2,86			
76	Liikennerikokset	2020	3,25	3,1			
77	Liikennerikokset	2021	3,31	3,08			
78	Seksuaalirikokset	2012	6,95	6,97			
79	Seksuaalirikokset	2013	8,02	7,86			
80	Seksuaalirikokset	2014	7,5	9,35			
81	Seksuaalirikokset	2015	6,97	8,92			
82	Seksuaalirikokset	2016	7,52	9,36			
83	Seksuaalirikokset	2017	8,75	9,04			
84	Seksuaalirikokset	2018	9,31	9,12			
85	Seksuaalirikokset	2019	9,84	10,22			
86	Seksuaalirikokset	2020	11,09	10,58			
87	Seksuaalirikokset	2021	12,15	10,87			
88	Omaisuusrikokset	2012	4,45	6,95			
89	Omaisuusrikokset	2013	4,77	7,51			
90	Omaisuusrikokset	2014	5,08	7,66			
91	Omaisuusrikokset	2015	4,59	7,93			
92	Omaisuusrikokset	2016	4,91	7,71			
93	Omaisuusrikokset	2017	5,66	7,84			
94	Omaisuusrikokset	2018	5,44	7,25			
95	Omaisuusrikokset	2019	5,62	7,55			
96	Omaisuusrikokset	2020	6,04	8,02			
97	Omaisuusrikokset	2021	6,77	8,43			
98							